

AL-MIZAN

EEN VERBOND VOOR DE AARDE

Colofon

Titel: *Al-Mizan; een verbond voor de Aarde*

Oorspronkelijke titel: *Al-Mizan, A Covenant for the Earth*

Auteurs: Othman Llewellyn, Fazlun Khalid en anderen

Uitgave van: The Islamic Foundation for Ecology & Environmental Sciences © 2024

ISBN: 978-1-7385385-1-5

Vertaling uit het Engels: Ronald Gunst en Jan-Willem Henfling, met dank aan meerdere anderen, waaronder Stichting Groene Moslims en de *Islamic University of Applied Sciences Rotterdam (IUASR)*

Nederlandse uitgave: © Stichting Islam en Wetenschap, Rotterdam (KvK 24313275)

Vormgeving en opmaak – Al Mizan International

Omslagontwerp – Al Mizan International

Drukker – IUR Press

ISBN-nummer – 978-1-9193706-0-6

NUR-code – 717

Auteursrechten Nederlandse editie: Stichting Islam en Wetenschap

Verantwoording bij de vertaling: info@almizan.nl

Al- Mīzān: Een Verbond voor de Aarde

De ontwikkeling van Al- Mīzān

In 2019 keurde de achtste Islamitische Conferentie van Milieuministers (ICEM)¹ een strategie goed om de rol van culturele en religieuze factoren te versterken bij het beschermen van het milieu en het bereiken van duurzame ontwikkeling in de islamitische wereld. Dit weerspiegelt de religieuze en maatschappelijke verantwoordelijkheid van de islam om milieu-uitdagingen het hoofd te bieden. Als reactie hierop werd een groep vooraanstaande islamitische organisaties en geleerden bijeengeroepen door de Faith for Earth Coalition van het VN-Milieuprogramma, de UNEP, die het voortouw nam bij het faciliteren van het proces. De Islamitische Wereldorganisatie voor Educatie, Wetenschap en Cultuur (ICESCO), de *Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences* (IFEES), de Üsküdar Universiteit in Istanbul, de Koranische Botanische Tuin in Dakar en het College voor Islamitische Studies aan de Hamad Bin Khalifa Universiteit in Qatar vormden het kernteam samen met het Milieuprogramma van de Verenigde Naties om Al-Mīzān te ontwikkelen als een wereldwijd platform om milieukwesties te verbinden met islamitische leerstellingen en inzichten over de natuur.

Dit initiatief, getiteld "Al-Mīzān: Een Verbond voor de Aarde", heeft tot doel te laten zien hoe de islam een drijvende kracht kan zijn voor duurzame ontwikkeling en zorg voor het milieu. Al-Mīzān benadrukt ook het belang van cultuur en religie bij het bevorderen van gedragsverandering, samen met wetenschappelijke, technische en politieke oplossingen.

Het eerste concept van Al-Mīzān werd gedeeld met meer dan 300 islamitische instellingen en internationale partners voor feedback en overleg. Het kernteam waardeert de inspanningen van de Moslimraad van Ouderen voor hun waardevolle herziening van de Arabische versie.

Al-Mīzān is een historisch document dat de collectieve stem van de islamitische gemeenschap over milieukwesties vertegenwoordigt. Het roept alle moslims op om duurzaamheid in hun dagelijks leven te omarmen en samen te werken om ons gemeenschappelijke huis te beschermen.

Open Access-verklaring: De auteurs behouden het auteursrecht op de tekst, maar gebruikers mogen de volledige teksten van de artikelen lezen, downloaden, kopiëren, verspreiden, afdrukken, doorzoeken, of ernaar linken, of ze gebruiken voor enig ander wettig doel, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever of de auteur, mits de bron wordt geciteerd.

Om een gratis exemplaar van deze publicatie te downloaden, bezoek www.almizan.earth.

©2024, The Islamic Foundation for Ecology & Environmental Sciences ISBN: 978-1-7385385-1-5

Voor citatie: Othman Llewellyn, Fazlun Khalid en anderen. Al-Mīzān: Covenant for the Earth. The Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences, Birmingham, Verenigd Koninkrijk, 2024.

1 <https://icesco.org/en/the-8th-islamic-conference-of-environment-ministers/>

AL-Mīzān

EEN VERBOND VOOR DE AARDE

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ

أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ

وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ

*....Hij (God) stelde de balans (al-mīzān) in zodat jullie
het evenwicht niet zouden verstoren. Weeg
met rechtvaardigheid en overschrijd de balans niet. En
Hij heeft de Aarde uitgespreid voor alle
levende wezens (Koran 55:7-10)*

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

AL-MĪZĀN: Een Verbond voor de Aarde

Inhoudsopgave

1. Een beoordeling van de staat waarin de Aarde verkeert	7
Overwegingen	7
De erfenis van de mens: wat onze handen hebben verricht	7
Klimaatverandering	9
Het verlies van biologische diversiteit	10
Ecologische en Sociale Rechtvaardigheid	11
We blijven hoopvol	13
2. Tekens van God in de Hemelen en op de Aarde	15
Eén Schepper, Heer van Alles	15
Waarde Inherent aan de Schepping	16
Het kosmisch evenwicht	18
<i>Khilāfah fī 'l-Ard</i> : Verantwoordelijkheid op de Aarde	20
Loop Zachtjes op de Aarde	22
3. Het ecologische ethos en de ethiek van de islam	24
De ethiek van <i>Tawhīd</i>	24
God vereren in Gods schepselen	24
Het ultiem goede voor de hele schepping	25
Toon medeleven met hen, die op Aarde zijn	26
De tekenen van de Meest Barmhartige	26
Spirituele praktijken	28
Een prachtig voorbeeld: een genade voor alle wezens	30
4. Gelijkheid, eerlijkheid en gerechtigheid in het delen van de levensbronnen	32
Welvaart in perspectief	32

Ontwikkeling en levensstijl	33
De bronnen van het leven	35
Een wereld gebouwd op schulden: Groei door uit te buiten of door bij te dragen	37
De balans tussen zuinig en verkwisting	38
Handelen slechts na onderlinge raadpleging	39
5. Principes en praktijken voor het zorgen voor de Aarde	41
De <i>sharī'ah</i> en haar doelen	41
Voordeel en schade	42
Wat is juist en wat niet	43
Onze voedselproductie: <i>halāl</i> en <i>tayyib</i>	44
Bescherming van de bronnen van leven	46
Ethische, op <i>sharī'ah</i> gebaseerde beleidsmaatregelen	51
Recht handhaven, onrecht voorkomen	52
Bijlage: Een weg vooruit	54
Wat kan succes in de weg staan?	54
Een gebed	56
DANKBETUIGING	57
Inleidende opmerkingen	60
BELANGRIJKSTE ARABISCHE TERMEN (WOORDENLIJST)	62
Noten	78
GECITEERDE WERKEN	113
Nederlandse vertalingen van de Koran	113
Andere literatuur	113
Websites	117
VERDER LEZEN over de ethiek van de islam en islamitische leerstof over het milieu	118
Aanbevolen Arabische literatuur	119
Aanvullende literatuur over ethiek, filosofie en landbouw in het kader van het milieu	120
Ethiek van de islam en de islamitische milieu-ethiek	120
Algemene milieu-ethiek, filosofie en landbouwbeheer	121

Hoofdstuk 1

Een beoordeling van de staat waarin de Aarde verkeert

Overwegingen

1.1 We beginnen met dankbare lofprijzing van God, de Heer van alle wezens, de talrijke sterren aan de hemel, zandkorrels, golven over de wateren, regendruppels, boombladeren, en alle dingen door de Hemelen en de Aarde heen.

Het onuitsprekelijk uitgestrekte en glorieuze universum weerspiegelt de alles overstijgende glorie van God, de Al-Onderhoudende Heer van de werelden van het zijn, die zich buiten ons bereik uitstrekken. In het hart daarvan is deze Aarde, met haar vergankelijke gemeenschap van leven, waarvan wij deel uitmaken, onbeschrijflijk mooi en kostbaarder dan sterfelijke mensen kunnen bevatten, want ook zij weerspiegelt de genade en barmhartigheid van de Heer van alles. Elk ding dat God heeft geschapen is een teken van Zijn macht, wijsheid en genade, en wij zoeken inzicht, begrip en leiding uit deze tekenen. Hij heeft alle dingen ontvouwd in balans met elkaar, in afhankelijkheid van elkaar, en al die dingen ondersteunen en profiteren van elkaar. Niets is achteloos of tevergeefs geschapen. Alles is in Waarheid en voor het Recht geschapen, en elk ding kan met recht van ons vragen dat wij er zorg voor dragen in eerbiedig ontzag voor zijn Heer, in niet-aflatend mededogen, en in de grootste schoonheid en goedheid. De Heer van alles dienen, door ons tot het uiterste in te zetten, is het diepste doel van ons leven, want God **"... Die de dood en het leven heeft geschapen, zodat Hij jullie kan beproeven (en om te tonen) wie van jullie de beste daden verricht..."** (67:2)

De erfenis van de mens: wat onze handen hebben verricht

1.2 Maar de wereld waarin wij leven is nu ernstig aangetast, verdorven en gevaarlijk instabiel. We hebben het aanzicht van de Aarde veranderd, en we worstelen om het evenwicht te herstellen. Gifstoffen, van insecticiden tot straling, verontreinigen de lucht en het water, de atmosfeer is overbelast met broeikasgassen door het verbranden van fossiele brandstoffen, bodems zijn geërodeerd en verarmd, oceanen vullen zich met plastic, alpiene gletsjers en poolijskappen smelten, zeespiegels stijgen, koraalriffen verbleken en sterven, droogtes, natuurbranden, orkanen en overstromingen nemen in frequentie en hevigheid toe. Exotische soorten gedijen in ecosystemen waar ze niet thuis horen, en inheemse levensvormen sterven af in een tempo dat de mensheid nooit eerder heeft ervaren. Oorlog en gewelddadige interne conflicten duren onverminderd voort. Dit alles brengt dood en groot lijden toe aan de meest kwetsbaren – de verarmden, de ontheemden, de vervolgd, vluchtelingen, kinderen, vrouwen, ouderen en gehandicapten: degenen die het minst verantwoordelijk zijn voor aantasting en verwoesting van de Aarde betalen de hoogste prijs. De onderdrukking van inheemse, raciale, etnische en religieuze minderheden blijft bestaan, komt tot uiting in de vernietiging van culturen en de geschiedenis van naties in naam van de ene of de andere ideologie, en in het groeiend aantal gedwongen ontheemden, dat wordt geschat op meer dan 110 miljoen op het moment dat het originele Convenant ter perse gaat.ⁱ

1.3 Wij mensen mogen dan wel onderscheiden worden door nationaliteit, religie, ras, cultuur, etnische, tribale en familiebanden, ideologie en politiek, maar in het begin en het einde bewandelen

we dezelfde Aarde, ademen we dezelfde lucht en drinken we hetzelfde water. We delen één gemeenschappelijk thuis, de Aarde, en het is het enige thuis dat we hebben. In de loop van onze recente geschiedenis hebben onze technologieën, handel en industrieën ons doen beseffen dat we een "mondiaal dorp" zijn en gezamenlijk de grillen van klimaatverandering ervaren. De coronapandemie heeft aangetoond hoezeer onze landen met elkaar verbonden zijn en hoe mondiale crises niet kunnen worden opgelost zonder mondiale samenwerking. De overkoepelende milieucatastrofe is door onszelf veroorzaakt, hoewel sommigen van ons veel meer schuld dragen dan anderen. In ons streven om de totale omvang van ons probleem te begrijpen en aan te pakken, delen wij, die aan het opstellen van dit Verbond hebben gewerkt, de volgende gedachten.

1.4 De ouderdom van onze thuisplaneet Aarde wordt geschat op ongeveer 4,54 miljard jaar. In haar lange geschiedenis heeft zij ontelbare gasten gehuisvest. Talloze soorten wezens ontstonden, pasten zich aan het heersende klimaat aan en verdwenen toen de levensomstandigheden veranderden. Paleontologen vertellen ons dat deze uitbarsting van complex leven op Aarde werd onderbroken door vijf massa-extincties, waarbij meer dan 75 procent van alle levensvormen verdween. Dit ging gepaard met immense vulkanische uitbarstingen, langdurige ijstijden, bergketens die oprezen door botsende continenten of meteorietinslagen. Maar in de loop van de tijd, na elke massa-extinctie, groeide en bloeide een nieuw en overvloedig samenspel van levensvormen. Wij mensen behoren tot de meest recente gasten die zijn verschenen. Gemeten tegen de tijdsperiode van de Aarde, weergegeven als de twaalf uren op de wijzerplaat van een klok, wordt de aanwezigheid van de mensheid in milliseconden geteld. In die periode trok de laatste ijstijd zich ongeveer 12.000 jaar geleden terug, wat het voor onze voorouders mogelijk maakte om duurzame gemeenschappen te stichten en beschavingen op te bouwen. Opeenvolgende beschavingen, die in verschillende omgevingen en continenten ontstonden, leerden van elkaar en van de profeten en wijzen uit het verleden, of faalden daarin, en bouwden voort op elkaars prestaties. Wanneer deze beschavingen ten onder gingen, groeiden, naar de aard van de omstandigheden, de bossen eroverheen of bedekten de zandkorrels hun sporen. De Aarde herstelde zich en uit de ruïnes ontsprong het leven opnieuw.

1.5 Iets meer dan 500 jaar geleden stelden de Iberische zeevaarders door middel van gewaagde prestaties op het gebied van navigatie, nieuwe werelden en – in hun ogen – nieuwe beschavingen open voor verovering. En terwijl dat tijdperk van verovering en kolonisatie aan kracht won, kreeg de beweging die nu bekend staat als de Verlichting in Europa vorm. Dit leidde tot een radicale verschuiving in de relatie van de mensheid met God en de natuur. Terwijl mensen zich losmaakten van het anker van het geloof om te vertrouwen op hun eigen vermogens, werd de natuur als nooit tevoren door hen overheerst. In sommige gevallen werden geloofsuitingen vervormd met het doel om inheemse spirituele banden met de natuurlijke wereld te verstoren. Vanaf dat moment verloren het goddelijke en het heilige aan belang. De overtuiging dat "de mens de maat van alle dingen is" leidde ertoe dat de moderne mens de natuurlijke wereld ondergeschikt maakte aan zijn onverzadigbare verlangens, versterkt door steeds geavanceerdere technologie en ongekende bevolkingsgroei.

1.6 Wij mensen bevinden ons nu verstrikt in een systeem, onschuldig aangeduid als het "mondiale dorp", dat wordt beheerd door bedrijven die machtiger zijn dan de meeste landen. In dit systeem bezit, op het moment dat dit Convenant wordt geschreven, de rijkste 1 procent van de wereldbevolking, zij die meer dan \$1 miljoen bezitten, meer dan 40 procent van de wereldwijde rijkdom terwijl meer dan de helft van de wereldbevolking slechts 1,4 procent bezit.² De miljardairs van de wereld, een groep van iets meer dan 2.000 individuen, beschikken gezamenlijk meer rijkdom dan de 4,6 miljard mensen die 60 procent van de wereldbevolking vormen.³ Hoe hebben we kunnen

toestaan dat zo'n grove onrechtvaardigheid ontstond, in strijd met de waarden van al onze geloofsovertuigingen en morele principes? Vrijwel de hele mensheid is medeplichtig en we dragen nu collectief verantwoordelijkheid voor de benarde situatie waarin we ons bevinden. Onze invloed is bovendien zo groot geworden dat we onszelf beschrijven als een natuurkracht. Het postglaciale tijdperk, door geologen het Holoceen genoemd, dat geheel nieuwe tijdperk, wordt nu met groeiende consensus beschreven als het Antropoceen, het tijdperk van de mens.

1.7 Doordat we de loop van de natuurlijke wereld hebben veranderd, zijn wij mensen gedwongen onder ogen te zien dat onze huidige beschaving, misschien wel de meest omvangrijke ooit, mogelijk een andere koers heeft ingeslagen. We hebben het atoom gesplitst, de dubbele helix ontrafeld, het menselijk genoom in kaart gebracht, zijn naar de maan gereisd en richten ons nu op Mars. We hebben nieuwe materialen gecreëerd die niet willen afbreken, persistente organische en synthetische verontreinigende stoffen geproduceerd die onze lichamen binnendringen, en talloze uitvindingen gedaan om ons leven gemakkelijk te maken. Tegelijkertijd staan we nu oog in oog met de ineens instorting van ecosystemen, waarmee we onze eigen voortbestaan in gevaar brengen. De meest in het oog springende bedreigingen zijn de door de mens veroorzaakte klimaatverandering en het verlies van biologische diversiteit.

Klimaatverandering

1.8 Klimaatverandering is op zichzelf geen nieuw fenomeen in de evolutionaire geschiedenis van de Aarde. In eerdere tijdperken werd het veroorzaakt door variaties in zonne-energie, veranderingen in de hellingshoek of baan van de Aarde om de Zon, gewijzigde oceaanstromingen, vulkaanuitbarstingen en de uitstoot van methaan door smeltende permafrost.⁴ Naarmate beschavingen zich ontwikkelden, werd hun groeiende vraag naar energie vervuld door dierlijke en menselijke spierkracht, aangevuld met hernieuwbare bronnen zoals wind- en watermolens. Deze bronnen wekten energie op via de beweging of het gewicht van water, waarmee objecten werden verplaatst en warmte en licht werden geleverd. De menselijke invloed op het klimaat van de planeet bleef beperkt, totdat nog maar tweeënhalve eeuw geleden steenkool op grote schaal werd gewonnen om de industriële revolutie aan te wakkeren.

1.9 Sindsdien heeft onze energievervlindende consumptiemaatschappij de ecosystemen van de Aarde op twee manieren beschadigd: ten eerste door fossiele brandstoffen – steenkool, olie en gas – aan de schoot van de Aarde te onttrekken, waar ze door geologische processen in de loop van miljoenen jaren werden gevormd en ingesloten. Ten tweede door kooldioxide (CO₂), methaan en andere broeikasgassen in de atmosfeer los te laten, voornamelijk door het verbranden van deze fossiele brandstoffen. Pas recent wordt erkend dat deze bovenmatige hoeveelheid CO₂ in de atmosfeer de warmte vasthoudt en daarmee de oorzaak is van de huidige wereldwijde klimaatverandering.⁵ Hoewel dit gas minder dan een half procent van de atmosfeer van de Aarde uitmaakt, is het van cruciaal belang voor het leven op onze planeet. Door de circulatie van koolstof te reguleren tussen continenten, oceanen en de atmosfeer, zorgt de koolstofcyclus voor het klimaatevenwicht van de Aarde. Ons handelen heeft deze balans – *mīzān*, zoals het in de taal van de Koran wordt genoemd – tussen de onderling verbonden systemen van de Aarde ingrijpend verstoord.⁶

1.10 Wij – de auteurs van dit Verbond – erkennen en waarderen dat landen wereldwijd verantwoordelijkheid nemen door plannen te maken en actie te ondernemen om de gevolgen van klimaatverandering te verzachten. Een opmerkelijk voorstel is een verbod op benzine- en dieselauto's, ten gunste van groenere alternatieven. Maar gaat deze groene visie ver genoeg? Zal het voldoen aan het doel van het Klimaatakkoord van Parijs uit 2015 om “de stijging van de wereldwijde

gemiddelde temperatuur ruim onder de 2°C boven het pre-industriële niveau te houden en inspanningen te verrichten om de temperatuurstijging te beperken tot 1,5°C boven dat niveau”?⁷

Hoewel opeenvolgende COP's te kort schoten doordat geen overeenstemming werd bereikt over de financiering van verlies en schade als gevolg van klimaatverandering, verheugen we ons op de historische overeenkomst die al de eerste dag van COP28 in Dubai werd gesloten. Deze overeenkomst biedt financiële steun aan de armste en meest kwetsbare landen ter wereld, waardoor tegemoet gekomen kan worden aan de onomkeerbare gevolgen van de klimaatcrisis. Hoewel dit een mijlpaal is en een hard bevochten akkoord, merken we op dat de aankondiging gaat over een toezegging van miljoenen aan het verlies- en schadefonds, terwijl in werkelijkheid miljarden nodig zijn.⁸

Terwijl rijkere landen onvoldoende steun bieden, staan kleine eilandstaten voor de dreiging door het stijgen van de zeespiegel verzwolgen te worden. We zien diepe, structurele ongelijkheden die in de toekomst doorwerken. Een rapport, gecoördineerd door de Wereld Meteorologische Organisatie, toont aan dat “stijgende temperaturen en zeeniveaus, veranderende neerslagpatronen en extremer weer, de gezondheid en veiligheid van mensen, voedsel- en waterzekerheid en sociaaleconomische ontwikkeling in Afrika bedreigen.”¹⁰ De Sub-Sahara en kleine eilandstaten behoren tot de regio's die het minste CO₂ uitstoten, maar onevenredig lijden onder de gevolgen van CO₂-uitstoot door geavanceerde industrielanden.

Op 9 augustus 2021 bracht het Intergouvernementeel Panel inzake Klimaatverandering (IPCC) zijn zesde rapport uit. Dit rapport, samengesteld door honderden wetenschappers op basis van duizenden studies en acht jaar werk, brengt een dringende boodschap: onze tijd is op.

1.11 Tot nu toe waren inspanningen om de mondiale klimaatverandering tegen te gaan vooral gericht op het onderhandelen over doelstellingen om emissies te reguleren, niet op het geleidelijk beëindigen van de productie van de brandstoffen die deze emissies veroorzaken. We juichen het toe dat bij COP28 voor het eerst fossiele brandstoffen expliciet worden genoemd als de grondoorzaak van de klimaatcrisis. Toch vinden we dat de oproep om "afstand te nemen van" fossiele brandstoffen ver verwijderd blijft van een duidelijke oproep om deze volledig 'uit te bannen'.¹²

Wetenschappers waarschuwen dat het niet uitbannen van fossiele brandstoffen verwoestend en gevaarlijk is. Het is immers dringend noodzakelijk snel en doortastend op te treden tegen de klimaatcrisis. Ondertussen blijven regeringen toestemming geven voor het opsporen, winnen en produceren van olie, gas en steenkool. Ze verstrekken daar zelfs subsidies voor. Hierdoor wordt veel meer fossiele brandstof geproduceerd dan verenigbaar is met het doel om de opwarming van de Aarde te beperken tot 1,5°C.

Wij zien daarom geen andere optie dan het voorgestelde Verdrag inzake de Non-Proliferatie van Fossiele Brandstoffen te ondersteunen. Dit verdrag biedt een kader voor landen om te onderhandelen over het geleidelijk beëindigen van de productie van fossiele brandstoffen. Het voorziet in een rechtvaardige, eerlijke en transparante aanpak. Het biedt landen tevens een kader zich te binden aan een billijke overgang, zowel voor getroffen werknemers als voor gemeenschappen die zeer kwetsbaar zijn bij klimaatverandering.¹³

Het verlies van biologische diversiteit

1.12 Terwijl we het aanzicht van de Aarde en haar klimaat veranderen, vernietigen we ook de leefgebieden van onze medeschepselen, die deze planeet met ons delen. Het vernietigen van hun leefgebieden betekent het vernietigen van hun levens. Hierdoor verliezen we in rap tempo de diversiteit aan flora en fauna die essentieel is voor ons eigen voortbestaan. We hebben niet de macht

om de Aarde zelf volledig te vernietigen. Evenmin zijn we in staat om al het leven op deze planeet uit te wissen.¹⁴ Maar we tasten nu wel dat bijzondere web van diverse soorten aan. Dit web is niet alleen de basis van ons eigen bestaan, maar ook onlosmakelijk verbonden met onze toekomst.

Onder wetenschappers ontstaat de consensus dat de verstoringen door menselijke activiteiten waarschijnlijk een zesde massa-uitsterving zullen veroorzaken.¹⁵ Elke massa-uitsterving in de geschiedenis van de Aarde leidde tot een radicale herstructurering van het leven op deze planeet. Als we daadwerkelijk een nieuwe massa-uitsterving teweegbrengen, is het onwaarschijnlijk dat wij tot de overlevende soorten zullen behoren.¹⁶

We worden keer op keer in de Koran gewaarschuwd voor eerdere beschavingen, die hun grenzen overschreden. Zij putten hun eigen hulpbronnen uit en vernietigden de zegeningen van de natuurlijke wereld. De Koran is er duidelijk over dat God in staat is ons te vervangen door een nieuwe schepping.¹⁷

1.13 Biologische diversiteit is het meest complexe kenmerk van onze planeet en tevens het meest cruciaal. Het is de onmisbare 'natuurlijke hulpbron' waarvan alle gemeenschappen van levende wezens en alle levende wezens individueel afhankelijk zijn. Zonder de complexe interacties tussen de talloze levensvormen in de natuur is een toekomst voor de mensheid ondenkbaar. Deze complexe relaties ondersteunen ons leven middels de lucht die we inademen, het water dat we drinken, en het voedsel dat we eten.¹⁸ Dit alles wordt bedreigd door de wijze waarop we de wereld vandaag de dag beheersen, die in strijd is met de natuur.¹⁹

Indien er genoeg tijd beschikbaar zou zijn, zouden veel van de effecten van klimaatverandering in de komende eeuwen kunnen worden verminderd, zo niet omgekeerd. Maar een soort die uitsterft, is voor eeuwig verdwenen. Iedere soort heeft een vitale rol bij het behoud van een gezonde biosfeer. We weten niet precies op welke manieren iedere soort bijdraagt aan het geheel, of welke soorten het meest essentieel zijn voor het functioneren ervan.

We merken met grote bezorgdheid op dat de partijen bij de Verdrag inzake Biologische Diversiteit (CBD) niet één van de 20 Aichi Biodiversiteit Doelstellingen volledig hebben bereikt, die deel uitmaakten van het Verenigde Naties Decennium voor Biodiversiteit 2011-2020.²⁰ We zijn echter blij te kunnen constateren dat het VN Verdrag inzake Biologische Diversiteit (CBD) een nieuw wereldwijd biodiversiteitskader heeft aangenomen. Dit kader bevat vier doelen die tegen 2050 moeten worden bereikt en 23 specifieke doelstellingen voor de ondertekenende landen die tegen 2030 moeten worden behaald. Eén van de doelen is het streven om het verlies van gebieden met hoge biodiversiteitswaarde in 2030 tot bijna nul te beperken. Dit omvat ook ecosystemen met een hoge ecologische integriteit. Verder moeten ze ervoor zorgen dat minstens 30 procent van de oppervlakte- en binnenwatergebieden, evenals de zee- en kustgebieden, effectief worden beschermd en beheerd. Hierbij ligt de focus op gebieden die van bijzonder belang zijn voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten. Het beheer moet gebeuren via ecologisch representatieve systemen van beschermde gebieden. Dit moet ervoor zorgen dat het gebruik van deze gebieden in lijn is met de doelen van de beschermingsmaatregelen. Daarnaast wordt er gestreefd naar erkenning en respect voor de rechten van inheemse volken en lokale gemeenschappen, inclusief de gebieden die van bijzonder belang zijn in hun tradities.²¹

Ecologische en sociale gerechtigheid

1.14 De situatie waarin we nu verkeren is een direct gevolg van de prioriteit die we geven aan economische groei boven de zorg voor de Aarde en haar levensgemeenschappen. Onze ambitie om tot de middenklasse van consumenten te kunnen behoren, gaat boven het leven in harmonie met de

natuur. De Duurzame Ontwikkelingsdoelen zijn goed en onbaatzuchtig geformuleerd om te voorzien in de behoeften van alle mensen, zelfs zij die nu in armoede en onderdrukking leven, zonder de biosfeer te schaden of het welzijn van toekomstige generaties in gevaar te brengen. Wij, de auteurs van dit Verbond, steunen deze doelen van harte, maar ze zullen de crisis niet oplossen. De rijkere landen zullen hun consumptiepatronen aanzienlijk moeten verminderen om de diversiteit van het leven te bewaren.

1.15 Wellicht wordt nog niet volledig begrepen hoe diep de vernietiging van culturele diversiteit is verweven met de vernietiging van biodiversiteit.²² Deze gebeurtenissen speelden zich af in de afgelopen 500 jaar, een zeer kort tijdsvenster binnen de menselijke geschiedenis. De beschaving van vandaag, is gebouwd op de grafvelden van inheemse en traditionele samenlevingen, die gedurende millennia, grotendeels op hun eigen manier zorgden voor de diversiteit van het leven. De nu dominante wereldwijde monocultuur wordt beheerst door een paradigma dat nauwelijks aandacht schenkt aan diversiteit, of het nu biologisch of cultureel is. Deze cultuur werd opgelegd aan de volkeren van de Aarde, zonder rekening te houden met de vraag of deze geschikt is voor hen of voor lokale omstandigheden.²³

1.16 We zijn een gevaarlijke en onzekere fase ingegaan in het menselijke verhaal. Het is duidelijk dat onze huidige beschaving, die wordt ervaren als een bron van ongekende materiële voordelen, zelf de wortel is van deze crisis.²⁴ In 1992 waarschuwde het manifesto *Wereldwijde wetenschappelijke waarschuwing aan de mensheid*²⁵ dat er 'een grote verandering in ons beheer als rentmeester van de Aarde en het leven daarop nodig is, om enorme menselijke ellende te voorkomen'. Het verklaarde dat "mensen en de natuur op ramkoers liggen... Als dit niet wordt gestopt, veel van onze huidige gewoontes de levende wereld zodanig zullen veranderen dat we het leven, zoals we dat kennen, niet meer in stand kunnen houden". Een bijgewerkte heruitgave van die waarschuwing werd 25 jaar later in 2017 gepubliceerd. Daarin werd geconcludeerd dat de mensheid er op de meeste punten niet in geslaagd is vooruitgang te boeken en werd gewaarschuwd dat "de tijd op raakt".²⁶

1.17 Hoewel de reacties op de ecologische crisis tot nu toe schromelijk inadequaet en fragmentarisch zijn geweest, juichen wij de moedige inspanningen toe van internationale organisaties, gespecialiseerde instellingen en individuen die zich inzetten voor de bescherming van de Aarde. Crises kunnen kansen bieden; verzen in de Koran beschrijven onweersbuiën zowel als bron van angst als hoop.²⁷ Een van de stralen van hoop, die door de donkere stormwolken van deze crisis breekt, is de ongekende samenwerking van geloofsgemeenschappen, traditionele samenlevingen en inheemse volken. Dit is een groeiend bondgenootschap dat meer dan 80% van de menselijke bevolking van de Aarde vertegenwoordigt, met leiders die zich aan de wortels van de samenleving bevinden en het potentieel hebben om snelle veranderingen teweeg te brengen. Dit bondgenootschap is gewapend met de wijsheid van eeuwen, omdat elke geloofsgemeente, elke traditionele samenleving, elk inheems volk een ethos belichaamt dat zich in de loop van eeuwen of millennia heeft ontwikkeld door interactie met de ecosystemen en hun diverse levensgemeenschappen. Deze culturele diversiteit bevat een schat aan waarden en wijsheid die kan worden ingezet bij ons antwoord op de crisis.

1.18 Toch moeten we een voorzichtige kanttekening plaatsen. Bij het zoeken naar oplossingen heeft de mensheid zich meer gericht op de symptomen dan op de oorzaken van de crisis. Er zijn twee fundamentele kwesties die zo dicht bij ons staan dat we ze bijna volledig als vanzelfsprekend beschouwen. Ze moeten worden onderzocht als we de systemen van de Aarde willen herstellen naar een staat van evenwicht. De eerste hiervan is onze houding tegenover de natuurlijke wereld zelf, die we hebben gedefinieerd als een hulpbron om te exploiteren. In onze haast om te floreren, hebben we blindelings een vals paradigma gevolgd dat economische groei en menselijke ontwikkeling van de

natuurlijke wereld gelijkstelt aan een lineair proces van voortdurende, oneindige vooruitgang en verbetering. Maar onze veronderstelling dat we de door God vastgestelde patronen van de natuurlijke wereld kunnen tarten, blijkt onze ondergang te zijn.²⁸

1.19 De tweede kwestie is niet alleen nauw verbonden met de eerste, maar voedt deze ook. Het is geld. Geld heeft het de mensen mogelijk gemaakt om handel te drijven, goederen en diensten uit te wisselen en beschavingen op te bouwen over de millennia. Het lijkt wel alsof we niet zonder geld kunnen leven, maar in recente tijden hebben we een fundamentele verandering in de aard ervan tevoorschijn getoverd. In het verleden was geld letterlijk zijn gewicht waard, maar tegenwoordig komt het steeds vaker voor dat prominente economen geld op een onthullende manier beschrijven, bijvoorbeeld: "het blijft een naakt symbool zonder intrinsieke waarde en zonder directe koppeling aan iets specifiek." ²⁹ In feite is geld als een virus dat elke keer dat we het gebruiken, in het weefsel van de natuurlijke wereld vreet. Het economisch groeimodel dat het internationale systeem aandrijft, is gebaseerd op deze illusie en heeft geleid tot visioenen als nachtmerries van een wereldwijde economische ineenstorting.

1.20 Als soort hebben we de omgeving al millennia in ons voordeel aangepast, maar we overschrijden nu ruimschoots de grenzen van wat natuurlijke ecosystemen kunnen herstellen binnen een tijdspanne die we kunnen overzien. In de Koran worden we gewaarschuwd dat het veranderen van de aard van de schepping satanisch is (4:119).³⁰ Menselijke handelingen hebben geleid tot enorme verdorvenheid en verwoesting op Aarde, *fasād fī 'l-ard* in de taal van de Koran, zoals vervuiling van de lucht en wateren, wereldwijde opwarming en klimaatverandering, overexploitatie van de levensbronnen, vernietiging en fragmentatie van de habitats van levende wezens, verarming van de bodem, verplaatsing van invasieve uitheemse soorten, introductie van genetisch gemodificeerde organismen, uitroeiing van roofdieren en soorten die als schadelijk worden beschouwd, en overbevolking door onze eigen onverzadigbare soort. We hebben de ecosystemen, waarvan ons leven en dat van onze medewezens afhankelijk is, verder verpest. Volgens de leer van ons geloof, zijn wij mensen geschapen om verantwoordelijk te zijn als *khalīfah* op Aarde. Daarmee hebben wij de taak voor haar en de gemeenschappen van leven die zij herbergt te zorgen. Toch hebben wij haar niet alleen gevuld met ontwrichting en bloedvergieten, maar mogelijk ook al de zesde massa-uitsterving van complexe levensvormen in de geschiedenis van de planeet ingeluid. Het is moeilijk om ons een ernstigere beschuldiging voor te stellen, of een die moeilijker te negeren is:

Het verderf is op het land en de zee verschenen vanwege wat de handen van de mensen verdiend hebben, zodat Allah hen een deel laat proeven van wat zij gedaan hebben. Hopelijk zullen zij berouw tonen.
 . (30:41)

We blijven hoopvol

1.21 Dit Koranvers biedt redenen aan voor de hoop dat het nog niet te laat is om onze koers te veranderen. In de hoop dat we kunnen terugkeren en de juiste richting kunnen inslaan, gaan we nu over tot het onderzoek van hoe ons geloof ons leert ons te verhouden tot de Aarde waarop we leven. We benaderen de problematiek vanuit verschillende perspectieven:

- Als moslims benaderen we de Aarde als een gezegende schepping van de Heer van alle wezens, Die ons ter verantwoording roept voor alles wat we daarin doen. We proberen te achterhalen hoe we, door haar te misbruiken, onze waardering voor haar heiligheid hebben

aangetast. Dit kan ons helpen de onschatbare waarde van wat we verliezen opnieuw te ontdekken.

- We streven ernaar een ontologische en kosmologische visie te formuleren op de relatie tussen de Schepper en de schepping, evenals de relatie van de mensheid met beiden en onze verplichtingen jegens elk van hen, zodat we vervolgens in staat zijn om in te zien hoe we recht kunnen zetten wat we fout hebben gedaan.
- We streven ernaar de essentiële ethische leerstellingen en waarden van de islam uit te leggen en toe te spitsen, opdat ze ons beter motiveren ons gedrag zodanig te veranderen dat ze overeenstemt met de profetische traditie.
- We bekijken de crisis die het leven op Aarde teistert door de lens van de politieke economie. We proberen daarbij te ontdekken welke elementen in het islamitisch erfgoed ons kunnen helpen. Specifiek kijken we naar het rechtvaardig delen van de vruchten van de levensbronnen, vruchten die door economen bestempeld worden als natuurlijke hulpbronnen. Deze elementen zouden ons kunnen helpen ongelijkheden aan te pakken. Ze kunnen ook bijdragen aan het realiseren van een duurzamere, zelfs een herstellende benadering van het goede leven. Dit alles zonder de mogelijkheid van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien, in gevaar te brengen.³¹
- We proberen de meest essentiële aspecten van onze geloofstraditie te identificeren met betrekking tot wetgeving, voorschriften, beschermingspraktijken, beleid en activisme, zodat we kunnen beginnen met het nemen van de nodige maatregelen om de dynamische balans (*mīzān*) te herstellen dat we uit balans hebben gebracht.

Hoofdstuk 2

Tekenen van God in de Hemelen en op de Aarde

Eén Schepper, Heer van Alles

2.1 De Koran bevat talloze verwijzingen naar natuurlijke fenomenen, maar de woorden *milieu*, *milieugerelateerd* of *milieuactivisme* komen er niet in voor.³² In klassiek Arabisch is de dichtstbijzijnde term voor 'milieu' *muhīt*, wat 'omhullend' betekent. In de Koranische context echter wordt de goddelijke aanwezigheid en kennis beschreven als *muhīt*, die allesomhullend is, zoals in 2:115 en 4:126. De islamitische leer over de natuurlijke wereld draait om de schepping (*al-khalq*), en in verschillende grammaticale vormen komt dit woord in meer dan 250 verzen van de Koran voor³³. Hier presenteren we de kosmologie van ons geloof en de theologie van de natuur met betrekking tot de relaties tussen God en de schepping, waartoe ook de menselijke soort behoort.

2.2 **Tawhīd, de bevestiging van Gods eenheid**, is de grondslag van de islamitische ethos. Wij moslims geloven dat de eenheid van God de basis vormt van ons geloof, onze metafysica, onze ethiek, onze Wet en onze spiritualiteit. De Koran begint met de lofprijzing van God als "**Heer van de werelden**" (***rabb al-'ālamīn***) (1:1). Elk van onze dagelijkse voorgeschreven gebeden begint met deze woorden. Het woord *rabb* duidt enerzijds op de Heer en Meester Die door alle wezens wordt gediend, en ontwikkelt en leidt totdat het zijn bestemming heeft bereikt. Het besef dat Hij de Heer van alle wezens is, maakt ons bewust dat Hem dienen onlosmakelijk verbonden is met goedheid jegens allen.³⁴

2.3 Alle dingen in de geschapen wereld, van subatomaire deeltjes tot verre sterrenstelsels, hebben met elkaar gemeen, dat ze allen door God geschapen en in alle opzichten volledig van Hem afhankelijk zijn. "**Zeg: Hij is God, de Ene, God de Zelfbestaande, de Alonderhoudende**" (112:1-2). "**Hij is God – de Schepper, de Maker, de Vormgever...**" (59:24). De natuurlijke wereld bevestigt het Goddelijke. Dit centrale axioma wordt keer op keer benadrukt in de Koran (3:190, 30:17-27, 41:53, enz.) en herinnert ons aan Gods alomtegenwoordigheid: "**Al wat in de Hemelen en op de Aarde is, behoort aan God. En God heeft altijd alles omvat**" (4:126); "**Aan God behoort het oosten en het westen toe. Naar welke kant je ook kijkt, daar is het Aangezicht van God; God is Oneindig, Alwetend**" (2:115). Hij is de Voorziener: "**Is er een andere schepper dan God, die jullie van levensonderhoud voorziet uit de Hemel en de Aarde?**" (35:3); Hij is het die levenloze materie tot leven brengt en het tussen leven en dood cyclisch doet verlopen: "**God is het Die het zaad en de vruchtsteen laat ontspruiten, Die het levende uit het dode brengt en het dode uit het levende: Dat is jullie God – hoe kunnen jullie je daarvan afwenden?**" (6:95).

2.4 Terwijl God absoluut en oneindig is, zijn alle geschapen dingen voorbestemd om eindig en begrensd te zijn. Ze zijn nauwkeurig uitgemeten met begrenzingen die bepaald zijn door hun Heer. De Koran zegt ons: "**....en Hij heeft elk ding geschapen en het nauwkeurig een maat voorgeschreven**" (25:2). Wij accepteren deze beperkingen in dankbaarheid en met vreugde; we werken daar gaarne binnen en proberen die grenzen niet te overschrijden, want "**Hij heeft jullie gegeven van alles wat jullie Hem gevraagd hebben – en als jullie de gunsten van je Heer zouden tellen, zouden jullie ze niet kunnen tellen. Waarlijk, de mensheid is het meest onrechtvaardig en ondankbaar**" (14:34).

De Inherente waarde van de Schepping

2.5 God – Verheven zij Hij – heeft geen van Zijn schepselen gemaakt zonder waarde: het feit alleen al dat Hij een wezen heeft geschapen, geeft het inherente waarde en waardigheid. Het niet betrekken van een geschapen wezen in morele overweging druist in tegen het principe van *tawhīd*. Bovendien heeft Hij elk ding geschapen *bi 'l-ḥaqq*, in waarheid en voor het recht. Alle geschapen wezens hebben rechten.³⁵ ***“Niet voor niets hebben Wij de Hemelen en de Aarde en alles wat daar tussen is geschapen. Wij hebben hen slechts in waarheid geschapen...”*** (44:38-39). We zouden kunnen denken dat een mug weinig betekenis heeft, maar God schroomt niet om deze ons als voorbeeld te stellen (2:26), evenzo ontvangt de bij goddelijke inspiratie (16:68-69). Niets wat geschapen is, is zonder betekenis. Niets is tevergeefs geschapen; alles is geschapen voor het recht. Daarom mogen we niets achteloos behandelen en mogen we geen leven nemen behalve dat waarop we recht hebben. Waarlijk, de Heer van alle wezens heeft de Aarde gezegend: We moeten daarom geen enkel wezen roekeloos behandelen, en we mogen geen leven nemen behalve volgens het recht. De Heer van alle wezens heeft de Aarde gezegend: ***“En Hij heeft op de Aarde bergen geplaatst, stevig verankerd, en Hij heeft haar gezegend en daarin haar levensbehoeften bepaald, in vier dagen, gelijkmatig verdeeld voor hen die vragen ...”*** (41:10), En Hij heeft de dingen die Hij geschapen heeft tot in perfectie voltooid, hen vervuld met ultieme goedheid en schoonheid ³⁶: ***“Hij Die alles wat Hij geschapen heeft, met het beste heeft gemaakt...”*** (32:7). ***“En je ziet de bergen en denkt dat ze vast en stevig staan, maar ze zullen voorbijgaan zoals wolken voorbijgaan. Zo is het werk van God, Die alles volmaakt heeft gemaakt”*** (27:88).

2.6 **God: De Meest Barmhartige.** De Heer en Onderhouder van alle wezens is de Meest Barmhartige, de Meest Genadevolle.³⁷ De omvang van Zijn overweldigende barmhartigheid, genade en mededogen is groter dan wij ooit kunnen bevatten.³⁸: ***“...Mijn barmhartigheid omvat alle dingen...”*** (7:156). God heeft Zichzelf barmhartigheid voorgeschreven (6:12). Hij heeft het universum vervuld met glorie en schoonheid, en heeft voelende wezens alle mogelijke zintuigen gegeven waarmee zij, en wij, deze glorie en schoonheid kunnen waarnemen. Omdat wij leven in een universum dat het stempel van barmhartigheid draagt, doordringen harmonie en schoonheid alles: ***“Onze Heer, U heeft alles omvat in barmhartigheid en kennis...”*** (40:7)³⁹.

2.7 Alle wezens getuigen van de bovennatuurlijke glorie van hun Schepper, Heer en Onderhouder:

De zeven Hemelen en de Aarde en alles wat erin woont verkondigen Zijn alles overstijgende glorie: Er is niets dat Zijn lof niet verkondigt... (17:44).

Heb je niet gezien dat alles wat zich in de Hemelen en op de Aarde bevindt, de glorie van God verkondigt? En de vogels terwijl ze met uitgespreide vleugels zweven? Elk wezen kent zijn gebed en zijn lofprijzing, en God weet wat zij doen. (24:41)

Alle wezens onderwerpen zich vrijwillig in gehoorzaamheid en toewijding aan hun Schepper, Heer en Onderhouder; allen buigen zich voor Hem in aanbiddende dienstbaarheid en gebed. Allen, dat wil zeggen, met uitzondering van de mens, die, hoewel zij de natuurwetten waar hun Heer alle dingen mee onderhoudt, niet kan vermijden, beschikt over vrije wil. Zij kunnen ervoor kiezen om de Heer in bereidwillige toewijding te dienen of dat te weigeren door de geboden van hun Heer te weerstaan, en zich daarmee Zijn toorn en vergelding op de hals te halen⁴⁰:

Heb je niet gezien dat allen in de Hemelen en op Aarde zich voor Hem buigen, en de zon, de maan, de sterren, de bergen, de bomen en de dieren, en velen van de mensheid, terwijl velen bestraffing verdienen?... (22:18)

...alles wat in de Hemelen en op de Aarde is, onderwerpt zich aan Hem, vrijwillig of onvrijwillig, en tot Hem worden zij teruggebracht. (3:83)

Uit de onderwerping van alle dingen aan hun Heer en Onderhouder komt de erkenning van hun wezen als moslim voort en de samenstelling van een uitgestrekte gemeenschap van *islām*, die door mensen vrijwillig omarmd kan worden, zodat zij deel kunnen uitmaken van die gemeenschap.⁴¹

2.8 Tekenen van God. Bovendien is ieder geschapen wezen een wonderbaar teken dat voorbij zichzelf wijst naar zijn Maker, Zijn wijsheid en Zijn barmhartigheid; ze vormen stuk voor stuk een boodschap vol betekenissen en lessen die geleerd moeten worden. Als in een spiegel laat de natuur de kracht, glorie, schoonheid, wijsheid en genade van zijn Schepper zien.

Voorwaar, in de schepping van de Hemelen en de Aarde en de afwisseling van nacht en dag zijn er tekenen voor mensen die inzicht hebben, die God gedenken terwijl ze staan, zitten en liggen op hun zij, en die reflecteren op de schepping van de Hemelen en de Aarde: Onze Heer, U hebt dit niet voor niets gemaakt – Glorie zij U!... (3:190-191)

Het woord “*āyah*,” in de betekenis van “teken”, is ook het woord dat wordt gebruikt om de verzen van de Koran aan te duiden. Islamitische geleerden hebben de parallellen benadrukt tussen de openbaringen van de geschreven teksten die aan de mensheid zijn geopenbaard door de profeten, de boodschappers van God, die op verschillende manieren worden aangeduid. *Al-kitāb al-mastūr* is het geschreven of gedrukte boek dat we in onze hand kunnen houden, *al-Koran at-tadwīnī*, de Koran, in de loop van de geschiedenis aangevuld met *ḥadīth* en *tafsīr*, of Gods openbaringen in de natuur, bekend als *al-Koran at-takwīnī*, de kosmische Koran en *al-kitāb al-manzūr*, het boek dat we aflezen uit de schepping⁴². Elke openbaring is samengesteld uit tekenen, *āyāt*, afkomstig uit dezelfde bron. De tekenen van het goddelijke in de natuur verhelderen de begrippen gehanteerd in de teksten en omgekeerd stellen de geschreven teksten ons in staat de betekenis van de schepping te duiden.⁴³

2.9 Naast een inherente waarde heeft alles ook een praktische of instrumentele waarde als onderdeel van de ecosystemen die het leven op Aarde ondersteunen. Alle componenten van Gods schepping werken op elkaar in, completeren en ondersteunen elkaar in overeenstemming met de bedoeling (*sunan*) van God.⁴⁴ Zoals de 13e-eeuwse jurist ‘Izz ad-Dīn ibn ‘Abd as-Salām opmerkte: “Weet dat God Zijn schepselen zo heeft geschapen, dat ze afhankelijk zijn van elkaar en iedere groep het welvaren van de anderen zou bevorderen.”⁴⁵ Alle wezens dienen God door zichzelf te geven: het land, de planten, de dieren en de hemelen ondersteunen elkaar; allen gehoorzamen God onvoorwaardelijk. Hoewel sommige soorten zich met andere voeden, wordt deze reële, maar ook ogenschijnlijke tegenstrijdigheid uiteindelijk opgelost, immers alle organismen hebben elkaar inherent en universeel nodig, en het aan elkaar geven van wat zij bezitten is een vorm van liefdadigheid⁴⁶. Door de door God vastgestelde rollen draagt elk organisme bij aan het welzijn van het geheel. Dit leidt tot een kosmische symbiose waardoor God alle levende dingen in stand houdt. De profeet Mohammed, vrede zij met hem, zou hebben gezegd: “De schepselen zijn de afhankelijken van God, en de wezens die het meest geliefd zijn door God zijn zij die het meeste bijdragen aan Zijn schepselen.”⁴⁷

Het kosmisch evenwicht

2.10 **Al-Mīzān. Ofwel evenwicht en wederkerigheid.** De Koran beschrijft alle organismen als gebalanceerd en geïntegreerd in een onderling verbonden en onderling afhankelijk en evenwichtig geheel.

Wij hebben de Aarde uitgespreid en er bergen opgezet en allerlei planten doen groeien in evenwichtige harmonie. En Wij hebben daar bestaansmiddelen op gemaakt, zowel voor jullie als voor de wezens die jullie niet voeden. (15:19-20)

Hij heeft de hemel omhoog geheven en de weegschaal ingesteld. Overtreed de weegschaal niet, maar weeg rechtvaardig en maak de balans niet ongelijk. En de Aarde heeft Hij uitgespreid voor alle levende wezens. (55:7-10)

Het kosmisch evenwicht of de balans is in de Koran verbonden met *al-qist*: gelijkheid, eerlijkheid en rechtvaardigheid. ***“Wij zonden onze boodschappers met duidelijke tekenen. En Wij zonden het Boek en de Balans met hen, zodat de mensheid rechtvaardigheid kan vestigen...”*** (57:25).⁴⁸

2.11 De Koran biedt een rijke en levendige beschrijving van de Aarde en de kosmos, vol betekenis, doel, orde en schoonheid. De natuurlijke wereld is niet toevallig ontstaan, noch is zij gekarakteriseerd door chaos, noch is zij zonder waarde. "Ze heeft een stevige, goed samenhangende structuur, zonder hiaten, scheuren of verstoringen."⁴⁹ Volgens moslims toont de schepping van de natuur de glorieuze werken van de Almachtige Schepper en Onderhouder. In het licht van de Koranische leer worden we aangespoord om de evenwichtige en geïntegreerde patronen en de cycli in de schepping te observeren: de dag die in de nacht overgaat, en de nacht die in de dag overgaat, levenloze materie die wordt omgevormd tot het vlees van levende wezens, levende wezens die sterven en terugkeren tot stof, de winden, de wolken, de regen, de sterrenhemel en de planeten die door de uitgestrektheid van de ruimte zwemmen. Deze integrale heelheid, deze overvloed en schoonheid, deze waarde en betekenis leggen ons een morele verantwoordelijkheid op: we moeten haar koesteren.

2.12 **Umam: Gemeenschappen.** De Koran beschrijft de talloze levende dieren waarmee we de Aarde delen als gemeenschappen net zoals die van ons:

Er is geen dier dat op de Aarde beweegt noch een vogel die zijn vlucht neemt, of het behoort tot een gemeenschap zoals die van jullie ... (6:38)

Aangezien zij gevoelige wezens zijn en gemeenschappen vormen net zoals wij, is het onze plicht om hen met eerbied en zorg te behandelen (*taqwā*), met compassie (*rahmah*), en om ons uiterste best te doen het ultieme goed (*ihsān*) te bereiken. De ethische implicaties van de Koranische benadering van deze niet-menselijke gemeenschappen werden erkend sinds het begin van de islamitische wetenschap.⁵⁰

2.13 **Al-Fitrah: de oorspronkelijke aard van de mensheid.** De Koran leert ons dat de mensheid is geschapen volgens het oorspronkelijke patroon (*fitrah*) van de natuur, en dat, doordat we daar deel van zijn, onze natuur (*fitrah*) wordt bepaald door dat patroon:

Wend je dan met oprechte toewijding naar de godsdienst, de aangeboren aard waarmee God de mens heeft geschapen. Gods schepping kan niet worden veranderd. Dat is de ware godsdienst, maar de meesten beseffen dat niet. (30:30)

De Koran waarschuwt dat onze menselijke natuur niet veranderd mag worden, wat het bredere verbod weerspiegelt op het veranderen van Gods schepping. Laten we de ecologische context van onze natuur nog eens bezien. Wij mensen zijn geschapen binnen een specifieke gemeenschap van soorten die op elkaar en op de verschillende klimatologische omstandigheden zijn afgestemd, die kenmerkend waren voor de laatste ijstijd en de periode na het terugtrekken van de gletsjers, bijna 12.000 jaar geleden. De combinatie van oceanen, gletsjers, regenwouden, boreale bossen, wetlands, steppen en woestijnen vormen de habitats waarin wij en onze medeschepselen zich hebben ontplooid en gedijen. Zo zou het woord *fitrah* in deze context kunnen verwijzen naar het oorspronkelijke patroon waarin zowel de mensheid als onze medeschepselen zijn geschapen. Er wordt ook een impliciete waarschuwing gegeven in de uitspraak dat 'de schepping van God niet gemanipuleerd mag worden', want elders informeert de Koran ons dat 'de schepping van God manipuleren' (in de zin van het verdraaien of perverteren ervan) satanisch is en de essentie van het kwaad, want Satan verklaart: "**... ik zal hen bevelen zodat zij Gods schepping zullen veranderen**" (4:119).⁵¹

2.14 Het universum en alle dingen daar binnen, dus niet alleen de zeeën, de bergen, de planten en de dieren, maar zelfs de dag, de nacht, de zon, de maan en de sterren worden in de Koran beschreven als dienstbaar (*musakhkhar*) aan de menselijke soort.⁵² We kunnen de gunsten van onze Heer nooit tellen, maar we zouden niet zo zelfingenomen over de Aarde moeten paraderen: "**Loop niet hoogmoedig op de Aarde rond. Je zult de Aarde nooit doen splijten, noch de bergen in statuus evenaren**" (17:37). "**Waarlijk, de schepping van Hemel en Aarde is groter dan de schepping van de mensheid, maar de meeste mensen beseffen dat niet.**" (40:57).⁵³ Nergens heeft God aangegeven dat de andere schepselen alleen – of zelfs in hoofdzaak – zijn geschapen om de mensheid te dienen.⁵⁴ Het zou absurd zijn om te veronderstellen dat deze dingen uitsluitend voor ons genot zijn geschapen, en de hoogste vorm van arrogantie om aan te nemen dat we het recht hebben een soort uit te roeien omdat we er geen voordeel in zien! Met betrekking tot de Koranverzen waarin God verklaart dat Hij Zijn schepselen heeft geschapen voor de kinderen van Adam merkte de 14e-eeuwse denker Taqī ad-Dīn Ahmad ibn Taymīyah op: "Het is algemeen bekend dat met deze schepselen God hogere bedoelingen heeft dan het dienen van mensen; [in deze verzen] laat Hij alleen maar zien aan de kinderen van Adam welke voordelen zij hebben van de schepping en welke zegen Hij daarmee aan de mensheid heeft gegeven."⁵⁵

2.15 Hoe onmisbaar andere schepselen ook zijn voor ons voortbestaan, hun nut is desondanks niet de primaire reden om ze te beschermen. Het is voor ons niet mogelijk om het nut of de waarde van welk schepsel dan ook te meten, omdat we niet eens weten welke directe voordelen voor onszelf verborgen kunnen zijn in dat schepsel, laat staan de indirecte gevolgen van zijn ecologische rol in de biosfeer, waarmee het bijdraagt aan het welzijn van het geheel. De primaire wettelijke basis voor het behoud van elke soort is daarom de intrinsieke waarde ervan als een schepping van God, een teken en wonder, en een unieke en onvervangbare manifestatie van Zijn bovennatuurlijke glorie.⁵⁶ De profeet Moḥammed, vrede en glorie van God zij met hem, vertelde over een profeet die, nadat hij door een mier was gestoken, het hele mierennest liet verbranden; God berispte hem en zei: "Omdat een mier je stak, heb je een hele gemeenschap (*ummah*) vernietigd die Mijn bovennatuurlijke glorie verkondigt."⁵⁷

2.16 Aangezien de Heer van alle wezens "**... het beste heeft gemaakt van alles wat Hij heeft geschapen...**" (32:7) en ons waarschuwde tegen het manipuleren van onze eigen aangeboren aanleg of die van Zijn schepping, worden we met de grootste nadruk gewaarschuwd geen *fasād* –

verdorvenheid, degradatie, verwoesting en vernietiging – op de Aarde te veroorzaken die Hij zo perfect heeft geordend:

Verspreid geen verdorvenheid op de Aarde nadat deze zo goed is geordend. En roep Hem aan in angst en hoop: waarlijk, de barmhartigheid van God is nabij degenen die het uliem goede doen.
(7:56)

Inderdaad, de vrees voor het feit dat de mensheid *fasād* op de Aarde aanricht en de catastrofes die dergelijke overtredingen veroorzaken, speelt een grote rol in de Koranische kosmologie van gerechtigheid. De schepping van de wereld was geen lichtzinnige of triviale handeling (38:27; vgl. 3:191). De natuurlijke schepping "is zo coherent onderling verbonden en geïntegreerd, en werkt met zulk een regelmaat en orde, dat het God's voornaamste wonderbaarlijke teken is: als er goed aan of in wordt gedaan, zal er goed uit voortkomen; als er kwaad aan of in wordt aangericht, is wat ontstaat pure verschrikking."⁵⁸ De Koran spoort ons aan te kijken naar wat er uiteindelijk is gebeurd met de *mufsidūn fī 'l-ard*, degenen die ontwrichting, verwoesting en verderf op de Aarde aanrichten (7:85-86): de volkeren van Farao, 'Ād, Thamūd en Madyan waren allemaal machtig en rijk, maar richtten verwoesting aan op de Aarde en vernietigden zichzelf daardoor. De verdervers op Aarde misbruiken het vertrouwen van *amānah* en staan in scherp contrast met degenen die verantwoordelijk handelen op Aarde.⁵⁹ Als moslims zouden we moeten beven van angst voor de catastrofale gevolgen van verdorvenheid op de Aarde: uitsterven van soorten, opwarming van de Aarde, vervuiling, hongersnoden en epidemieën, waarvoor wij mensen verantwoordelijk zijn.⁶⁰

2.17 Het tegenovergestelde van het afwijzen van onze Heer en het aanrichten van verdorvenheid op de Aarde ligt in geloof (*īmān*) en heilzame werken (*al-a'māl as-sālihah, as-sālihāt*): daarin ligt de verlossing en het uiteindelijke welzijn van de mensheid.

Waarlijk, Wij hebben de mensheid in de beste vormen geschapen; dan hebben Wij hen afgewezen als de laagste der lagen, behalve degenen die geloven en goede werken verrichten, want voor hen is een onfeilbare beloning. (95:4-6)

Bij de tijd! Waarlijk, de mensheid is in verlies! Behalve degenen die geloven en goede werken verrichten, en elkaar aansporen tot de waarheid (ḥaqq), en elkaar aansporen tot standvastigheid.
(103:1-3)

Zoals het veroorzaken van verdorvenheid en verwoesting op Aarde leidt tot onze ondergang, zo is het doen van goede, rechtmatige, heilzame en nuttige daden essentieel voor ons voortbestaan en welvaart op Aarde, want God verklaart: "***Mijn dienaren, de rechtschapenen, zullen de Aarde erven***" (21:105). Goed werk is zo essentieel voor de dienst aan God en de vervulling van de menselijke verantwoordelijkheid op Aarde, dat de term voor voordelen (*masālih*) in de islamitische wetgeving is afgeleid van dit woord voor goed (*sālih*), en de term voor nadelen (*mafāsīd*) is afgeleid van verderf (*fasād*).⁶¹

Khilāfah fī 'l-Ard: Verantwoordelijkheid op de Aarde

2.18 De Aarde beërven door rechtvaardig handelen geeft invulling aan de menselijke rol, want de Koran beschrijft de mensheid als *khalā'if fī 'l-ard*, de actoren die verantwoordelijk worden gehouden voor alles wat ze doen op de Aarde:

(God) is het Die jullie verantwoordelijk heeft gemaakt op de Aarde, en sommigen van jullie heeft verheven boven anderen in rangen, zodat Hij jullie kan beproeven in hetgeen Hij jullie heeft geschonken.... (6:165)

De profeet Moḥammed, vrede en zegeningen zij met hem, liet dit vers weerklinken in zijn uitspraak: "De wereld is mooi en groen; waarlijk, God heeft jullie daarin verantwoordelijkheid gegeven, en Hij ziet hoe jullie je gedragen."⁶²

2.19 Mensen dienen met alle delen en aspecten van de omgeving om te gaan zonder afbreuk te doen aan de normen of wetten van Gods schepping (*sunan Allāh fī khalqihī*) of de bepalingen van God in Zijn wet (*ahkām Allāh fī shar'ihī*) te overtreden. We behoren van de omgeving te nemen en eraan te geven, zijn rechten of rechtmatige aanspraken (*ḥaqq*) te respecteren, zodat zij ons onze rechtmatige aanspraken kan geven. Onze interacties en alle economische activiteiten moeten gebaseerd zijn op dit oeroude kosmische evenwicht (*al-mīzān*), zoals dat door God is geschapen en in stand wordt gehouden. Om ons als *khalāfah* op Aarde te gedragen, moeten we zorg dragen voor de Aarde, recht en gerechtigheid tonen, en het goede en nuttige verspreiden op Aarde, zoals wordt getoond in Gods bevel aan de profeet David: "**O David! Wij hebben jou tot khalīfah op Aarde gemaakt: oordeel daarom met rechtvaardigheid tussen de mensen, en volg geen hartstochten die je van de weg van God kunnen afleiden**" (38:26).⁶³

Hieruit moet duidelijk worden dat, bij het vervullen van hun verantwoordelijkheid om de Aarde te beschermen tegen verderf en verwoesting, wij mensen de Aarde moeten beschermen tegen de mensheid: we moeten haar beschermen tegen onszelf. Onze *khalāfah* op Aarde wordt werkelijkheid door ons geloof en de goede dingen die we doen, door te streven naar schoonheid, perfectie en het ultiem goede, en door alles te vermijden en af te wenden wat leidt tot verdorvenheid, verwoesting en ondergang (*fasād*).

2.20 Laten we, in het licht van de kernwaarden van onze ethiek, reflecteren op de verantwoordelijkheid van de mens op Aarde als drager van dit vertrouwen. Is de menselijke *khalāfah* in wezen een voorrecht? Het is zeker een eer, want de mens is geschapen "in de beste vormen", dat wil zeggen met het grootste potentieel voor goedheid. Maar als we dit potentieel niet realiseren, worden we gedegradeerd tot "lager dan het laagste." *Khalāfah* is geen voorrecht, maar een vertrouwen, een verantwoordelijkheid en een beproeving, want God heeft de dood en het leven geschapen om ons te testen wie van ons uitblinkt in het doen van wat goed is (67:2). De menselijke *khalāfah* is grotendeels een natuurlijk gevolg van ons vermogen om het welzijn van de schepping te beïnvloeden. Mensen zijn begiftigd met een enorm vermogen om zowel goed als kwaad te doen; en met dat vermogen komt verantwoordelijkheid. Een *khalīfah* is een herder en zal verantwoordelijk worden gehouden voor zijn kudde. Ieder mens is een herder over alle levens op Aarde die hij of zij kan beïnvloeden, ten goede of ten kwade, en zal verantwoordelijk worden gehouden voor elk atoomgewicht aan goed dat hij of zij heeft veroorzaakt, en elk atoomgewicht van schade. Elke dag wordt deze gevaarlijke beproeving hernieuwd; zoals de profeet Moḥammed, vrede zij met hem, verklaarde: "Met het aanbreken van elke dag staan de mensen op om met hun zielen te onderhandelen, en zij zullen deze ofwel bevrijden ofwel vernietigen."⁶⁶

2.21 Hoewel we nederigheid moeten tonen bij het begrijpen van onze rol als *khalā'if fī 'l-ard*, is de verhevenheid van de *khalāfah*-ethiek adembenemend: wij mensen kregen een vertrouwen (*amānah*) toebedeeld, dat de hemelen, de Aarde en de bergen niet wilden dragen:

We boden het vertrouwen aan de Hemelen, de Aarde en de bergen, maar zij weigerden het te dragen en waren er bang voor. Maar de mensen droegen het. Zij hebben inderdaad onrechtvaardig en onwetend gehandeld. (33:72).

Met *amānah* (vertrouwen) wordt bedoeld dat we de morele verantwoordelijkheid (*taklīf*) tegenover God aanvaarden, voor onze overtuigingen, intenties en daden en de gevolgen daarvan – inclusief de beloning en de straf die dit met zich mee zal brengen. Dit begrip hangt nauw samen met de zorgplicht van de *khilāfah fī 'l-ard*, en zijn aansprakelijkheid voor wat er op Aarde gebeurt. Bij onze omgang met de Aarde hebben we, als soort, bewezen dat we ons uiterst onrechtvaardig en onwetend hebben gedragen.⁶⁷ We kunnen het in ons gestelde vertrouwen niet waarmaken, tenzij de reikwijdte van onze zorg zich uitstrekt door ruimte en tijd, opdat alle soorten, individuen en generaties van Gods schepselen van heden tot de Dag der Opstanding daarin worden betrokken. Pas dan zullen we waarlijk *khalīfahs* (*khulafā*) op Aarde zijn.⁶⁸

2.22 Men zou kunnen stellen dat dit een onmogelijke last op de schouders van de mens legt. Wie kan immers alle directe en indirecte gevolgen van zijn daden met betrekking tot alle organismen in het heden overzien, laat staan in de toekomst? Wat betekent het om de horizon van onze zorg uit te breiden naar een onbekende toekomst? Welke invloed hebben de tijdschalen van klimaatverandering en massa-extincties wereldwijd op onze ethische begrippen? Wat zijn onze ethische verplichtingen tegenover toekomstige generaties van de mensheid en andere levensgemeenschappen die in toekomstige millennia zouden kunnen bestaan? Hoe kan een individu verantwoordelijk zijn voor de gevolgen van zijn daden, terwijl alleen God deze volledig kan overzien? Wij zouden antwoorden dat, met volledig bewustzijn van de grenzen van onze kennis, kracht en vermogens, onze intenties en aspiraties om de Oneindige Heer van alle wezens te dienen grenzeloos moeten zijn. Het is onze plicht om ons oprecht in te spannen en de Heer van allen te vragen om ons te leiden en om vergeving voor onze tekortkomingen, want tekortschieten zullen we. Want God legt niemand ooit een last op die hij of zij niet kan dragen.⁶⁹

Loop Zachtjes over de Aarde

2.23 De Koran draagt ons op om nederig, zachtjes en behoedzaam over de Aarde te wandelen. "***De dienaren van de Barmhartige zijn zij die bescheiden over de Aarde lopen...***" (25:63). De Barmhartige Heer van alle wezens heeft ons, samen met andere gemeenschappen van levende wezens, op deze prachtige planeet geplaatst om ons leven in harmonie met hen te leiden en ons belast met de zorg daarvoor. We sluiten dit gedeelte af met het volgende Koranvers, dat de mensheid oproept om de tekenen van God in Zijn schepping te observeren, erover na te denken, en ervan te leren:

Verheven zij God, zowel in uw avonden als in uw ochtenden.

Alle lof is aan Hem in de Hemelen en op de Aarde, bij de ondergang van de zon en op het middaguur.

Hij brengt het levende voort uit het dode, en Hij brengt het dode voort uit het levende, en Hij doet de Aarde herleven na haar dood. Zo zult ook gij worden voortgebracht.

En het behoort tot Zijn tekenen dat Hij u uit stof heeft geschapen en zie, u bent mensen die zich wijd verspreiden.

En het behoort tot Zijn tekenen dat Hij voor u partners uit uzelf heeft geschapen, opdat u rust in hen zult vinden, en Hij stelde tussen u liefde en genegenheid in.

Voorwaar, hierin zijn tekenen voor mensen die nadenken.

En de schepping van de Hemelen en de Aarde behoort tot Zijn tekenen, en de variatie van uw talen en kleuren. Voorwaar, hierin zijn tekenen voor mensen met kennis.

En uw slaap bij nacht en dag behoort tot Zijn tekenen, en uw streven naar Zijn gunst. Voorwaar, hierin zijn tekenen voor mensen die luisteren.

En het behoort tot Zijn tekenen dat Hij u de bliksem toont, vrees en hoop veroorzakend, en Hij laat water uit de hemel neerdalen, waardoor Hij de Aarde leven schenkt na haar dood. Voorwaar, hierin zijn tekenen voor mensen die begrijpen.

En het behoort tot Zijn tekenen dat de Hemelen en de Aarde standvastig zijn door Zijn bevel; en wanneer Hij u oproept, zult u uit de Aarde tevoorschijn komen.

Aan Hem behoort wat zich in de Hemelen en op de Aarde bevindt. Allen zijn aan Hem onderworpen.

Hij is het die de schepping begint, en herhaalt deze, en dat is gemakkelijker voor Hem. Van Hem is het meest verheven beeld in de Hemelen en op de Aarde, want Hij is de Verhevene, de Wijze.

(30:17-27)

Hoofdstuk 3

Het ecologische ethos en de ethiek van de islam

De ethiek van *tawhīd*

3.1 **Ethische dimensies van Gods Eenheid: *Tawhīd*.** De ethische implicatie van Gods eenheid waar het in essentie om gaat is het dienen van de ene God – de Heer van alle wezens – door op ultieme wijze het goede na te streven voor *al* Zijn schepselen. Als we erkennen dat God de enige God is van elk geschapen wezen, dan moeten we beseffen dat toewijding aan Hem de grootst mogelijke goedheid jegens Gods hele schepping vereist – en dat we elk afzonderlijk schepsel met *taqwā*, oftewel eerbied voor zijn Schepper, moeten behandelen. God is de Heer van elke soort, elke generatie en elk individueel geschapen wezen. Om onze ethische verplichtingen duidelijk te maken, wordt *rabb al-‘ālamīn* daarom opgevat als ‘God van alle wezens’, of ‘Heer van alles dat is’, alles wat is geweest en alles wat ooit zal zijn. Alle geschapen wezens hebben een inherente waarde en betekenis omdat ze door God geschapen zijn. Zodra we welk geschapen wezen dan ook uitsluiten van onze morele verantwoordelijkheid is dat in strijd met het principe van *tawhīd*.⁷¹

3.2 Het in de praktijk brengen van dit beginsel heeft enorme implicaties. Het betekent dat het, ethisch gezien, niet is een uiteindelijk doel te stellen dat het welzijn van een deel van Gods schepping betreft, zonder bewust en expliciet rekening te houden met het welzijn van het geheel. Kunnen we ons richten op het exclusieve welzijn van onze eigen natie en ervan uitgaan dat dit andere naties geen schade zal berokkenen? Is het mogelijk je op het welzijn van mannen, dan wel de mens (*de Engelse tekst spreekt van 'men' en voegt daar aan toe 'or man'*) te richten en er daarbij vanuit uitgaan dat dit vrouwen niet zal kleineren of degraderen? Is het mogelijk je te richten op het welzijn van de rijken en veronderstellen dat dit zal leiden tot het welzijn van de armen? Is het mogelijk je te richten op het welzijn van de huidige generatie en ervan uitgaan dat dit de komende generaties niet van hun rechtmatige erfenis zal beroven? Is het mogelijk je te richten op het menselijk welzijn en ervan uitgaan dat dit de talloze andere soorten waarmee wij de Aarde delen niet zal verwoesten? Regeringen en economieën worden grotendeels geleid door mensen die precies deze veronderstellingen koesteren. Maar ze zijn onverenigbaar met de liefdevolle dienstbaarheid aan één Barmhartige God, Heer van alle wezens. Ons uiteindelijke doel lager stellen dan het welzijn van alle wezens vormt een aanfluiting voor ons geloof. Het is onethisch en immoreel: het schendt de belangrijkste ethische eis van *tawhīd*.⁷²

God vereren in Gods schepselen

3.3 ***Taqwā*: de houding van eerbied, zorg en zorgvuldigheid.** God is de Heer van alles, en Hij is Meester van de Dag des Oordeels, de Dag van Vergelding: op die Dag zal Hij ons de maat nemen zonder daarbij een van Zijn schepselen te vergeten.

Op die dag zal de mensheid in verschillende groepen naar voren komen om te aanschouwen wat ze hebben gedaan: dan zal iedereen die ter grootte van een atoom goed heeft gedaan, het zien, en wie ook maar een atoom aan kwaad heeft gedaan, zal het zien! (99:6-8)

Het Arabische woord *dharrah* in deze verzen, gewoonlijk opgevat als 'atoom', 'deeltje' of 'stofje', betekent ook de kleinste mier, een van de kleinste levensvormen die door menselijke ogen kunnen worden gezien. Beide betekenissen impliceren dat de Heer van alle wezens ons zal toetsen en beoordelen in onze behandeling van de kleinste geschapen wezens: daarom moeten we Hem in ons gedrag tegenover ieder wezen eren, hoe onbeduidend het ook mag lijken. Geen enkel wezen is zonder betekenis. God is de Heer van alle dingen, en Hij zal ons op de proef stellen met betrekking tot Zijn schepselen: dus moeten we Hem vereren in ons gedrag ten opzichte van alle dingen. We moeten Hem vereren in onze behandeling van iedere man, iedere vrouw, ieder kind. We moeten Hem vereren in onze behandeling van elk dier, elke vogel, elk insect, elke plant, elke rivier, elke rots... Elk schepsel, hoe onbeduidend het ook mag lijken voor ons, is een schepsel van Hem die buiten alle maat Verheven is; een teken van Hem die het geschapen heeft. Ieder ervan vormt een wereld die nooit herhaald zal worden, en die de allesoverstijgende glorie van zijn Maker openbaart.⁷³ Niets is tevergeefs geschapen; alles is voor recht en waarheid geschapen. We moeten daarom niemand lichtzinnig behandelen en geen enkel leven nemen buiten zijn recht.⁷⁴ Uit de ontmoeting met de Heer van alle wezens, die ons verantwoordelijk houdt voor onze behandeling van iedereen en alles, komt de houding van *taqwa* voort: diep bewustzijn en eerbied voor de Heer van alle wezens, gekoppeld aan de uiterste zorg en zorgvuldigheid in onze behandeling van Zijn schepping. Deze houding is de kern van ethische verhevenheid. ***"Het meest verheven onder jullie in de ogen van God zijn zij die het meest eerbiedig zijn."*** (49:13)

Het ultiem goede voor de hele schepping

3.4 ***Ihsān*: Het ultieme goede.** De houding van eerbiedige toewijding aan God wordt pas volmaakt in werken van ultieme goedheid en schoonheid: de hoogste manifestatie ervan in onze daden is het dienen van de Heer van alle wezens door het ultieme goede te doen aan ***al*** Zijn schepselen. Goede werken zijn het doel van leven en dood⁷⁵:

Hij Die dood en leven heeft geschapen om jullie op de proef te stellen, wie van jullie verricht de beste werken... (67:2)

Het is niet genoeg om goed te doen; er wordt van ons verwacht dat we het *ultiem goede* doen, alsof we de Heer van alle wezens voor ons zien, want de Heer van alle wezens ziet ons zeker.⁷⁶ De profeet Moḥammed, vrede zij met hem, verklaarde dat "God ultieme goedheid, schoonheid en voortreffelijkheid (*ihsān*) heeft voorgeschreven met betrekking tot alle dingen".⁷⁷ De volgende verzen van de Koran suggereren wat het doorslaggevende criterium is bij het kiezen tussen uiteenlopende benaderingen van en goede en nuttige aanpak, of tussen ogenschijnlijk legitieme uitspraken, namelijk dat wat het beste, meest nuttige, mooiste, meest uitmuntende, ultiem goede is (*aḥsan*):

... dus breng blijde tijdingen aan Mijn dienaren die naar het Woord luisteren en volgen wat het beste daarin is: zij zijn het die God heeft geleid, en zij zijn begiftigd met inzicht. (39:17-18)

Toon medeleven met hen, die op Aarde zijn

3.5 ***Raḥmah*: Mededogen.** De Heer en Onderhouder van alle wezens is Barmhartig, Genadevol. De omvang van Zijn overweldigende barmhartigheid, genade en mededogen is groter dan wij ooit kunnen bevatten.

...Mijn barmhartigheid omvat alles... (7:156).⁷⁸

God heeft het universum gevuld met glorie, met schoonheid, en levende wezens alle verschillende zintuigen gegeven waarmee zij, en wij, deze glorie en schoonheid kunnen waarnemen. Wat moeten we daarmee aanvangen? Hoe zullen wij onze dankbaarheid tonen? Is het niet de beste manier om dankbaarheid te tonen door Hem te dienen? Hoe zullen we de Barmhartige, de Genadevolle dienen? De profeet Moḥammed (vrede en zegeningen zij met hem) zei: “De meelevende mensen wordt medeleven getoond door de Meest Genadevolle. Toon medeleven met wie zich op Aarde bevindt, en Hij die in de Hemel is, zal medeleven met jou tonen.”⁷⁹

3.6 Shukr: Dankbaarheid. Een ander antwoord op de genade van de Meest Barmhartige is het tonen van dankbaarheid en waardering, het uiten van dank voor Zijn zegeningen.⁸⁰

Een teken voor hen is de levenloze Aarde. Wij doen haar herleven en Wij brengen er graan uit voort waarvan zij eten. En Wij hebben daarin tuinen met dadelpalmen en druiven aangelegd en waterbronnen laten ontspringen, zodat zij van de vruchten ervan en van het werk van hun handen kunnen eten. Zullen zij dan niet hun dankbaarheid tonen? (36:33-35)

De Koran roept ons op om ons te verheugen in de schoonheid van het universum, om ons gevoel te voeden. Dat wordt ons getoond in de Koranverzen die de schoonheid, optuiging en pracht in de schepping beschrijven en ons wakker maken om ervan te genieten en er plezier aan te beleven. Deze verzen vestigen de aandacht op de schoonheid in de hemelen en de manier waarop zij is opgetuigd (15:16, 37:6, 67:5) en op de Aarde: de groei van woestijnplanten na regen, en bloeiende dadelpalmen (29:60; 22:5; 50:10), bosjes en tuinen, en gedomesticeerde dieren zoals paarden, muilezels, ezels en kamelen (16:5-6; 8). De Koran stuurt dus onze gevoelens en zintuigen om de schoonheid en perfectie van de Schepper, die verder reikt dan de schepping, te begrijpen (32:7; 27:88). Zoals een dichter schoonheid in alle dingen ziet door zijn of haar artistieke gevoeligheid, zo ziet een gelovige schoonheid in alle dingen door zijn of haar spirituele en gelovige gevoeligheid, waarbij hij de schoonheid van de Maker waarneemt in de perfectie van wat Hij heeft gemaakt.⁸¹

De tekenen van de Meest Barmhartige

3.7 Beantwoorden aan de tekenen van de Meest Barmhartige. De tekenen in de schepping onthullen kennis van God en Zijn doeleinden aan mensen die nadenken, die verstandig zijn en die daaraan vasthouden, zegt de Koran; het overdenken van deze zegeningen maakt ons dankbaar.⁸² We moeten met aandacht en dankbaarheid (*shukr*) omgaan met de schepping. Net als de lof van God wordt *shukr* gevoeld in het hart en uitgedrukt door de lippen. Maar het moet ook worden uitgedrukt door de ledematen, door het doen van goede werken (*al-a'māl as-sāliḥah, as-sāliḥāt*) en in het ultiem goede (*iḥsān*) tegenover Gods schepselen. Dankbaarheid voor Gods zegeningen wordt getoond door deze te gebruiken voor de doeleinden waarvoor ze zijn geschapen, maar ook door voor deze zegeningen zorg te dragen, ze in stand te behouden en te vergroten.⁸³

3.8 De tekenen van de Meest Barmhartige begrijpen. Totdat we werkelijk de tekenen van de Meest Barmhartige Heer van alle wezens begrijpen, lijkt het onwaarschijnlijk dat we met succes zorg kunnen dragen voor de zegeningen waarmee we overladen zijn, laat staan dat we voor de Aarde kunnen zorgen. Een dergelijk begrip vereist kennis, onderscheidingsvermogen en wijsheid. De profeet

Moḥammed, vrede zij met hem, verklaarde dat het zoeken naar kennis een plicht is voor elke individuele moslim,⁸⁴ want kennis van de tekenen van de Schrift en de schepping leidt tot eerbied en toegewijde zorgzaamheid:

***Zie je niet dat God water uit de lucht heeft laten neerdalen
en daardoor vruchten van verschillende kleuren voortbrengen?
En in de bergen zijn er witte en rode strepen
van uiteenlopende tinten, en rotsen van diep gitzwart.
En de mensheid, de dieren en het vee hebben eveneens verschillende kleuren.
Alleen degenen onder Zijn dienaren die kennis hebben
tonen zorgzaamheid en eerbied voor God ... (35:27-28)***

3.9 Het is echter duidelijk bij het opdoen van kennis niet altijd sprake is van eerbied en toegewijde zorgzaamheid; de zoektocht naar ultieme goedheid en schoonheid wordt niet door alles wat wij leren gecultiveerd. Onze huidige onderwijsinstellingen en curricula hebben ons in belangrijke mate klaargestoomd om, terwijl we op Aarde zijn, erin te falen als *khalifah* zorg voor haar te dragen. Zij zijn het die ons de vaardigheden meegegeven hebben waarmee we de ecologische crisis op gang hebben gebracht en bestendigd, waar de mensheid en al het leven op Aarde vandaag de dag onder lijdt.⁸⁵ Ondanks de moedige pogingen van talloze opvoeders om deze instellingen te hervormen, maken zij nog steeds deel uit van de onbezonnen en roekeloze, gevaarlijke droom van de moderne mens om de Aarde en haar systemen te bedwingen, zonder zich af te vragen of de Aarde en haar levenssystemen, in al hun complexiteit, zo ooit veilig beheerd kunnen worden.⁸⁶ Laten we, in plaats daarvan, een begin maken om onszelf te beheersen: onze verlangens, economieën, politiek en gemeenschappen. We zouden onszelf kunnen herscheppen om ons in te passen binnen een eindige planeet, in plaats van te proberen de planeet opnieuw vorm te geven om aan onze oneindige behoeften te voldoen.⁸⁷ Twee dingen hebben we nodig om een begin te maken met het genezen van de levensgemeenschappen die we zo ernstig hebben verwond en om zorgzame, competente *khalifahs* / *khulafā* op Aarde te worden: een diep spiritueel besef van onze relatie met de Schepper aan de ene kant, en aan de andere kant een brede kennis en begrip van de schepping en onze plaats daarin. Voor het eerste punt nemen we ons voor de spirituele praktijken van ons geloof te cultiveren en wat betreft het punt tweede zijn we vast van plan onze relaties met de schepping te cultiveren.

3.10 **De schepping begrijpen op basis van ervaringen.** Gedurende de afgelopen decennia bestond er wereldwijd overeenstemming over de noodzaak voor de menselijke bevolking van de Aarde zich bewust te zijn van en zich zorgen te maken over het totale milieu en de daarmee samenhangende problemen. Ook was men het erover eens dat we daarbij “de kennis, attitudes, vaardigheden, motivatie en toewijding om individueel en collectief te werken aan de oplossing van de huidige problemen en het voorkomen van nieuwe” nodig hebben.⁸⁸ Voordat mensen met onheilspellende milieuproblemen worden geconfronteerd, moeten ze de kans krijgen om ondergedompeld te worden in de natuur en zo de vreugde en schoonheid van de natuurlijke wereld te ervaren.⁸⁹ Maar dit wordt bemoeilijkt door het feit dat meer dan de helft van de menselijke bevolking nu in stedelijke centra woont en bovendien door het dreigende dilemma dat, naarmate de menselijke bevolking groeit en onze honger naar consumptiegoederen toeneemt, de ongerepte natuur krimpt en snel verdwijnt.⁹⁰ In islamitische culturen bestaat er een sterke traditie die zegt dat de wildernis de spirituele waarheid vertegenwoordigt: de profeten – Mozes, Elia, Johannes (Yaḥyā), Jezus, Moḥammed en anderen, moge de vrede en zegeningen van God met hen allen zijn – gingen de wildernis in om in het Gezicht van de Heer van alle wezens te staan, en kwamen terug met de wijsheid en waarheid van Gods

openbaring.⁹¹ De spirituele waarheid die onlosmakelijk verbonden is met ongerepte gebieden wordt weerspiegeld in de poëzie, literatuur, schilderijen en andere kunsten van islamitische beschavingen.⁹¹

3.11 In hedendaagse islamitische samenlevingen, net als elders, raken ervaringen en waarden van de ongerepte natuur verloren. De plattelands- en nomadische gemeenschappen van veel islamitische landen zijn nog steeds afgestemd op het ritme van de woestijnen, steppen, bergen, bossen, wetlands en zeekusten waar ze wonen, maar hun banden met het land worden zwakker.⁹³ Moslims zijn de theologie van de natuur, die in de islam verankerd is, niet geheel vergeten, noch zijn zij hun spirituele kijk op de kosmos en de Aarde helemaal kwijtgeraakt.⁹⁴ We hebben echter authentieke ervaringen in de wilde natuur nodig om de betekenis van deze kennis meer volledig te begrijpen. We moeten waarachtige relaties ontwikkelen met ongerepte oorden en haar bewoners en zowel individueel als persoonlijk een ervaring van plezier in de natuurlijke wereld ontdekken. Ecologisch onderwijs kan het beste niet in klaslokalen worden gegeven, maar in de pure natuur waar haar eigen ritme de boventoon voert en de levensgemeenschap niet door mensen wordt beheerst. Met Gods wil helpt dit ons betere verzorgers van de Aarde te worden, door ervaringsgericht inzicht te hebben in de processen die de Aarde hebben gevormd en in de diversiteit van het leven die deze plaatsen herbergen.

3.12 Wij dringen er bij opvoeders en onderwijzers in de islamitische landen en over de hele Aarde op aan om diep van binnen de vreugde te ervaren van het leren over de schepping in de wilde natuur, en vervolgens om een diepgaand contact met die wilde natuur aan te gaan, op een manier die deelnemers dwingt om de natuur te begrijpen, te respecteren en er voor te zorgen. Het arrangeren van die contacten kan ons de rijkste onderdompelingen in wildernis bieden en zo ons denken diepgaand beïnvloeden, omdat ze wetenschappelijke kennis combineren met kunst, avontuur en vooral ethiek en spirituele reflectie. De leiders van morgen worden daardoor voorbereid en in staat gesteld de bredere ethiek van verantwoordelijkheid voor de Aarde, die bij hun verantwoordelijkheid hoort, in de praktijk te brengen en over te dragen.

Spirituele praktijken

3.13 De rituele praktijken van de islam bieden een stevig fundament voor spirituele en ethische waarden, vooral in die houding van eerbied, zorg en zorgvuldigheid die *taqwā* is:

O mensheid, aanbid uw God Die u en degenen vóór u heeft geschapen, hopelijk ontwikkelen jullie een eerbiedige zorgzaamheid. (2:21)

Door overal de scheppende werkzaamheid van God te zien en zich volledig bewust te zijn van de goddelijke aanwezigheid, die zowel de wereld van de natuur als die van de menselijke cultuur omringt en doordrenkt, wordt de morele dimensie van mensen versterkt en worden zij gemotiveerd om dienovereenkomstig te handelen. Als deze manier van handelen bewust en gewetensvol wordt beoefend, kan dat de manier veranderen waarop we ons leven leiden.

3.14 **De *Shahādah*: getuigenis afleggen.** Als we het geloof van de islam omarmen, op het moment dat we de oproep tot gebed laten horen, wanneer we bidden, en op talloze andere momenten in ons leven, getuigen we van de eenheid van God, de Heer van alle wezens, Die we in diepe eerbied bewonderen, en Die we verplicht zijn met ultieme goedheid voor alle wezens te dienen. Eveneens getuigen we van het profeetschap en de boodschap van Moḥammed, vrede zij met hem en de zegen van God, die Hij als genade voor alle wezens heeft gestuurd.

3.15 *Salāh*: Gebed. In de voorgeschreven gebeden ondergaan we vijf keer per dag een diepgaande onderdompeling in de waarden en ethiek van ons geloof. Alle dingen in de hemelen en op Aarde brengen we bijeen in het bidden en verheerlijken van God, want elk ding kent zijn gebed en verheerlijking en God weet wat ze doen (17:44; 22:18; 24:4). De gebedstijden zijn bekend aan de hand van de stand van de zon of de invloed daarvan op de nacht. We bereiden ons voor op het gebed met zuiver water, of als dat er niet is, met schoon stof. We staan op een gebedsplaats; als het buiten is, des te beter, want de profeet Moḥammed, vrede en zegeningen zij met hem, zei: *De Aarde is voor mij gemaakt tot een plaats van gebed, puur en zuiverend, dus waar een persoon uit mijn gemeenschap zich ook mag bevinden als de tijd voor een gebed is aangebroken, laat hem bidden.*⁹⁵ We staan met ons gezicht naar de Ka'bah in Mekka, het oorspronkelijke huis van aanbidding gebouwd voor de Heer van de hele schepping, en reciteren de aanroeping: **"Ik heb mijn gezicht gekeerd naar Hem die de hemelen en de Aarde heeft geschapen..."** (6:79). We openen ons gebed met de openingsverzen van de Koran, *Sūrat al-Fātiḥah*, die dient om onze relatie met de Schepper en het geschapene vijf keer per dag op te frissen en te verduidelijken. Het begint met lof en dankbaarheid aan de Heer van alle wezens, Die Barmhartig is voor iedereen, Genadevol voor iedereen, en alleen Hij beoordeelt elke daad. Wij verklaren onze toewijding aan de Heer van allen en smeken Hem om hulp: de hulp die wij zoeken is de leiding op de weg van degenen die de Heer van allen heeft gezegd – die, in eerbiedige zorgzaamheid en mededogen jegens alle wezens, hun ultieme best doen voor allen; niet de weg van degenen die, door verderf, vernietiging, wreedheid of onrecht, de toorn van de Heer van allen op de hals halen, noch de weg van degenen die, door dwaling of onnadenkendheid, hun leven in nutteloosheid verspillen.

3.16 *Zakāh*: Liefdadigheid. Eén keer per jaar zijn moslims verplicht om een veertigste van hun geldelijke spaargeld en verschillende delen van hun oogsten en vee aan de armen en behoeftigen te geven, om daarmee het overige, dat bewaard blijft, te zuiveren. Deze verplichting geldt boven een bepaald minimum inkomen, zodat de meest behoeftigen vrijgesteld worden. Rijkdom wordt gezuiverd door het overschot te delen met degenen die in nood zijn. Het veiligstellen van het recht van de armen op de rijkdom van de rijken door middel van de verplichte aalmoezenbelasting, helpt armoede, ziekte en onwetendheid te bestrijden, drie van de belangrijkste factoren die de zorg voor het milieu belemmeren.⁹⁷

3.17 *Siyām*: Vasten. Een volledige maand per jaar vasten moslims elke dag vanaf het eerste ochtendgloren tot zonsondergang. We beginnen ons vasten en beëindigen het met het zien van de nieuwe maan. We onthouden ons van eten, drinken en intimiteit binnen het huwelijk om de maand Ramadan te vieren, waarin de Koran voor het eerst werd geopenbaard aan de profeet Moḥammed, zegeningen en vrede zijn met hem, in een grot op de berg Hira bij Mekka. Het vasten deze maand maakt ons bewust van onze afhankelijkheid van onze Heer, dankbaar voor de zegeningen van eten, drinken en intieme fysieke liefde, en brengt ons ertoe deze zegeningen te waarderen. Door een maand lang ongemakken, honger en dorst te ervaren leren we mededogen voor degenen die honger en dorst lijden, of het nu mensen zijn of andere levensvormen. En we leren standvastigheid, wilskracht en zelfbeheersing. We vasten in een geest van feest, en we eindigen ons vasten met een feestmaal en het geven van voedsel in liefdadigheid.⁹⁸

3.18 *Hadj*: Bedevaart. Eenmaal in ons leven, als we daartoe in staat zijn, maken we de pelgrimstocht naar Mekka, in de Haram, het oorspronkelijke heiligdom of beschermde gebied op Aarde waar inheemse dieren of planten niet mogen worden gedood, gewond of verstoord. En terwijl we op pelgrimstocht zijn, streven we ernaar om in harmonie met iedereen te leven en hen geen schade toe

te brengen. Als we daar zijn lopen we door dezelfde heuvels en valleien waar de profeten Abraham, Ismaël en Moḥammed (vrede en zegeningen zij met hen) liepen, en hun vrouwen en metgezellen, en alle generaties van de gelovigen die na hen kwamen. We zien dezelfde rotsen, ademen dezelfde lucht in, betreden hetzelfde zand, drinken hetzelfde Zamzam-water en zien dezelfde soorten planten en dieren als zij. Gelijk gekleed in eenvoudige kleding als lijkwaden, staan we in gebed op de vlakte van 'Arafah, brengen een nacht door onder de sterren in Muzdalifah en gedurende drie dagen slaan we ons kamp in de vallei van Minā op. We werpen stenen naar symbolen van het kwaad en we offeren vee, waarbij we leven nemen om het leven te voeden om ons ritueel te verbinden met God.⁹⁹ We cirkelen rond de Ka'bah, het eerste huis van aanbidding gewijd aan de God van alle wezens. En als we het geluk hebben daartoe de kans te krijgen kunnen we de zwarte steen kussen, het laatst overgebleven fragment van dat oorspronkelijke huis. Dit is het meest tedere gebaar dat de mensheid kent, waarbij onze lippen symbolisch de lippen van de profeet Moḥammed (vrede en zegeningen zij met hem) ontmoeten, en van alle pelgrims die hem in dat gebaar zijn gevolgd¹⁰⁰ en van allen die dat na ons zullen doen tot aan de Dag der Opstanding.

Een prachtig voorbeeld: een genade voor alle wezens

3.19 In de Koran beschrijft God de profeet Moḥammed, vrede zij met hem, als een genade voor de werelden: een genade voor de hele schepping, een genade voor alle wezens.¹⁰¹ ***“Wij hebben u enkel gezonden als een genade voor alle wezens”*** (21:107).

3.20 In zijn uitspraken, zijn leringen en zijn daden weerklinken eerbiedige zorgzaamheid, grenzeloze goedheid en mededogen voor de hele schepping. Hij riep de mensheid op tot een theologie van de natuur, die de glorie van het goddelijke in alle geschapen wezens aanschouwt en viert, koestert en verdedigt. Hij streefde naar een orde onder God, waarin de rechten van alle geschapen wezens worden verdedigd en gaf daar vorm aan.¹⁰² Hij leerde een ongeëvenaarde ethiek van edelheid, van grenzeloos mededogen, onvergelykbare zorgzaamheid en het ultiem goede voor alle dingen, niet als sentimentele idealen die de echte ethische dilemma's van het leven omzeilen in een wereld waarin het nemen van het leven onvermijdelijk is, waar leven zich moet voeden met leven om te leven. Hij gaf niet alleen les; hij vocht, en hij stelde wetten op om de rechten en het welzijn van alles wat is veilig te stellen.¹⁰³

3.21 Zelfs toen hij de machtigste man van heel Arabië werd, leefde hij in harmonie met de Aarde. Hij leefde sober in een huis van leem, repareerde zijn eigen kleren en at zelden vlees. Hij maakte zijn vrouw A'ishah ooit verwijten over haar omgang met een ongetrainde kameel en zei: “A'ishah, waarlijk, God is zachtvaardig en Hij houdt van zachtmoedigheid. Hij beloont voor zachtmoedigheid, dat doet Hij niet voor hardvochtigheid, en Hij beloont niets wat daar op lijkt.”¹⁰⁴ Hij troostte eens een radeloze kameel en vroeg vervolgens aan de eigenaar: ‘Vreest u God niet in je omgang met dit dier dat God je in bezit heeft gegeven? Het heeft bij mij geklaagd dat je het honger laat lijden en het belast tot het punt van uitputting.’¹⁰⁵ Hij verbood dat mensen hun medescheepselen vernederen, vooral voor amusement, en hij verbood het aanzetten van dieren om met elkaar te vechten.¹⁰⁶ Vanwege zijn zachtvaardigheid vervloekte hij iedereen die een wezen vol levenslust als doelwit neemt voor schietvaardigheid.¹⁰⁷ Hij vertelde zijn metgezellen over voorbeelden van een vrouw en een man die door God bedankt werden en hun zonden vergeven, omdat ze water gaven aan een dorstige hond¹⁰⁸ en van een vrouw die door God in het hellevuur werd gestraft omdat ze een kat had uitgehongerd.¹⁰⁹ Hij gaf een van zijn metgezellen, die enkele nestkuikens hadden gevangen, de opdracht om ze terug te brengen naar hun nest en de moedervogel, die moeite had om ze te

beschermen.¹¹⁰ Toen hij een vuur zag dat op een mierenhoop was aangestoken, beval hij: "Doof het uit, doof het!"¹¹¹

3.22 Wie in de geschiedenis van de mensheid heeft bereikt wat hij heeft gedaan, om de diversiteit van het leven op Aarde te behouden? Hij verbood het kappen van welke boom dan ook in de ongerepte natuur die kostbare schaduw of levensonderhoud biedt, zowel voor mensen als voor dieren¹¹² en verklaarde: "Als iemand een boom plant, zal geen mens, noch enig schepsel van God ervan eten, zonder dat het als liefdadigheid daarvan wordt gerekend."¹¹³ Toen hij naar Al-Medina emigreerde, stichtte hij een heilig en onschendbaar gebied, dat de oasestad en haar dadelpalmbossen omvatte. Daar mag de inheemse vegetatie niet worden gekapt en mogen wilde dieren niet worden bejaagd of verstoord, en rond die zone lag een breder beschermd gebied (*ḥimā*), waarin wilde bomen en struiken niet mogen worden gekapt.¹¹⁴

3.23 Tijdens de mars van Al-Medina naar Mekka met een leger van 10.000 man kwam hij een moederhond en haar nest pasgeboren pups tegen, en liet iemand erop toezien dat niemand haar zou storen.¹¹⁵ Toen hij triomfantelijk Mekka binnenkwam – de stad die hem en zijn geloofsgemeenschap had vervolgd, veel van zijn metgezellen had gedood en herhaaldelijk had geprobeerd hen te vernietigen – werd er een vreselijke represaille verwacht. Toch vergaf hij de inwoners door de woorden van vergeving uit te spreken, die Jozef volgens de openbaring tot zijn broers sprak toen ze bij hem in Egypte kwamen: ***'Er zal vandaag geen blaam op jullie rusten. Moge God je vergeven – Hij is de Meest Barmhartige onder de barmhartigen'*** (12:92)¹¹⁶. Vervolgens herstelde hij Gods onschendbare heiligdom dat Mekka omringt en omvat – het vanaf de oorsprong beschermde gebied op Aarde – waar geen wilde bomen, struiken of vegetatie gekapt of afgesneden mogen worden, en waarin geen wilde dieren mogen worden bejaagd of verstoord.¹¹⁷ Hij keerde nog één keer voor zijn dood op pelgrimstocht terug naar Mekka, waarbij grote aantallen mensen bijeen kwamen om de verklaringen te horen die bekend staan als zijn afscheidspreken. Daarin verkondigde hij: *O mensen, jullie Heer is Eén, en jullie vader is Eén: jullie zijn allemaal van Adam, en Adam was uit stof geschapen. De nobelste onder jullie in de ogen van God zijn degenen met de grootste eerbiedige zorg: er is geen superioriteit van een Arabier over een niet-Arabier, noch van een niet-Arabier over een Arabier, noch van een rode over een zwarte, noch een zwarte boven rode, behalve in eerbiedige zorgzaamheid.*¹¹⁸

3.24 Om al deze redenen gedenken wij de profeet Moḥammed met vreugde als het toonbeeld van mededogen, eerbiedige zorgzaamheid en het ultiem goede voor de hele schepping. Moge de vrede en zegeningen van God op hem, zijn vrouwen en zijn metgezellen rusten. Wij blijven zijn nobele voorbeeld altijd navolgen. Wij dringen er bij al onze medemoslims op aan, vooral degenen die jongeren onderwijzen, om zijn voorbeeld diepgaand te bestuderen en ernaar te streven dit in hun leven na te volgen. En we dringen er bij alle mensen die ons geloof niet volgen op aan om zijn voorbeeld in overweging te nemen, zoals we iedereen op Aarde aansporen om het beste in alle profeten te koesteren en vreugdevol te eren. Dat geldt eveneens voor het beste dat grote wijzen en leraren ons met betrekking tot het verzorgen van de Aarde en haar levensgemeenschappen doorgeven, ongeacht of zij uit het Oosten of het Westen, het Zuiden of het Noorden komen.

Hoofdstuk 4

Gelijkheid, eerlijkheid en gerechtigheid in het delen van de levensbronnen

Welvaart in perspectief

4.1 Zodra we de beelden bekijken van de Aarde, die vanuit de ruimte zijn genomen, realiseren we ons meteen dat deze planeet materieel gezien als een gesloten systeem functioneert. Vrijwel alles dat gedurende miljarden jaren nodig was voor het leven op Aarde werd door dit systeem geleverd. De benodigde energie wordt geleverd door de zon en beïnvloed door de aantrekkingskracht van de maan. Het systeem bevat talloze elementen, sterrenstof, lucht, water en voedingsstoffen, opgenomen in eeuwigdurende geochemische cycli.¹¹⁹ Deze observatie leidt onvermijdelijk tot het besef dat het aardoppervlak en de materialen en hulpbronnen daarop eindig zijn. Er zijn grenzen; zoals ook de Koran ons laat zien: God **"heeft alle dingen geschapen en deze in precieze maat bepaald"** (25:2), **"Alle dingen hebben Wij in precieze maat geschapen"** (54:49), en waarschuwt: **"...Eet en drink, maar overdrijf niet: God houdt niet van degenen die overdrijven"** (7:31; zie ook 6:141), zij drukt ons op het hart de grenzen dan ook niet te overschrijden.

4.2 Het is zeer waarschijnlijk dat de jaren 2020 en 2021 de geschiedenis in zullen gaan als de jaren waarin de mensheid een van haar grootste uitdagingen onderging. Bovenop de zorgen over klimaatverandering en andere milieurampen, hadden we de grootste moeite om een virus, waar in beginsel iedereen vatbaar voor is, onder controle te krijgen. Het Covid-19 virus legde de breuklijnen bloot in onze al maar kleiner wordende wereld. De rijkere landen kochten miljoenen doses in van de nieuw ontwikkelde vaccins, waardoor armere landen buiten de boot vielen. Hierdoor kwamen ongelijkheid en onrechtvaardigheid in ons "mondiaal dorp" nadrukkelijk boven water.

4.3 Als gevolg van een snelle groei van de bevolking en de economie leven we nu op een overbelaste en oververhitte planeet. Onze toenemende aantallen doen een immer groter beroep op de slinkende natuurlijke hulpbronnen. Naar schatting waren er 12.000 jaar geleden, aan het einde van de laatste ijstijd, wellicht 4 miljoen mensen op Aarde. In het jaar 1900 waren we met 1,6 miljard mensen en vandaag, slechts 120 jaar later, met ongeveer 8,1 miljard zielen. De wereldbevolking zal naar verwachting omstreeks 2100 pieken rond de 11 miljard mensen¹²⁰. Hoe zal die menigte gevoed, gekleed en gehuisvest kunnen worden? En wat zal de staat van de planeet zijn rond 2100¹²¹, als we deze op de zelfde wijze blijven uitputten als we nu doen?

4.4 Het wordt steeds meer erkend dat een goede opleiding van de bevolking bijdraagt aan het verminderen van het aantal mensen en het kleiner worden van de gezinnen. Maar de verwachting dat een goed opgeleide bevolking zou bijdragen aan een vermindering van de menselijke impact op het milieu kwam niet uit. Onderwijs leidt veelal tot een middenklasse van welvarende consumenten en dat genereert economische groei. Maar hoe kunnen we groei realiseren op basis van krimpende hulpbronnen? De meest ontwikkelde en geïndustrialiseerde landen, met een bevolking van hoogopgeleide consumenten, leveren de grootste bijdrage aan klimaatverandering en de achteruitgang van onze planeet. Dit gaat ten koste van armere samenlevingen. Ondanks nationale en internationale afspraken over duurzame ontwikkeling neemt de kloof tussen rijk en arm nog steeds

toe, terwijl het milieu blijft verslechteren. Deze toestand roept vragen op over de aard van het goede leven, dat onze instituties beloofd hebben. Waar liggen de grenzen aan het goede leven en de welvaart die we nastreven? De Koran zegt: **"... verbied de goede dingen die God je heeft toegestaan niet, maar verspil niet door overdaad"** (5:87). Hoe kunnen we, samen met al die andere 8,1 miljard mensen, een bevredigende levensstijl combineren met een lagere impact op de natuurlijke hulpbronnen? Herinner je Mohandas Gandhi's beroemde opmerking: "De Aarde biedt genoeg voor ieders behoefte, maar niet voor ieders hebzucht."¹²¹ De hiernavolgende discussie licht de meest relevante islamitische leerstellingen toe met betrekking tot levensstijl en natuurlijke hulpbronnen, vruchtgebruik en eigendom, en de economie, met inbegrip van handel, financiën en bestuur.¹²²

Ontwikkeling en levensstijl

4.5 Ontwikkeling - de aanpassing van de Aarde en haar hulpbronnen om te voldoen aan menselijke behoeften en om de kwaliteit van leven te verbeteren - staat hoog op het prioriteitenlijstje van veel moslimlanden. Sommige van deze landen behoren momenteel tot de armste en minst ontwikkelde ter wereld. Levensverwachting, geletterdheid en het inkomen zijn in de meeste van deze landen laag, terwijl moeder- en kindersterfte hoog zijn. Maar wat betekent ontwikkeling nu precies in een islamitische context, en wat zijn de aanvaardbare milieukosten ervan? Gewoonlijk wordt de islam beschreven als een uitgebalanceerde weg, niet extravagant en ook niet ascetisch. De Koran zegt ons het goede van deze materiële wereld te zoeken, samen met het ultieme spiritueel goede van het hiernamaals, en om te bidden:

... Heer, schenk ons wat goed is in de tegenwoordige wereld, en wat goed is in het hiernamaals, en houd ons ver van de kwelling van het vuur. (2:201)

Wat impliceert dit met betrekking tot de levensstijl waarnaar we streven? Bij het nastreven van het goede in de huidige, vergankelijke, wereld, mogen we niet uit het oog verliezen dat het eeuwig goede van het hiernamaals voorrang moet hebben. We mogen niet toestaan dat onze zoektocht naar materieel welzijn ten koste gaat van ons spiritueel welzijn. Ons zoeken moet onderworpen zijn aan ethische normen.¹²³

4.6 De hedendaagse economische orde, gebaseerd op continue economische groei, aangewakkerd door rente (*ribā*), leidt van nature tot een niet te verzadigen consumptie, is niet duurzaam en is tegenstrijdig met de principes van de islam. Nog los van de vraag of het voor ons mogelijk is om te genieten van de levensstijl van de moderne geïndustrialiseerde landen, moet je je afvragen of het, in het licht van de islamitische leer, is toegestaan. Hoewel de profeet Moḥammed, vrede en zegeningen zij met hem, en zijn metgezellen genoten van hetgeen deze wereld te bieden heeft – hun echtgenotes en kinderen, een glas koud water, een groene vallei, een mooi rijdier, en het gevoel van regen op hun schouders – leefden zij in het licht van de huidige maatstaven zeer sober.

4.7 Het doel van ontwikkeling is zeker niet om zoveel mogelijk te consumeren, maar om mensen in staat te stellen om gezonde, vervulde en verheffende levens te leiden. Het is inderdaad mogelijk om een gezond en vreugdevol leven te leiden zonder de hulpbronnen van de Aarde overmatig te belasten. Dit is makkelijk te zeggen, maar moeilijker in de praktijk te brengen, vooral op nationale of mondiale schaal. We roepen islamitische juristen, economen en ecologen op om in hun landen samen te werken met de overheden en lokale gemeenschappen om maatregelen voor te schrijven, die ons gebruik van hulpbronnen stabiliseren en verminderen, terwijl ze de werkelijke kwaliteit van het leven verbeteren. Wij roepen hen op ervoor te zorgen dat ontwikkeling op een wijze plaatsvindt,

die tegemoetkomt aan de behoeften van het heden, zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien, in gevaar te brengen. Tevens dient ervoor gezorgd te worden dat de heilichheid van de natuur behouden blijft en dat het voortbestaan van andere soorten niet wordt bedreigd.

4.8 De grenzen aan bevolkingsgroei: Hoeveel mensen de Aarde, of ieder afzonderlijk land, kan herbergen, hangt zowel af van het aantal mensen als van de hoeveelheid aan energie en andere hulpbronnen die een ieder verbruikt en verspilt. Milieuwetenschappers, samen met de minder welvarende, niet-geïndustrialiseerde landen, hebben erop gewezen dat de geïndustrialiseerde landen, door buitensporig en verspillend gebruik van de hulpbronnen van de Aarde, volgens de meeste maatstaven meer milieuschade veroorzaken dan de grotere bevolkingen van de niet-geïndustrialiseerde wereld.¹²⁴ Sommigen hebben gepleit voor een eerlijke herverdeling van hulpbronnen als alternatief voor beperking van de bevolking. Maar zelfs bij een eerlijkere verdeling van de hulpbronnen moeten we onder ogen zien, dat de snelheid waarmee we ons voortplanten van directe invloed zal zijn op de levensstijl die wij en onze nakomelingen in werkelijkheid kunnen nastreven¹²⁵. De vraag die we moeten stellen is niet alleen hoeveel mensen de Aarde kan onderhouden, maar hoeveel mensen ze in gezondheid en geluk kan onderhouden, wanneer een rechtvaardige verdeling de norm is.

4.9 Wij zijn van mening dat draconische ingrepen door staten, om het aantal nakomelingen van gezinnen te beperken, onethisch zijn, evenmin als autocratische pogingen om de toegang te blokkeren tot de meeste middelen voor geboortebeperving. Het recht om te genieten van de zegen van kinderen is fundamenteel in de islam. Daarom is het moeilijk om de vrijheid van een individu om zich voort te planten, middels de wet, te beperken. Nakomelingen worden in de Koran beschreven als een sieraad van deze wereld, en juristen hebben vastgesteld dat het beschermen van het nageslacht een van de wezenlijke doelen is van de islamitische wet.¹²⁶ Net als iedereen op Aarde worden moslimgezinnen geconfronteerd met de afweging tussen de zegeningen, geboden door het opvoeden van een groot aantal kinderen, en de zegeningen van een hoge kwaliteit in opvoeding, onderwijs en gezondheidszorg. Individuen hebben de vrijheid, het mandaat en de juiste informatie nodig om rationele, ethische keuzes te maken, in het licht van hun individuele situatie en de ethische principes van ons geloof.¹²⁷

De bronnen van het leven

4.10 Zowel de lucht die we inademen, het water dat we drinken, de bodem die we bewerken als alle levensgemeenschappen, waarmee we de Aarde delen en waarvan we allen afhankelijk zijn, worden vaak aangeduid als hulpbronnen. Als we echter kijken naar de associatie van het Arabische woord – *mawārid* – met alle soorten van sprengen en bronnen van water, begrijpen we dat dit in wezen de bronnen van leven zijn. Immers, water is de meest essentiële hulpbron voor alle levende organismen op Aarde, de bron waarvan het leven van allen afhankelijk is. In het economische systeem dat onze moderne wereld domineert, worden onze hulpbronnen, de ruwe grondstoffen en primaire landbouwproducten, louter gezien als handelswaar, die je naar willekeur kunt kopen en verkopen. Grondstoffen en handelsgoederen worden geacht geen inherente waarde te hebben, behalve de waarde die mensen hen toekennen. Echter, zoals reeds eerder opgemerkt, beschrijft de Koran deze zaken, of ze nu levend of levenloos zijn, als tekenen van God, scheppingen van God, onderdanen van God, verheerlijkers en aanbidders van God. Niets wat God, de Almachtige en Eerbiedwaardige, heeft geschapen is zonder waarde. Niets is willekeurig of tevergeefs geschapen. Alles is in Waarheid (*al-*

Haqq) en voor Recht (*al-'Adl*) geschapen, en elk heeft rechten op ons.² Al het geschapene, is in wezen onschendbaar (*hurmah*), waardoor mensen verplicht zijn het te respecteren. Wij zijn dus niet vrij om ze lichtvaardig te behandelen of te negeren, laat staan om ze te verspillen, uit te putten, te misbruiken of te onteren, of om ze naar willekeur of uitpuutend te behandelen. Bij het gebruik ervan dienen we hun Schepper te erkennen en te respecteren.

4.11 Onze medeschepselen, de wilde en gedomesticeerde dieren waarmee wij de Aarde delen, beschrijft de Koran als levensgemeenschappen, zoals wijzelf ook zijn (6:38). Hun waarde als gemeenschappen overstijgt hun waarde als handelswaar. Het is niet passend om deze hulpbronnen te missprijzen of te misbruiken; ze dienen altijd met respect en zorg te worden behandeld. Hoe dan ook, gemeenschappen worden met een nog hogere mate van eerbied en zorg (*taqwā*), mededogen (*rahmah*) en goedheid (*ihsān*) behandeld. Het "gedeelde goed" omvat expliciet het welzijn van alle soorten en alle generaties.

4.12 Volgens de islamitische wet kunnen de belangrijkste natuurelementen en hulpbronnen, zoals water, weidegrond, vuur (inclusief brandhout en andere energiebronnen), bossen en wouden, vis en wilde dieren, geen individueel eigendom zijn; ze worden gezamenlijk beheerd door alle leden van de samenleving. Individuen hebben recht om deze bronnen te gebruiken in overeenstemming met hun behoeften, zolang ze de rechten van andere leden niet schenden of overtreden. Als tegenprestatie voor het profiteren van deze hulpbronnen zijn ze verplicht, voor zover mogelijk, de oorspronkelijke waarde te behouden. Als er schade wordt veroorzaakt, de hulpbron wordt aangetast of gedegradeerd, zijn ze verantwoordelijk voor het herstel van die schade, omdat ze de rechten van alle andere leden van de samenleving hebben geschonden.¹²⁸

4.13 Aansprakelijkheid voor het behoud van hulpbronnen komt overeen met het fundamentele juridische principe zoals dat door de profeet Moḥammed, vrede zij met hem en de zegeningen van God, is vastgesteld: "Het voordeel van een zaak is gepaard aan de aansprakelijkheid die eraan verbonden is,"¹²⁹ en de omgekeerde uitspraak: "Aansprakelijkheid voor een zaak gaat samen met de voordelen ervan."¹³⁰ Het recht om op een duurzame wijze een hulpbron te gebruiken om er je voordeel mee te doen, vormt een aansporing om te investeren in het behoud en de verbetering ervan. Evenzo geldt dat naar de mensen, die de last hebben gedragen voor het behoud van een hulpbron, een eerlijk aandeel in de economische voordelen ervan zou moeten terugvloeien.¹³¹ In onze visie vereisen deze principes dat alle hulpbronnen, zowel hernieuwbaar als niet-hernieuwbaar, efficiënt en met terughoudendheid worden gebruikt. Hernieuwbare hulpbronnen moeten duurzaam worden benut: ze moeten zodanig worden geoogst dat hun herstelcapaciteit niet wordt overschreden. Hoewel het niet mogelijk is om niet-hernieuwbare hulpbronnen volledig duurzaam te gebruiken, dient hun beschikbaarheid te worden verlengd door hergebruik, door vermindering van het gebruik en door het zoeken naar hernieuwbare alternatieven.¹³²

4.14 **Eigendom als vruchtgebruik.** De islamitische wet onderschrijft de noodzaak van privébezit. Echter, eigendom is niet absoluut. Het is vergelijkbaar met vruchtgebruik. In de woorden van de 14e-

2 Opmerking van de vertalers: Zie voor deze zinssnede ook eindnoot 35. Waarheid en Recht verwijzen naar twee van de namen van Allah. De schepping is in overeenstemming met de fundamentele waarheid (*al-Haqq*) van Allah, die wordt gezien als de ultieme waarheid en realiteit. Allah is de bron van *al-Haqq*, en alles wat geschapen is, weerspiegelt die waarheid in zijn bestaan en functie. Dit houdt in dat alles, inclusief de mens, een rechtmatige positie heeft, als een afspiegeling van *al-'Adl*. Wij als mensen hebben daarmee rechten die afgeleid zijn van het Recht van Allah, maar ook ieder ander schepsel heeft daarmee rechten op ons.

eeuwse jurist Abū 'l-Faraj 'Abd ar-Rahmān ibn Rajab: "Mensen bezitten in feite geen dingen, want de enige echte eigenaar van dingen is hun Schepper, verheerlijkt en verheven zij Hij. Inderdaad, mensen bezitten niets anders dan het vruchtgebruik van hun bezittingen op de wijze die door de geopenbaarde Wet is toegestaan."¹³³ Hoewel het recht op privébezit nadrukkelijk wordt beschermd, zijn er belangrijke beperkingen op het gebruik ervan. Een van de belangrijkste van deze beperkingen betreft het misbruik van rechten.¹³⁴

4.15 Berokken geen schade. De profeet Moḥammed, vrede en de zegen van God zij met hem, verklaarde: "Er mag geen schade toegebracht worden en geen vergelding door middel van schade - *Lā darar wa lā dirār*."¹³⁵ Dienovereenkomstig hebben islamitische juristen geoordeeld dat iemand zijn of haar recht (op bezit) ongeldig maakt als hij of zij het uitoefent met de *bedoeling* om schade toe te brengen aan een ander; of als het *resultaat* van de uitoefening ervan schade aan een ander veroorzaakt zonder een overeenkomstig voordeel voor de bezitter ervan; of als, ondanks het brengen van voordeel aan de bezitter ervan, de uitoefening ervan resulteert in *buitensporige schade* aan andere individuen of in *algemene schade* aan de samenleving en de schepping als geheel (*al-khalq*). Aantasting van ecosystemen en vermindering van biodiversiteit vallen duidelijk onder algemene schade.

4.16 De kennis en het inzicht van islamitische wetgeleerden in de toewijzing van waterrechten weerspiegelen de cumulatieve ervaring die beschavingen in het droge en semi-droge Midden-Oosten over duizenden jaren hebben opgedaan in het beheer van een schaarse hulpbron. Zij zijn het ook die dit beheer een plaats gaven binnen de ethische kaders van de islam. Deze meest vitale levensbron, waarvan elk levend wezen is gemaakt en waarvan allen afhankelijk zijn, kan dienen als model voor de toewijzing van rechten op het gebruik van andere natuurlijke hulpbronnen, die vroeger wellicht overvloedig beschikbaar waren, maar nu steeds schaarser worden.¹³⁶

4.17 Enkele van de meest opmerkelijke prestaties van de islamitische beschaving waren de bloeiende landbouwsystemen die zich binnen het kader van deze waterrechten ontwikkelden in islamitische culturen, van Jemen en Oman tot Iran en Turkistan³, Noord-Afrika en Andalusië, India en Zuidoost-Azië.¹³⁷ De landbouwtraditie van de islamitische beschaving is algemeen bekend onder het Arabische woord *filāḥah*, dat zowel 'cultivatie' als 'gedijen of voorspoed' betekent.¹³⁸ Deze dubbele betekenis wordt prachtig verwoord door de auteur van een verhandeling over de *ḥisbah*: "Landbouw is de basis van beschaving – alles wat we nodig hebben om in leven te blijven komt daaruit voort, evenals de belangrijkste voordelen en zegeningen die beschaving met zich meebrengt."¹³⁹ De land- en tuinbouwmethoden van de *filāḥah* werden ondersteund door hoog ontwikkelde technieken van terrassenbouw om regenwater en grond vast te houden, zoals in Jemen, Oman, Indonesië en andere Islamitische landen. Daarnaast werden ondergrondse en bovengrondse aquaducten in Iran en Oman (en vroeger in de Hidjaz, *'Ayn Zubaydah*) en Andalusië ontwikkeld. Deze aquaducten staan bekend als *falaj* (meervoud *aflāj*) op het Arabisch schiereiland en als *qanāt* of *kārez* in Perzisch sprekende landen.¹⁴⁰

4.18 De Kalief 'Alī ibn Abī Tālib schreef aan Mālik Al-Ashtar An-Nakha'ī, door hem gekozen als regent over Egypte, een brief over goed bestuur, waarin hij de nadruk legde op het belang dat het cultiveren

3 Het historische Turkistan is een Aziatische regio rond de zijderoute, waar Turkssprekende volken woonden. Het omvat Kazachstan, Kirgizië, Oezbekistan, Turkmenistan, Tadzjikistan, delen van Xinjiang (China), van Afghanistan, Iran, en zelfs het zuiden van Rusland.

van het land heeft (*'imārat al-ard*). Hij stelde: "Je zou...meer aandacht moeten besteden aan de landbouw dan aan het innen van belastingen. Immers die inkomsten kunnen niet worden verkregen zonder de landbouw. Wie inkomsten eist zonder landbouw, verarmt de grond en verwoest de levens van mensen. Diens heerschappij zal slechts van korte duur zijn."¹⁴¹ In zijn advies aan een man die niet langer benut land weer had ontwikkeld en in cultuur gebracht, vatte kalief 'Alī de islamitische ethiek met betrekking tot het gebruik van het land treffend samen: "Geniet ervan, zolang je een weldoener bent, en geen plunderaar, een teler en geen verwoester."¹⁴²

Een wereld gebouwd op schulden: Groei door uit te buiten of door bij te dragen?

4.19 De wereldeconomie is gebouwd op een waanidee, dat er nu toe leidt dat de natuur wordt verteerd. Geld is een fictie en wordt wel omschreven als een "naakt symbool zonder intrinsieke waarde en zonder directe koppeling aan iets concreets."¹⁴³ Geld kan worden gezien als niets meer of minder dan een symbool voor "iets", omdat "er iets magisch lijkt te zijn met de manier waarop geld wordt gecreëerd. Geen enkele andere grondstof werkt op die manier. De hoeveelheid geld in omloop groeit door het gebruik ervan; het neemt toe met schuld. Hoe meer we uitlenen, hoe meer we hebben. Hoe meer schuld er is, hoe meer [geld] er is."¹⁴⁴ Overmatige schulden, die consumptiepatronen aanwakkeren, gedreven door een economisch groeimodel, dat niet oneindig door kan gaan, zijn de directe oorzaak van de wereldwijde ineenstorting van ecosystemen. Hoe lang kunnen we nog toelaten dat de nog steeds groeiende schuldenberg de echte en tastbare hulpbronnen van een eindige wereld vernietigen?¹⁴⁵

4.20 **Ribā.** De islam verbiedt *ribā*, dat wil zeggen woeker of het maken van onrechtmatige, uitbuitende winst in de handel en andere commerciële activiteiten, waaronder het vragen van rente voor geleend geld. *Ribā* omvat ook het creëren van geld uit het niets in de vorm van schuld en het vragen van rente daarop, en economische onrechtvaardigheid in het algemeen. De Koran veroordeelt degenen die anderen uitbuiten door middel van *ribā* en waarschuwt ons:

Datgene wat je in woeker geeft opdat het zich zou vermeerderen door andermans rijkdom, heeft geen vermeerdering bij God. Maar datgene wat je in aalmoezen geeft, zoekend naar het Aangezicht van God – zij zijn het die een veelvoudige vermeerdering zullen ontvangen. (30:39)

God verdoemt woeker maar zegent daden van liefdadigheid om te groeien; en God houdt niet van enige slechte ondankbare (2:276).

Ribā accentueert een relatie op basis van macht, waarbij degenen die hebben, kunnen profiteren van degenen in nood; waarbij degene die leent, gedwongen wordt harder te werken om kapitaal, dat uit niets is gecreëerd, terug te betalen. Immers dat kapitaal groeit met rente op rente, waarbij de machtigen de weerlozen manipuleren. De rijken gebruiken geld, dat niet bestaat, om hun extravagante levensstijl te onderhouden, waardoor uiteindelijk ecosystemen op wereldwijde schaal worden aangetast.¹⁴⁶

4.21 **Zakāh.** *Ribā* is zo centraal in het mondiale economische systeem dat weinig economen zich een wereld kunnen voorstellen zonder rente. Bedenk echter, dat het vragen van rente gedurende het grootste deel van het afgelopen millennium, zowel in het christelijk Europa als in de islamitische wereld, verboden was. In contrast met een economie gebaseerd op uitbuiting, bepleiten islamitische economen een stelsel op basis van het principe van zuiverende liefdadigheid (*tazkiyah*). Een

voorbeeld daarvan is de *zakāh*, een verplichte vermogensbelasting die eenzelfde waarde vertegenwoordigt als het gebed.¹⁴⁷ De Koran geeft als opdracht: "**Wees standvastig in het gebed en geef zuiverende aalmoezen...**" (2:110). Net zoals rijkdom wordt gezuiverd door hetgeen de rijke te veel heeft te delen met degenen die steun nodig hebben, worden samenlevingen gezuiverd door het teveel van de rijken over te dragen aan de behoeftigen.¹⁴⁸ Andere bijdragen aan deze zuivering zijn *sadaqah* (vrijwillige aalmoezen, liefdadigheid), *awqāf* (liefdadigheidsfondsen), *infāq* (ondersteuning waarbij behoeftige familieleden en huisdieren een recht hebben op iemands rijkdom), en *qard hasan* (een mooie lening), een lening zonder rente, die de Koran de rijken aanmoedigt te geven aan noodduftigen.

Vrees God zo goed als je dat kunt, luister en gehoorzaam, en geef: dat is beter voor jullie zielen. Degenen die worden behoed voor hun eigen hebzucht, zij zullen voorspoedig zijn. Als je een mooie lening aan God geeft, zal Hij deze in veelvoud aan je teruggeven... (64:16-17).

De Koran beveelt verder het volgende aan:

Jullie zullen nooit het ultiem goede bereiken totdat jullie schenken van wat jullie dierbaar is. En wat jullie ook geven, God weet het (3:92).

De balans tussen zuinig en verkwisting

4.22 **Iqtisād en Isrāf.** Het Arabische woord *iqtisād*, betekent spaarzaam en voorzichtig zijn, matig en behoedzaam zijn en is, en dat is veel zeggend, binnen de islam de term voor economie.¹⁴⁹ De profeet Moḥammed, de vrede en zegen van God zij met hem, schijnt gezegd te hebben: "Pas op voor verkwistende extravagantie in het tonen van rijkdom en het doen van uitgaven. Je moet juist terughoudend zijn, want geen volk dat zuinig was is in armoede vervallen."¹⁵⁰ De Koran leidt de mensheid naar matigheid, evenwicht en zorgvuldigheid.¹⁵¹ Het beschrijft de ware dienaren van de Meest Barmhartige als "**zij die bij hun uitgaven niet verkwistend of gierig zijn, maar het midden houden tussen deze twee**" (25:67). Matiging neigt naar rechtvaardigheid (*qist*) en de balans die daarmee gepaard gaat, terwijl extravagantie leidt tot zondigheid en onrecht, waardoor het evenwicht wordt verstoord dat God aan Zijn schepping heeft meegegeven.¹⁵² De Koran is duidelijk in zijn oordeel over verkwistende extravagantie: "**... eet en drink, maar verspil niet door overdaad: God houdt niet van degenen die door overdaad verspillen** (7:31; zie ook 6:141). Een bekende *ḥadīth* toont duidelijk aan hoe zelfs bij overvloedige beschikbaarheid van middelen, verspilling wordt verafschuwd: ... de Boodschapper van God, zegeningen en vrede zij met hem, liep voorbij Sa'd terwijl hij zich waste voor het gebed, en zei: "Wat is deze overdaad, O Sa'd?" Hij antwoordde: "Is er overdaad bij het wassen voor het gebed?" De Profeet zei: "Ja, zelfs als je naast een stromende rivier bent."¹⁵³ Dus, zelfs het verkwisten van in overvloed beschikbare hulpbronnen als lucht, bodem, oceanen en de eens uitgestrekte bossen is verboden, om maar te zwijgen over andere, schaarsere, minerale en biologische hulpbronnen.

4.23 **Overconsumptie.** God heeft de mensheid voorzien van alles dat zij nodig heeft en meer, maar de menselijke hebzucht is grenzeloos. In het islamitische wereldbeeld wordt hebzucht beschouwd als een vorm van ondankbaarheid jegens onze Heer, de Heer van alle schepselen.

Zeker, de mens is ondankbaar tegenover zijn Heer. En hij is zich daarvan bewust. Want zeker, hij is hevig gehecht aan rijkdom. (100:6-8)

Het vergaren van rijkdom omwille van zichzelf – wat in sommige economische systemen als een waardig doel wordt gezien – wordt ontmoedigd. De Koran verklaart in het hoofdstuk getiteld 'De wedijver':

Jullie worden in beslag genomen door het najagen van steeds meer, totdat jullie begraven worden. Maar nee, jullie zullen het spoedig te weten komen! Nogmaals nee, jullie zullen het spoedig te weten komen! O, als jullie maar met zekerheid wisten... Jullie zullen het hellevuur zien! Ja, jullie zullen het zeker met eigen ogen zien. En op die dag zullen jullie ondervraagd worden over de zegeningen die jullie genoten hebben. (102:1–7)

De volgende *ḥadīth* illustreert de leer van de Profeet over het vergaren van rijkdom en zijn houding wat betreft schulden: *Als ik net zoveel goud had als de berg Uhud groot is, dan zou het mij niet verheugen als het meer dan drie dagen in mijn bezit zou blijven, behalve de hoeveelheid die ik nodig zou hebben om mijn schulden af te betalen.*¹⁵⁴

4.24 Een open, eerlijke economie. Tot de opvallende kenmerken van het islamitisch economisch erfgoed¹⁵⁵ behoort de nadruk op het welzijn van individuen en de samenleving, die uitstijgt boven winst¹⁵⁶. Daarnaast de afspraken die er voor moeten zorgen dat markten vrij toegankelijk zijn voor alle deelnemers, dat prijzen worden vastgesteld middels openbare transacties, en dat het mogelijk moet zijn om producten voor aankoop te inspecteren. Speculatief opslaan, monopoliseren, overprijzen van goederen en valse of misleidende reclame zijn verboden. Deze regels bevorderen een eerlijke verdeling van middelen en handel, gebaseerd op gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid. De nadruk op de rechten van werknemers wordt uitgedrukt in de *ḥadīth*: "Geef de werknemer zijn loon voordat zijn zweet is opgedroogd."¹⁵⁷ Het gebruik van goud en zilver als ruilmiddel bevordert transparantie in transacties meer dan digitale valuta en het huidige systeem van fractionele reservebankieren.⁴ De leerstellingen van de islamitische economie tegen verkwistende extravagantie bevorderen een circulaire economie boven de lineaire productiemodellen.

Handelen slechts na onderlinge raadpleging

4.25 Een fundamenteel recht van mensen is raadpleging (*shūrā*) over alle kwesties die van invloed kunnen zijn op hun welzijn.¹⁵⁸ Elk individu, man of vrouw, als *khalīfah* op Aarde, zal op de Dag des Oordeels worden beoordeeld op wat hij of zij met zijn of haar leven heeft gedaan. Deze enorme verantwoordelijkheid vereist ook dat iedereen in staat moet zijn om effectief deel te nemen aan plannings- en besluitvormingsprocessen.¹⁵⁹ De Koran belooft dat "***zij die hun zaken door onderlinge raadpleging regelen***" (42:38) een betere, duurzamere beloning van God zullen ontvangen. Mensen, ongeacht hun sociale en etnische status, moeten zonder voorbehoud worden geraadpleegd. Daarbij moeten de zwaksten worden behandeld als de sterksten totdat hun rechten volledig zijn gewaarborgd, en de sterksten als de zwaksten totdat zij volledig voldoen aan de wet.¹⁶⁰ De kalief 'Alī ibn Abī Tālib verklaarde: "Het recht van de zwakke zal worden afgenomen van de sterke totdat de deugdzame in vrede verkeert en beschermd is tegen (onderdrukking door) de kwaadwilligen."¹⁶¹ Hij adviseerde Muḥammad ibn Abī Bakr, zijn gouverneur in Egypte: "Behandel iedereen gelijk, zodat de

⁴ Bij dit systeem houden commerciële banken slechts een deel van de door klanten geleende tegoeden als reserve aan en de rest lenen zij uit of investeren ze. Het komt uiteindelijk weer bij andere banken terecht en kan opnieuw worden uitgeleend. Hierdoor ontstaat geldcreatie.

groten geen voordeel uit onrechtvaardigheid van je verwachten en de minsten het vertrouwen in je rechtvaardigheid jegens hen niet verliezen."¹⁶²

4.26 Wij roepen de regeringen van islamitische landen en van alle overige landen wereldwijd, dringend op om alle noodzakelijke maatregelen te treffen ter bevordering van de rechten van de machtelozen en om de effectieve deelname aan besluitvorming te waarborgen voor degenen wier belangen in besluitvormingsprocessen op het spel staan. Op die manier moeten zij in staat gesteld worden volledig gebruik te maken van hun intelligentie en ervaring, en daarbij niet benadeeld worden door raciale, etnische, seksuele, religieuze of andere vormen van discriminatie.¹⁶³

Hoofdstuk 5

Principes en praktijken voor het zorgen voor de Aarde

De *sharī'ah* en haar doelen

5.1 De Aarde als een schip. In de afgelopen jaren hebben schrijvers de planeet Aarde voorgesteld als een schip, de ark van Noach, zeilend rond de zon met een kostbare lading, alle soorten van leven, die onderling verbonden zijn en een gezamenlijke bestemming delen. De profeet Moḥammed, (vrede zij met hem en met de zegen van God) gebruikte de parabel van een schip om de verantwoordelijkheden die voortkomen uit onderlinge afhankelijkheid te illustreren. De passagiers, in hun verschillende posities op het dek en daaronder, hadden elkaars diensten nodig, zoals bij de verdeling van drinkwater. In zijn ongeduld om water te verkrijgen, begon een van de passagiers onder het dek met een bijl een gat in de romp te hakken, onder het voorwendsel van zijn recht op drinken. "Als zij zijn handen zouden terughouden," zei de Profeet, "zouden zij zowel hem als zichzelf redden. Maar als zij hem met rust zouden laten, zouden zij zowel hem als zichzelf laten vergaan." ¹⁶⁴ De passagier in de parabel staat symbool voor het gedrag en de houding van de moderne mens, die in zijn ongeduld om de goederen waarnaar hij verlangt uit de natuur te halen, de capaciteit van de Aarde om het leven te ondersteunen, aanzienlijk heeft verminderd. Milieuwetgeving, beleid en activisme—de onderwerpen van deze sectie— zijn enkele van de middelen waarmee we onze handen kunnen beheersen.

5.2 Een onderscheidend aspect van de islamitische geloofstraditie is de nadruk op het waarborgen van de rechten van schepselen, zowel mensen als andere wezens. Inderdaad, de islam wordt vaak beschreven als een religie van de wet. ¹⁶⁵ De morele wet van de islam, voornamelijk afgeleid van de Koran en de aanbevolen handelingen (*sunnah*) ¹⁶⁶ van de profeet Moḥammed (zegen en vrede zij met hem) staat bekend als de *sharī'ah*, wat letterlijk 'de Weg' betekent, het pad naar water, de bron van leven. ¹⁶⁷ Het doel ervan is om te beschrijven hoe men de wil van de Barmhartige, Genadevolle Heer van alle wezens kan uitvoeren; om het leven—zowel individueel als collectief—op de meest morele en ethische manier te leven. De kennis van ethiek en die van de wet zijn in wezen één en hetzelfde. ¹⁶⁸ Daden worden beoordeeld volgens een schaal met vijf niveaus: een daad kan verplicht, aanbevolen, toegestaan, afgekeurd of verboden zijn. ¹⁶⁹ De *sharī'ah* is dus niet alleen verbiedend en bevelend, maar ook leidinggevend, en wijst de ethische weg van wat 'zou moeten' zijn: naast de essentiële wettelijke verplichtingen die onder de jurisdictie van de rechtbanken vallen, stelt het ideale gedragsnormen vast, die alleen door het individuele en sociale geweten kunnen worden nageleefd. Zelfs wanneer de rechtbanken falen, of waar islamitische rechtbanken niet bestaan, legt de *sharī'ah* de normen vast waarnaar gelovigen altijd moeten streven. ¹⁷⁰

5.3 De principes van de *sharī'ah*, met zorg en onderscheid toegepast op veranderende omstandigheden in verschillende tijden en plaatsen, bieden een reeks basisregels die gericht zijn op het waarborgen van samenwerking en verantwoord gedrag. Zoals is vastgesteld met betrekking tot de islamitische waterwetgeving, voeren lokale gemeenschappen doorgaans *sharī'ah* -oordelen uit zonder dat overheidsingrijpen nodig is. Dit vereist slechts dat mensen er vertrouwen in hebben en bereid zijn het advies te accepteren van degenen die de kennis hebben om de regels te interpreteren. Met het verfijnen van kennis en kunnen, opgebouwd over meer dan 1400 jaar, en "door de nadruk op

open en eerlijke omgang, heeft de *sharī'ah* een 'ware weg' geopend waarlangs elke islamitische gemeenschap een oplossing kan vinden voor haar... problemen." ¹⁷¹ De *sharī'ah* bevat een overvloed aan waarden, principes, voorschriften en regels die betrekking hebben op het milieu, evenals instrumenten voor milieubeheer en -beleid. Dit geheel van kennis begint nu erkend te worden als *fiqh al-bī'ah* (islamitisch milieurecht), en met de heropleving ervan wordt momenteel in verschillende delen van de wereld geëxperimenteerd. ¹⁷²

5.4 De ultieme doelen van de *sharī'ah*. ¹⁷³ Een fundamenteel principe van de islamitische wet is dat "zaken worden beoordeeld in het licht van hun doelen (*maqāsid*)." Het uiteindelijke doel van de *sharī'ah* is het bevorderen van het welzijn van Gods schepselen (*masōlih al-khalq* of *masōlih al-ibād*). ¹⁷⁴ Islamitische juristen zijn het er over het algemeen over eens, dat er ten minste vijf essentiële voorwaarden ¹⁷⁵ moeten worden beschermd om een menselijke samenleving te laten functioneren en bloeien. De eerste is *dīn*, oftewel religie, zowel als de basis van overtuigingen, morele waarden en ethiek waarop de samenleving is gebouwd. Het tweede vereiste is het leven (*nafs*); zonder bescherming van het leven kan geen samenleving functioneren. Ten derde moet het nageslacht (*nasl*) van een samenleving worden beschermd door ervoor te zorgen dat kinderen binnen veilige gezinsrelaties worden geboren en opgevoed. Ten vierde moet de rede (*'aql*) worden beschermd om rationeel gedrag, zowel individueel als collectief, te waarborgen. Ten vijfde zijn eigendomsrechten (*māl*) nodig om individuen in staat te stellen in hun levensonderhoud te voorzien. Deze vereisten gelden voor het welzijn van zowel de huidige als toekomstige generaties, expliciet in het geval van nageslacht en impliciet met betrekking tot religie, leven, rede, en eigendom.

Voordeel en schade

5.5 In de islamitische jurisprudentie worden alle daden beoordeeld op basis van hun gevolgen ten goede (*masālih*) of ten kwade (*mafāsīd*). ¹⁷⁶ Door middel van uitgebreide analyses van vergelijkbare oordelen hebben juristen in het verleden systematisch de wetgevende principes geformuleerd (*qawā'id usūliyah fiqhīyah*), die dienen als richtlijn bij het oplossen van specifieke juridische problemen. ¹⁷⁷ Deze zijn een essentieel element in de zich ontwikkelende wetenschap van de islamitische milieujurisprudentie. Islamitische juristen en wetgevers zouden altijd moeten streven naar het collectieve welzijn van en voor alle schepselen. Zij moeten proberen om alle belangen op elkaar af te stemmen. Echter, wanneer het niet mogelijk is om aan alle belangen te voldoen, vraagt het algemeen belang dat regels worden vastgesteld voor het stellen van prioriteiten. De 14e-eeuwse jurist Taqī ad-Dīn Aḥmad ibn Taymiyyah formuleerde het basisprincipe als volgt:

"Wat vereist is, is het beschermen van alles dat goed is en dat tot voltooiing te brengen, naast het elimineren van alles dat niet goed is, of dat ten minste te minimaliseren. Als doelen onverenigbaar blijken te zijn, is het beschermen van het grotere goed door uitsluiting van het kleinere, en het uitsluiten van de grotere schade door acceptatie van de kleinere schade noodzakelijk. Dat is het mandaat van de Wet." ¹⁷⁸

De volgende paragrafen vatten de principes samen die door juristen zijn vastgesteld om door het maken van een afweging het algemeen welzijn veilig te stellen. Die afweging gaat uit van het welzijn van het grootste aantal, het gewicht van de verschillende betrokken belangen, de zekerheid of waarschijnlijkheid van voordeel en schade, en de mogelijkheid van de betrokkenen om hun welzijn te waarborgen zonder tussenkomst van de autoriteiten:

- **Algemeen en individueel welzijn.** Gemeenschappelijke belangen¹⁷⁹ hebben voorrang boven de belangen van individuen en bepaalde groepen wanneer ze niet met elkaar kunnen worden verzoend. Onder de principes van de islamitische wet valt de volgende regel: "Prioriteit wordt gegeven aan het behoud van het gemeenschappelijke belang boven particuliere belangen," en "Het algemene welzijn heeft voorrang boven individueel welzijn." Op basis hiervan is het volgende principe afgeleid: "Individueel letsel wordt geaccepteerd als hierdoor letsel voor het bredere publiek kan worden voorkomen."¹⁸⁰ Individuele rechten worden echter niet ontkend in naam van het publiek belang.¹⁸¹
- **Grotere en kleinere noden.** Voor- en nadelen worden beoordeeld op basis van hun belang en urgentie.¹⁸² Prioriteit wordt gegeven aan fundamentele noden als deze conflicteren met minder acute behoeften of details, en aan de minder belangrijke noden als deze conflicteren met details. Relevante juridische principes zijn: "De minste van twee kwaden wordt gekozen," "Zware schade wordt voorkomen door accepteren van lichtere schade," en "Als een van de twee tegenstrijdige nadelen onvermijdelijk is, wordt het schadelijkste vermeden door het minder schadelijke te accepteren."
- **Het handhaven van prioriteiten (*al-ahamm wa'l-muhimm*).** Indien gekozen moet worden tussen verplichtingen of verboden die elkaar uitsluiten, dan heeft de belangrijkste verplichting prioriteit boven de minder belangrijke.¹⁸³
- **Werkelijke en mogelijke belangen.** Prioriteit wordt gegeven aan reële of bekende belangen in geval van conflict met mogelijke of waarschijnlijke belangen van gelijke belangrijkheid; kosten en baten die zeker zijn, leggen meer gewicht in de schaal dan onzekere kosten en baten.
- **De belangen van de machtigen en de machtelozen.** Rekening wordt gehouden met de mogelijkheden van verschillende groepen om hun eigen welzijn te waarborgen. Het is verplicht om achtergestelde en minder invloedrijke groepen te beschermen. Dit is in overeenstemming met de juridische principes dat "het afwenden van schade van de armen prioriteit heeft boven het afwenden van schade van de rijken," en "het welzijn van de armen voorrang heeft boven het welzijn van de rijken."¹⁸⁴
- **Het afwenden van schade.** Het is verplicht om schade te vermijden of te minimaliseren voordat deze optreedt, conform de volgende principes: "Er mag geen schade worden toegebracht en geen vergelding door toebrengen van schade," "Schade zal worden hersteld", en wanneer het niet volledig kan worden uitgesloten: "Schade moet worden hersteld voor zover dat mogelijk is." Wanneer het waarborgen van voordelen onvermijdelijke nadelen van gelijke of grotere omvang met zich meebrengt, is het juridische principe dat moet worden toegepast: "Het afwenden van schade krijgt voorrang boven het verwerven van voordelen." Hierin ligt een sterke rechtvaardiging voor de aanvaarding van het voorzorgsprincipe, namelijk dat activiteiten die een risico op onomkeerbare of ernstige schade met zich meebrengen, moeten worden vermeden.

Wat is juist en wat niet

5.6 Uitsterven van soorten. Zoals hierboven opgemerkt (par. 2.5), heeft God alles *bi'l-ḥaqq*, voor waarheid en recht, geschapen, en al die geschapen organismen hebben dus rechten. **"Niet zonder reden hebben Wij de Hemelen en de Aarde en al wat daar tussenin is geschapen; alles is geschapen met een doel."** (Koran 44:38-39). Niets is zonder doel geschapen; alles is geschapen om recht te doen. We moeten daarom niets achteloos doen, en we mogen geen leven nemen, behalve als dat gerechtvaardigd is. Ook al kunnen mensen gerechtvaardigd zijn in het nemen van individuele levens,

dan geeft dat ons nog steeds niet het recht om enige soort van Gods schepselen van het aangezicht van de Aarde te verwijderen of uit te roeien. Dit zou betekenen dat we een teken van het Goddelijke uitwissen, een uiting van Gods verheerlijking laten verstommen, een gemeenschap die deze lofprijzing, aanbidding en dienst belichaamt vernietigen, en een uniek en onvervangbaar element in de structuur van het leven op Aarde tenietdoen. De ernst van de misdaad van ecocide — de uitroeiing van hele ecosystemen, gemeenschappen van soorten, inclusief de onze — kan het beste worden begrepen door de verschrikkingen van genocide in gedachte te nemen — de uitroeiing van etniciteiten en culturen. Misdrijven tegen de schepping (*al-khalq, al-ālamīn*) zijn analoog aan misdaden tegen de menselijkheid en zijn niet minder ernstig¹⁸⁷. Deze vorm van aantasting van de Aarde moet nog als zodanig worden erkend, aangeklaagd en bestraft in nationale en internationale wetgeving.¹⁸⁸

5.7 Dierenwelzijn en rechten van dieren. De rechten van dieren, *ḥuqūq al- bahā'im wa 'l- hayawān*, zijn verankerd in een van de categorieën van *ḥuqūq al-'ibād*, ofwel de rechten van Gods dienaren, zowel mensen als dieren.¹⁸⁹ Deze rechten zijn in talrijke *a ḥādīth* vastgelegd en worden samengevat in de uitspraken van islamitische juristen. De meeste door juristen geformuleerde rechten gelden voor gedomesticeerde dieren en gevangen exemplaren van wilde diersoorten, terwijl enkele betrekking hebben op de jacht op wilde dieren. Onze ethische verplichtingen gelden natuurlijk in de eerste plaats voor die schepselen wier welzijn het meest afhankelijk is van ons handelen. In het verleden werden de meeste wilde populaties veel minder beïnvloed door menselijke activiteiten dan nu. Tegenwoordig zijn hun welzijn en overleving steeds meer, soms volledig, afhankelijk van menselijke handelingen.¹⁹⁰ De rechten van dieren moeten worden beschermd door de kracht van de wet — niet alleen via het werk van de *muḥtasib* (de inspecteur die belast is met het verzekeren van goed en het afwenden van kwaad — zie par. 5.32), maar, volgens de meeste juristen, ook door rechtbanken.¹⁹¹ Als deze dierenrechten worden gegarandeerd, zal de impact op de industriële landbouw- en visserijpraktijk revolutionair zijn. Grote veranderingen zullen nodig zijn in de manier waarop biologisch en medisch onderzoek, en de handel in wilde dieren, worden uitgevoerd, evenals in het ontwerp en beheer van slachthuizen, veehouderijen en markten, dierentuinen en dierenwinkels. Islamitische juristen zullen de implicaties van de *sharī'ah* met betrekking tot het gebruik en misbruik van levende wezens nauwkeurig moeten onderzoeken en moedige standpunten moeten innemen om onrecht te herstellen.¹⁹²

Onze voedselproductie: *halāl* en *tayyib*

5.8 Laten we, in het licht van deze verankering in de fundamentele ethische waarden van ons geloof, eens stilstaan bij het voedsel dat we eten. Overweeg daarbij deze twee Koranische *āyahs*:

Eet van wat God jullie heeft geschonken, wat toegestaan en zuiver is, en wees godvrezend, jullie die geloven in Hem. (5:88)

Degenen die geloven en goede daden verrichten, treft geen blaam voor wat zij hebben gegeten, zolang zij God vrezen, geloven, en rechtvaardig handelen. Vervolgens blijven zij God vrezen en geloven, en uiteindelijk vrezen zij Hem en streven naar het ultiem goede — want God houdt van degenen die het ultiem goede nastreven. (5:93)

Aan de specifieke juridische betekenis van de teksten over het consumeren van voedsel dat niet toegestaan is — dus niet *ḥalāl* — willen we in geen enkel opzicht tornen, maar we zien een breder

verband. Dit verband heeft niet alleen betrekking op voedsel dat niet puur goed is – dus niet *tayyib* – maar ook op het consumeren van voedsel in het algemeen. Als consumenten en producenten van voedsel zijn we moreel verplicht om lijden en bederf zoveel mogelijk te beperken.¹⁹³ Voedsel consumeren – leven nemen, of het nu dierlijk of plantaardig is, om ons eigen leven te voeden – is geen kleinigheid. Wanneer we stil staan bij de verliezen aan bewust en onbewust leven, die onvermijdelijk horen bij landbouw, veeteelt, visserij en jacht, kunnen we niet ontkomen aan de vaststelling dat ons leven onvermijdelijk de dood van een huiveringwekkende hoeveelheid leven met zich meebrengt, inclusief bewust en bezielde leven.¹⁹⁴ We zijn moreel verplicht om de dood van deze wezens te compenseren door de kracht die we verwerven, en deze te gebruiken om meer terug te geven dan we hebben genomen.¹⁹⁵ Wanneer we bij het slachten en eten Gods naam met dankbaarheid aanroepen en onze dankbaarheid uiten door het doen van het ultiem goede, maken we hun dood betekenisvol. Op die manier zal de daad van slachten niet langer een daad van ontwijding zijn, maar wordt het een offer.¹⁹⁶ Het is veelzeggend dat de *ḥadīth* over het ultiem goede, die in paragraaf 3.3 werd aangehaald, "God heeft het ultiem goede voorgeschreven met betrekking tot alle dingen", verdergaat met een tastbare illustratie in een gebied dat meestal niet wordt geassocieerd met goedheid, namelijk het nemen van leven – maar dat is precies het gebied waar het meest op het spel staat als goedheid ontbreekt.¹⁹⁷

God heeft ultieme goedheid, schoonheid en uitmuntendheid (*iḥsān*) voorgeschreven met betrekking tot alle dingen. Dus, als je doodt, doodt dan zo goed mogelijk, en als je slacht, slacht dan zo goed mogelijk: laat ieder van jullie zijn mes slijpen om het einde voor het slachtoffer zo gemakkelijk mogelijk te maken.¹⁹⁸

5.9 Bepaalde vormen van landbouw, veeteelt en jacht verkwisten meer leven en zijn veel destructiever voor het ecosysteem op Aarde dan andere vormen.¹⁹⁹ Het meest destructief en het meest verkwistend zijn de intensieve landbouwbedrijven die de bodem, lucht en het water vervuilen, de diversiteit van inheemse gewassen vervangen door steriele monoculturen, industriële veehouderijen zoals pluimveebedrijven, megastallen, slachthuizen en melkveebedrijven, en industriële visserijen – trawlers met enorme netten die de zeebodem beschadigen, en de aquacultuursystemen, die bloeiende ecosystemen in kust- en zoetwater veranderen in bronnen van vervuiling. De intensieve landbouw, zoals die vandaag de dag wordt bedreven, is misschien wel de grootste oorzaak van verlies aan biodiversiteit op Aarde en een van de ernstigste aanjagers van klimaatverandering²⁰⁰. Is dit niet de kern van *ifsād fī 'l-ard*, het veroorzaken van verloedering, vernietiging, degradatie en ontwijding van de Aarde?

5.10 **Jacht en visserij.** De Koran staat jacht en visserij toe voor voedsel en andere legitieme behoeften. Maar de islamitische wet verbiedt dat de schepselen van God wreed of verspillend worden gebruikt. Het staat geen verloedering van de Aarde toe (*ifsād fī 'l-ard*) of verspilling door bovenmatig te oogsten (*isrāf*). Elke handeling die een soort dreigt uit te roeien uit een ecosysteem komt neer op verloedering van de Aarde. Elk dier dat gedood wordt boven de legitieme behoefte betekent verspilling door overmaat. De islamitische leer staat evenmin zinloze wreedheid (*'abath, ta'dhīb*) toe of het toebrengen van vermijdbaar lijden. De profeet Moḥammed, vrede en zegeningen zij met hem, vervloekte iedereen die "een levend wezen als doelwit neemt." ²⁰¹ Hij waarschuwde dat, als iemand een mus of een nog kleiner dier doodt, het op de Dag des Oordeels zal uitroepen tot God, de Almachtige en Verhevene: "O Heer, dit mens heeft mij zinloos gedood – hij heeft geen voordeel gehad bij mijn dood, evenmin liet hij mij vrij om te leven op Uw Aarde!" ²⁰² Volgens een principe van de islamitische wet is "jacht toegestaan, behalve als sport." ²⁰³ Als individuen zijn wij verplicht om

zinloos doden als sport af te zweren en als samenleving moeten we maatregelen nemen om dit te voorkomen.²⁰⁴

5.11 Ongedierte en invasieve exoten. Het doden van dieren en planten is gerechtvaardigd ter bescherming van ons leven, onze gezondheid, en onze gewassen en eigendommen. Een grote bedreiging voor de biodiversiteit is de introductie van invasieve uitheemse soorten. Voor het welzijn van het leven op Aarde is het noodzakelijk om te voorkomen dat exotische soorten, die mogelijk ecosystemen of inheemse soorten bedreigen, zich binnen dringen. Daarnaast moeten we deze soorten, als ze er eenmaal zijn, reguleren of verwijderen waar ze schade hebben aangericht.²⁰⁵ Om vernietiging (*ifsād*) en verspilling (*isrāf*) zo veel als mogelijk is te vermijden, zijn we echter verplicht om de meest efficiënte en minst destructieve middelen te gebruiken.²⁰⁶ Eens, toen de profeet Moḥammed, vrede zij met hem en Gods zegeningen, met enkele van zijn metgezellen in een grot bij Minā was, verscheen daar een adder – een slang met dodelijk gif – tussen hen. Hij gaf opdracht het dier te doden, maar toen het wegvluchtte, zei hij niet dat ze het moesten achtervolgen. In plaats daarvan zei hij: 'God heeft haar van jullie kwaad gered, zoals Hij jullie van haar kwaad heeft gered.'²⁰⁷ We moeten dit principe van terughoudendheid vertalen naar regels die ervoor zorgen dat de bescherming van ons leven, onze gedomesticeerde dieren en onze gewassen niet leidt tot onnodige doding, en nog minder tot de totale uitroeiing van een soort van Gods schepselen."²⁰⁸

5.12 Genetisch gemodificeerde organismen. Genetische manipulatie brengt een reeks ethische en praktische problemen met zich mee. Moet genetische manipulatie absoluut worden verboden als het satanische "veranderen van Gods schepping," omdat het kan leiden tot een ecologische ramp? Of biedt het legitieme middelen om genetische ziekten te genezen en hongersnood af te wenden door de droogte- en ziekteresistentie van onze gewassen te verbeteren? We moeten bedenken dat het meeste kwaad wordt gerechtvaardigd op grond van de voordelen die ze brengen, terwijl indien, zoals bij bedwelmende middelen en gokken, het kwaad groter kan zijn dan het goede, de *sharī'ah* in zulke gevallen hun verbod vereist.²⁰⁹ Als genetische manipulatie daarentegen, binnen bepaalde grenzen is toegestaan, hoe moeten deze grenzen dan worden vastgesteld?²¹⁰

Bescherming van de bronnen van leven

5.13 Het is nu algemeen erkend dat we veel kunnen leren van de praktijken die moslims in het verleden toepasten, gericht op bescherming en behoud, maar die vrijwel verloren zijn gegaan door onze verstoorde relatie met de natuurlijke wereld van vandaag. Instituten zoals de *Haramān*, de *ḥimā*, *harīm* zones, en de *waqf* vormen de basis voor de bescherming van de Aarde, haar land en wateren, en de levensvormen die ze herbergen, zoals hieronder samengevat.

5.14 De Haramān. In de islamitische leer worden *Al-Haramān ash-Sharīfān*, de twee onschendbare heiligdommen rondom en inclusief Mekka en Medina, beschouwd als oeroude beschermde gebieden van de Aarde. Beide vormen een onschendbaar heiligdom²¹¹ voor mensen, wilde dieren en inheemse planten. Binnen hun grenzen is het verboden om inheemse planten te vernietigen, wilde dieren te doden of te verwonden—zelfs het verstoren ervan is verboden.²¹² Op de dag dat alle inwoners van Mekka de islam omarmden, verklaarde de profeet Moḥammed, vrede en Gods zegeningen zij met hem, met betrekking tot de heilige zone:

Ze is heilig door de heiligheid die God eraan verleende tot de dag der opstanding. De doornstruiken mogen niet worden gevelde, het wild mag niet worden verstoord, verloren

*voorwerpen mogen alleen worden opgeraapt door degenen die deze vondst publiek melden (zodat de eigenaar ze kan terugvinden), en het verse groen mag niet worden gesneden.*²¹³

De profeet Moḥammed, zegeningen en vrede zij met hem, richtte een vergelijkbaar heiligdom in tussen de bergen en lavavelden rond Medina²¹⁴, met de woorden:

*Waarlijk, Abraham verklaarde Mekka een heiligdom, en ik verklaar Medina, dat zich tussen twee lavavelden bevindt, een heiligdom. De bomen mogen daar niet worden gekapt en het wild mag er niet worden bejaagd.*²¹⁵

Zijn metgezel Abû Hurayrah verklaarde: "Als ik gazellen zou vinden in het gebied tussen de twee lavavelden, zou ik ze niet verstoren; en hij (de Profeet) maakte ook een zone van twaalf mijl²¹⁶ rond Medina tot beschermd gebied (*ḥimā*)."²¹⁷

5.15 Planning voor de bescherming van de twee onschendbare heiligdommen. Zoals hierboven vermeld, is het binnen de twee onschendbare heiligdommen verboden om inheemse planten te vernietigen en wilde dieren te doden, te verwonden of zelfs te verstoren. Het voorkomen van schade aan inheemse flora en fauna kan echter niet worden bereikt zonder de leefgebieden te beschermen. Naar onze mening betekent dit dat alle planning, ontwerp en bouwactiviteiten binnen de heilige gebieden van Mekka en Medina met buitengewone zorg moeten worden uitgevoerd.²¹⁸ Als dit idee volledig zou worden geïmplementeerd, zouden de twee onschendbare heiligdommen voorbeelden worden van milieubehoud en duurzame, zelfs herstellende, ontwikkeling. Ze zouden demonstraties worden van de beste praktijken op het gebied van geïntegreerde stedelijke, regionale en landelijke milieuplanning. Elk jaar worden deze twee locaties bezocht door miljoenen pelgrims voor de *haji* en de *'umrah*, de grote en kleine bedevaart. Door de hoogste eisen aan het milieu te stellen hebben ze het potentieel om milieubewustzijn te verspreiden over de hele moslimwereld, als een uiting van de harmonie tussen de mensheid en de andere schepselen, en als uitingen van de menselijke verantwoordelijkheid voor de Aarde (het concept van *khalāfah* in de islamitische leer). Omgekeerd, zouden deze twee heiligste plaatsen op Aarde worden aangetast en misbruikt, dan is de boodschap die aan de moslimlanden wordt gegeven dat de rest van de planeet ook verkwanseld kan worden.²¹⁹

5.16 De *Ḥimā*. In de islamitische wet betekent het woord *ḥimā*²²⁰ een 'beschermd gebied'. *Ḥimās* bestonden al in pre-islamitisch Arabië, maar in de huidige opvatting houdt de *ḥimā* zich aan de regels die zijn vastgesteld door de profeet Moḥammed, zegeningen en vrede zij met hem. Daardoor werd het een van de essentiële instrumenten voor natuurbehoud. Door te verkondigen: "Er zullen geen reservaten zijn, behalve voor God en Zijn Boodschapper", heeft hij de pre-islamitische praktijk van het creëren van privéreservaten voor exclusief gebruik door heersers en stamhoofden afgeschaft. Hij bepaalde dat een *ḥimā* alleen mag worden ingesteld voor het algemeen belang in de breedste zin van het woord.²²¹

5.17 De profeet Moḥammed, zegeningen en vrede zij met hem, bakende twee *ḥimās* ("ḥimayāt") af: de eerste, bekend als *Ḥimā ash-Shajar* (de *Ḥimā* van de Bomen), omringt het heiligdom van Medina. Het *Haram* en de omliggende *ḥimā* zijn beschermde gebieden waar zowel het jagen als het kappen van houtige vegetatie binnen de *Haram* verboden is en waar het kappen van bomen en houtige struiken, binnen de omliggende *ḥimā*, eveneens verboden is.²²³ In tegenstelling tot *Ḥimā ash-Shajar*, dat hij effectief aanwees om de biodiversiteit van de inheemse plantengemeenschappen en hun bijbehorende fauna te beschermen, wees hij de veel kleinere *Ḥimā an-Naqī'* dat ongeveer 90

kilometer ten zuiden van Medina ligt, aan voor (duurzaam en regeneratief) gebruik, opdat de paarden van de cavalerie die toebehoorden aan de belegerde islamitische gemeenschap, daar geweid zouden kunnen worden.²²⁴ *Ḥimā ar-Rabadhah*, gelegen 160 kilometer ten oosten van Medina,²²⁵ werd afgebakend door de Kalief Umar ibn al-Khattâb, die het principe verwoordde dat *ḥimās* moeten worden beheerd op een manier die geen schade toebrengt aan de lokale bevolking. Hij gaf de volgende instructie aan de beheerder:

Wees voorzichtig, o Hunayy! Bescherm het volk. Sla acht op het gebed van de onderdrukten, want dat zal worden verhoord. Laat degenen die afhankelijk zijn van hun kamelen en schapen binnen, en keer de kuddes van Ibn 'Awf en Ibn 'Affân weg, want als hun kuddes sterven, kunnen zij terugvallen op hun dadelpalmen en akkers. De behoeftigen echter, als hun kuddes sterven, zullen naar mij komen en roepen: 'O Leider van de Gelovigen!' Het is voor mij gemakkelijker om hen toegang tot weidegrond te geven dan om hen te ondersteunen met goud of zilver. Dit land is immers van hen, zij hebben ervoor gevochten in de tijd vóór de islam en het vervolgens behouden toen ze de islam aanvaardden." ²²⁶

5.18 Deze drie historische *ḥimās* zijn de belangrijkste precedents waarop moslimjuristen hun uitspraken over beschermde gebieden in de islamitische wetgeving hebben gebaseerd. Het beleid van de vroege kaliefen met betrekking tot *ḥimās* werd een aanvullende bron van wetgeving voor deze instelling.²²⁷ Juridische opvattingen zijn goed vertegenwoordigd en samengevat door de 15e-eeuwse Egyptische jurist Jalâl ad-Dîn 'Abd ar-Rahmân As-Suyûtî, die stelde dat een *ḥimā* moet voldoen aan de volgende voorwaarden om erkend te kunnen worden²²⁸:

- Ze moet worden vastgesteld door de 'imām' – de legitieme bestuurlijke autoriteit;
- Ze moet worden vastgesteld volgens de Weg van God, dat wil zeggen voor doeleinden die verband houden met het algemeen welzijn, het gemeenschappelijke belang;
- Ze mag geen onredelijke ontberingen veroorzaken voor de lokale bevolking – ze mag hen niet beroven van middelen die essentieel zijn voor hun levensonderhoud;
- Ze moet meer voor- dan nadelen opleveren – zodra dat niet langer het geval is, moet het beheer ervan worden aangepast.

Deze vier voorwaarden komen overeen met de huidige inzichten over rechtvaardigheid in het besluit om gebieden te beschermen.

5.19 Hoewel de *ḥimā* het belangrijkste culturele precedent is in de islamitische wetgeving voor de bescherming van natuurgebieden en de biodiversiteit, is het slechts een van de vele vergelijkbare natuurbehoudspraktijken. Door de eeuwen heen, en zelfs millennia lang, hebben gemeenschappen in zowel islamitische als andere culturen wereldwijd manieren ontwikkeld om lokale ecosystemen, waar hun overleven van afhing, te beschermen en te behouden.²²⁹ Voorbeelden van dergelijke traditionele natuurbehoudspraktijken zijn de *lubuk larangan* en *hutan larangan* binnen het adat-systeem²³⁰ in Indonesië, de *agdal* van Noord-Afrika en de *hawtahs* (*hawātī*) van Oman. Bij het nieuw leven inblazen van deze traditionele praktijken, is het van belang te beseffen dat hun succes afhangt van een aantal voorwaarden. De lokale gemeenschappen, die de hoeders en uitvoerders van deze traditionele aanpak zijn, moeten daardoor in staat gesteld worden om op een rechtvaardige manier de levensbronnen waarop hun bestaan is gebaseerd, te beheren.²³¹

5.20 Wij roepen natuurbeschermingsorganisaties, niet-gouvernementele organisaties, activisten die ijveren voor natuurbehoud, religieuze groepen en lokale gemeenschappen in islamitische landen op om de waarde van *ḥimās* en overeenkomstige traditionele beschermde gebieden te erkennen. Dit

geldt ook voor andere effectief beheerde beschermde gebieden, zoals *lubuk larangan* en *hutan larangan*, *agdal*, *hawtahs* (*hawātī*), en dergelijke. De traditionele beheerders, bij wie de cumulatieve en overgedragen culturele kennis van deze methodes zijn verankerd, moeten volledig in staat gesteld worden om deze voort te zetten. We dringen er verder bij deze organisaties, groepen en gemeenschappen op aan, zowel in islamitische landen als in andere landen, om vergelijkbare effectief en rechtvaardig beheerde gebieden en andere effectieve gebiedsgebonden beschermingsmaatregelen in te stellen, waarmee de natuur wordt beschermd. Ongeacht hoe ze ook mogen heten, delen zij de ethische principes van de *ḥimās*. Ze dragen bij aan het behoud van gebieden die van bijzonder belang zijn voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten, zijn ecologisch representatief, goed verbonden met omliggende beschermde gebieden en geïntegreerd in omliggende landschappen en maritieme omgevingen.²³²

5.21 De waarde van ongerepte natuurgebieden. In wetgeving, beleid en planning zou veel meer aandacht moeten worden gegeven aan de waarde van gebieden met ongerepte natuur. Deze gebieden verdwijnen snel door de opmars van de 'beschaving', zowel in islamitische landen als elders in de wereld. Moeten we niet verwachten dat ethici met een islamitische achtergrond – doordrongen van de leer dat alle schepselen unieke tekenen van de Schepper zijn en dat ieder schepsel met recht en reden is geschapen – voorop zouden lopen in de bescherming van de nog resterende natuurgebieden op Aarde?²³³ Juist in deze ongerepte natuurgebieden vinden we de beste mogelijkheden om de heerlijkheid van deze tekenen en de natuurlijke processen (de *sunan* van God), waarmee Hij Zijn schepping ordent en onderhoudt, te observeren, te bestuderen en te ervaren. In de islamitische cultuur bestaat bovendien een diepgewortelde traditie die de wildernis verbindt met spirituele waarheid. Profeten als Mozes, Elia, Johannes (Yahyâ), Jezus, Moḥammed en anderen – moge Gods vrede en zegeningen met hen allen zijn – trokken zich vaak terug in de wildernis om de aanwezigheid van de Heer van alle wezens te ervaren en keerden terug met de waarheid en wijsheid van een goddelijke openbaring.²³⁴

5.22 *Ḥarīm* zones: Milieubeschermingsgebieden en ecologische verbindingszones. In de islamitische traditie van natuurbehoud zijn de *ḥarīm* genoemde gebieden onschendbaar. Binnen dergelijke zones is ontwikkeling verboden of slechts beperkt mogelijk om verstoring van waterbronnen en andere natuurlijke hulpbronnen te voorkomen.²³⁵ Waterbronnen, zowel natuurlijke zoals zeeën, meren, rivieren, beken en bronnen, als door mensen aangelegde bronnen zoals putten en kanalen, zijn in de islamitische wetgeving ook deel van onschendbare zones. Deze *ḥarīms* lijken op natuurbeschermingsgebieden of ecologische verbindingszones. Ze zijn ingesteld om waterbronnen te beschermen, hun beheer te vergemakkelijken en om overlast en risico's te voorkomen. Volgens sommige juristen zou elke nederzetting (*ʿāmir*) een omliggende *ḥarīm* moeten hebben die lijkt op een ecologische verbindingszone, waarin het recht om braakliggend land te ontwikkelen beperkt is. Deze gemeenschappelijke gronden (commons) worden beheerd door de bewoners van de nederzetting om in hun behoeften te voorzien, zoals voer voor vee, brandhout, en om het gebruik en de ontwikkeling van deze gronden zo te bevorderen dat ze het welzijn van de inwoners verbeteren.²³⁶

5.23 *Awqāf* : Charitatieve fondsen.⁵ *Awqāf* (enkelvoud: *waqf*) zijn stichtingen of fondsen die voor onbepaalde tijd zijn gewijd aan het goede doel en “de zaak van God”. Binnen de islamitische cultuur vormen zij de belangrijkste manier waarop individuen hun bezittingen kunnen nalaten ten behoeve van het algemeen welzijn.²³⁷ Het concept *waqf* ontstond toen ‘Umar ibn al-Khattâb de Profeet

5 Deze fondsen zijn enigszins te vergelijken met een ANBI, zij hebben een religieuze en duurzame bestemming

Moḥammed raadpleegde over een stuk land dat hij in Khaybar had verworven. De Profeet raadde hem aan het land tot stichting aan te merken en de opbrengst ervan aan liefdadigheid te schenken. Volgens 'Umars zoon, 'Abd-Allāh, schonk zijn vader het land ten behoeve van liefdadigheid, waarbij hij verklaarde: "Het mag niet worden verkocht, geschonken of geërfd, en de oogst zal worden besteed aan de armen, familieleden, het vrijkopen van slaven, voor de zaak van God, voor reizigers en voor gasten."²³⁸

5.24 Een *waqf* kan worden opgericht voor het algemene welzijn of voor een specifiek legitiem doel dat door de schenker wordt bepaald. In de meeste gevallen bestaat een fonds uit land of gebouwen die voor onbepaalde tijd worden toegewezen aan een liefdadigheidsdoel, zoals vastgelegd door de schenker. Het kan echter ook een financieel fonds zijn, een bedrijf of een aandeel in de opbrengst van een onderneming. Waterbronnen, zoals putten en reservoirs, worden vaak geschonken voor het publiek nut, naar het voorbeeld van 'Uthmān ibn 'Affān, die de bron van Rawmah kocht en deze aan de gemeenschap schonk.²³⁹ Hoewel *waqfs* al lang bestaan, bijvoorbeeld voor het voeden van vogels en het verzorgen van huisdieren, blijft hun potentieel als instrument voor natuurbehoud grotendeels onbenut. Een *waqf* kan bijvoorbeeld worden opgericht als natuurbeschermingsfonds met diverse doelen: ecologisch en milieukundig onderzoek, natuurbeheer, herintroductie van bedreigde soorten, habitatontwikkeling, een bos of weide voor gemeenschappelijk gebruik, of een centrum voor milieueducatie en recreatie. Ook kan een *waqf* fondsen verstrekken voor onderzoek en re-integratieprogramma's, het aankopen van grond voor natuurbescherming, of het herstel en de versterking van leefgebieden binnen en buiten beschermde gebieden. De waarde en veelzijdigheid van het *awqāf*-systeem komt onder andere tot uiting in de twaalfde-eeuwse stichting van Nūr ad-Dīn Mahmūd Zangī, heerser over Groot-Syrië. Hij richtte een fonds op voor de verzorging van oude werkdieren in Damascus, een instelling die tot halverwege de twintigste eeuw bleef bestaan.

5.25 In veel landen over de hele wereld zijn charitatieve giften een belangrijke bron van materiële en financiële steun voor natuurbescherming. Vooral in arme landen kunnen overheden de kosten van effectieve natuurbescherming niet volledig dragen, en dat hoeft ook niet. Via particuliere bijdragen kunnen individuen hun rol als *khalīfah* van de Aarde vervullen en de projecten ondersteunen die zij als meest waardevol beschouwen. We roepen niet alleen islamitische landen, maar alle landen op om het gebruik van *awqāf* en soortgelijke fondsen, stichtingen en schenkingen te bevorderen, die de zorg voor de Aarde en de leefgemeenschappen op zich hebben genomen.

5.26 **Internationale samenwerking en conflict.** De algemene principes van *ṣiyar* (de islamitische staatsvoering) erkennen dat geen enkele natie het recht heeft om een andere te beroven van haar middelen van bestaan en dat ontwikkeling in het ene land niet ten koste mag gaan van de natuurlijke omgeving in een ander land. Landen en hun leiders zouden de neiging om zich te wreken moeten onderdrukken nadat hen onrecht is aangedaan, want de profeet Mohammed, moge hij vrede hebben en de zegen van God, verklaarde: "Er zal geen schade worden aangericht in reactie op geleden schade."²⁴¹ Hij leerde ons ook: "Wees niet als de mensen die zeggen: 'Als anderen ons goed doen, dan zullen wij hen goed doen, en als zij ons onrecht aandoen, zullen wij hen ook onrecht aandoen.' Neem in plaats daarvan het besluit om goed te zijn voor degenen die goed zijn voor jullie, en bega geen onrecht aan degenen die jullie kwaad doen."²⁴² Islamitische geleerden hebben de vernietiging van het milieu als oorlogstactiek²⁴³ verboden en geoordeeld dat de onschendbaarheid (*ḥurmah*) van Gods schepselen niet opgeheven wordt door oorlog.²⁴⁴ De verschroeide-Aarde-tactieken die vaak in moderne oorlogsvoering worden gebruikt, staan haaks op een dergelijke terughoudendheid en zijn de belichaming van de vernietiging van gewassen en vruchtbaarheid (*ḥalāk al-harth wa 'n-nasl*). Wij

roepen de regeringen en juristen van islamitische landen, en ook die in alle andere landen, op om zonder enige voorbehoud de verschroeide-Aarde-tactieken en het gebruik van nucleaire en andere massavernietigingswapens te veroordelen en zich in te zetten voor de afzwering ervan en om samen te werken aan de eliminatie ervan.

Ethische, op *sharī'ah* gebaseerde beleidsmaatregelen

5.27 *As-siyāsah ash-sharī'ah*. Islamitische juristen definiëren de verantwoordelijkheid van de regerende autoriteiten volgens het principe: “Het beheer van de zaken van de onderdanen door de heerser moet in overeenstemming zijn met hun welzijn.”²⁴⁵ Met de toenemende menselijke invloed is er een groeiende behoefte om vooruitziend te plannen en wel op basis van een goed begrip van natuurlijke processen en de inherente geschiktheden en beperkingen van verschillende gebieden voor verschillende toepassingen. Planning voor ontwikkeling moet altijd een beoordeling van de milieueffecten omvatten om schade aan het milieu en uitputting van natuurlijke hulpbronnen te minimaliseren.²⁴⁶ Regeringsautoriteiten zijn ook verplicht om in overleg (*shūrā*) te handelen met de mensen die door hun plannen worden getroffen. Op lokaal niveau wordt dit het best gerealiseerd door een planning met brede betrokkenheid en gezamenlijk beheer, waarin belangrijke belanghebbenden deelnemen.

5.28 Ecologische planning: Ontwerpen met de natuur. Wij roepen beleidsmakers, planners en ontwerpers in islamitische landen en wereldwijd op om de visie te onderschrijven, dat mensen moeten plannen en ontwerpen in overeenstemming met de natuurlijke wetten en patronen, waarmee de Heer van alle wezens de schepping leidt. Dit vereist alertheid voor de goddelijke tekenen in de natuur en harmonie met haar eigen, natuurlijke aard (*fitrah*), zonder die te overheersen of te negeren. De natuurlijke elementen en levensgemeenschappen van een plaats begrijpen we als uitdrukkingen van de goddelijke wil. Werken in overeenstemming daarmee is essentieel voor elke inspanning, die ultieme goedheid en schoonheid nastreeft in de toegewijde dienst aan de Heer van alle wezens. Betrokkenheid ten opzichte van de Aarde betekent weinig in abstracte termen; zij moet gebaseerd zijn op de specifieke situaties van elke plaats.²⁴⁷ Het doel is om tot bloei te komen binnen de rijkdommen en beperkingen van die plaats: lokaal voedsel consumeren, lokale materialen gebruiken, inheemse planten cultiveren en lokaal dierenleven behouden.

5.29 Ecologisch ontwerp: De islamitische traditie van tuinaanleg. De islamitische tuintraditie kan een kosmologisch, esthetisch en ethisch kader bieden voor moslimgemeenschappen over de hele wereld om samen met de natuur te ontwerpen. Deze traditie heeft haar wortels in de erfenis van *filāhah*: oases, boomgaarden en landbouwterrassen in droge en halfdroge gebieden, waar water schaars en kostbaar is. In zowel klassieke als volkse varianten is dit een traditie, die nauw verbonden is met de voedselproductie: zij is in essentie levensonderhoudend, met fruit, kruiden, voer voor dieren, duiventillen, bijenkorven, nestplaatsen voor vogels en water voor iedereen. Zij is zowel nuttig als mooi.²⁴⁸ Het streven naar *ihsān* – ultieme goedheid en schoonheid – wordt hierin weerspiegeld. Dit is een uiting van menselijke *khilāfah*, de verantwoordelijkheid om voor de Aarde te zorgen. Door de natuur te laten opbloeien, genieten en gedijen wij mensen samen met de natuur, en wordt een relatie van *takāful* – wederkerigheid en symbiose – gerealiseerd. Dit leidt naar het fundamentele doel van de *sharī'ah*: het ultieme welzijn van alles. Wat kan er meer veredeld zijn in tuinieren dan het verrijken van de natuurlijke landschappen om het land meer leven te geven? In de woorden van de profeet Moḥammed, vrede en zegeningen zij met hem: “Wie dode grond tot leven brengt, ontvangt

hiervoor een beloning, en alles wat een schepsel ervan eet, wordt beschouwd als een daad van liefdadigheid ervan.”²⁴⁹

Recht handhaven, onrecht voorkomen

5.30 **De *ḥisbah*.** Een kenmerkend aspect van de islamitische leer is dat elk individu de verantwoordelijkheid heeft om, binnen de mate van zijn of haar vermogen, het goede te vereisen en het slechte te voorkomen. *Amr* betekent aansturen: Zowel mannen als vrouwen ergens toe in staat stellen:

Laat er onder jullie een gemeenschap zijn die oproept tot het goede, het juiste gebiedt en het verwerpelijke afwendt. Zij zijn degenen die zullen slagen. (3:104; zie ook 3:110, 114; 9:71 en 22:41)

De profeet Moḥammed, vrede en zegeningen zij met hem, verklaarde: “Als een van jullie een fout ziet, laat hem deze dan corrigeren met zijn hand; als hij dat niet kan, laat hem het corrigeren met zijn tong; en als hij dat niet kan, laat hem het in zijn hart corrigeren – maar dat is de laagste graad van het geloof.”²⁵⁰

5.31 Deze verplichting om het goede tot stand te brengen en verkeerd gedrag te voorkomen, staat in de islamitische wet bekend als de *ḥisbah*. Ethische leringen moeten worden ondersteund met sancties, omdat een beroep op het geweten zonder positieve prikkels en handhaving degenen die zich ethisch gedragen in het nadeel stelt ten opzichte van degenen die zich laten leiden door egoïstische verlangens, de grenzen van eerlijkheid overschrijden en de rechten van anderen schenden. De kracht van wet en politiek gezag is daarom onmisbaar om gerechtigheid en gelijkheid te bewerkstelligen.²⁵¹ Kalief ‘Uthmān ibn ‘Affān merkte op: “Door middel van de *sultān* (het regerend gezag) voorkomt God het kwaad dat Hij niet door de Koran voorkomt.”²⁵²

5.32 **De *muḥtasib*.** Een van de belangrijkste instellingen met macht, om de rechten van de samenleving te beschermen wanneer het individuele en sociale geweten falen, was het ambt van de *muḥtasib*, belast met de uitvoering van de *ḥisbah*. De *muḥtasib* was een jurist die grondig bekend moest zijn met de islamitische wetgeving, die betrekking had op zijn of haar positie als inspecteur van markten, wegen, gebouwen, waterlopen, en beschermde gebieden (*ḥimās/ḥimayāt*). Veel verantwoordelijkheden op het gebied van milieubescherming en -behoud vielen onder de jurisdictie van de *muḥtasib*, zoals het naleven van regelgeving en normen betreffende veiligheid en hygiëne, het verwijderen van vervuiling, het beschermen van dierenrechten en het handhaven van beschermde gebieden. De *muḥtasib* had ruime bevoegdheid om naar eigen goeddunken te handelen en om onmiddellijke beslissingen te nemen op basis van de *sharī‘ah* in combinatie met lokale gebruiken en praktijken (*‘urf wa-‘ādah*) in zoverre die niet in strijd waren met haar doelstellingen en waarden. Dit omvatte het inschatten van schade en het opleggen van boetes of andere sancties ten behoeve van het publieke welzijn.²⁵³ Dit ambt fungeerde als een aanvulling op de formele islamitische rechtbanken en had het voordeel van onmiddellijke afdwingbaarheid.²⁵⁴ Het is vermeld dat de eerste *muḥtasib*, benoemd door kalief ‘Umar ibn Al-Khattāb, een vrouw was: Ash-Shifā’ bint ‘Abd-Allāh.²⁵⁵

5.33 Op individueel niveau is elke man en vrouw verantwoordelijk voor hun eigen gedrag, en verplicht om invloed uit te oefenen op familie, burens en de samenleving als geheel, geleid door een verlicht moreel besef. Sociale verantwoordelijkheid kan enorm krachtig zijn en maakt, wanneer het effectief wordt toegepast, veel overheidsinterventie overbodig. De profeet Moḥammed, vrede en

zegeningen zij met hem, verklaarde: “De sterke gelovige is beter, en geliefder bij God, dan de zwakke gelovige.”²⁵⁶ Elke man en vrouw is een *khalifah* op Aarde en zal op de Dag des Oordeels alleen beoordeeld worden op wat hij of zij met zijn of haar leven heeft gedaan.

5.34 Milieuactivisme. De verplichting van het individu om het goede te beschermen en het kwaad af te wenden krijgt meer nadruk wanneer de regerende instellingen niet opkomen tegen verschrikkelijke onrechtvaardigheden of deze zelfs mogelijk maken, hetzij door onmacht, onkunde, onwetendheid, corruptie, of door opzettelijke onderdrukking en tirannie. Deze verplichting krijgt ook meer nadruk naarmate de bedreigingen ernstiger worden. Moslims worden geleerd hun rechten – en de rechten van anderen – op geloof, leven, nageslacht, geestelijke gezondheid en eigendom te verdedigen. Dit dient bereikt te worden door te overtuigen waar dat mogelijk is en door krachtigere maatregelen indien dit faalt. Wat op het spel staat is veel groter dan de vrijheid om het geloof te belijden, of om iemands eigendom of zelfs het eigen leven te verdedigen, want de ernst van de dreigende milieucrisis zou alle andere crises in de menselijke geschiedenis kunnen overschaduwen. Wat voor erfenis hebben wij, de oudere generaties, nagelaten aan onze kinderen en kleinkinderen? Het is niet verwonderlijk dat zij ons aanklagen vanwege de intergenerationele onrechtvaardigheid van onze gecorrumpeerde erfenis. Zij hebben geen andere keuze dan naar elk middel dat hun toegang tot macht geeft aan te grijpen om hun toekomst, en die van de bredere gemeenschap van het leven op Aarde, veilig te stellen. De groeiende bewijslast geeft aan dat het daden van de mensheid zijn, die leiden naar massale uitsterving, op een schaal die sinds de catastrofe aan het einde van het Krijt-tijdperk niet meer is gezien.²⁵⁷ Ten gevolge daarvan kunnen de verwoesting van ons eigen en ander levensvormen op Aarde alle oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid en genocide overschaduwen die doorheen de menselijke geschiedenis zijn begaan.²⁵⁸

5.35 Wat zijn de morele verplichtingen van individuen en groepen onder deze omstandigheden? Activisme ter verdediging van Gods schepping vindt zijn ethische hoogtepunt in het streven naar de weg van God, het opofferen van iemands eigen leven voor de zaak van de Heer van alle dingen, zoals de profeet Mohammad, vrede zij met hem, werd opgedragen: Zeg: ***‘Zeker, mijn gebed en mijn offerande, mijn leven en mijn sterven zijn voor God, de Heer van alle dingen’*** (Koran 6:162). Moslims wijdden hun leven steeds meer aan het weghalen van de effecten van corruptie op Aarde en streven naar het welzijn van haar prachtige, kwetsbare levensgemeenschappen. In zo’n streven moet de meest milde, harmonieuze benadering voorgaan op hardere, krachtigere benaderingen. Educatieve bewustwording, pleitbezorging en andere methoden van overtuiging om de schepping van de Barmhartige op Aarde te beschermen, zijn verplicht voor elke gezonde volwassen moslim man en vrouw. Als deze benaderingen falen, wat dan? Vredige weerstand kan noodzakelijk zijn, maar het moet de meest ethische weerstand mogelijk zijn. En als vredige weerstand faalt? Het streven van een moslim op de weg van God moet omhuld zijn in ultieme goedheid. De profeet Mohammad, vrede zij met hem en de zegen van God, verklaarde immers dat God de ultieme goedheid heeft voorgeschreven met betrekking tot alle dingen, en dat er geen schade of vergelding door middel van schade zal zijn. Er zijn grenzen waar men niet voorbij kan gaan, want zoals islamitische rechtsgeleerden, evenals spirituele leiders van andere religieuze tradities en mensen van wijsheid en ethiek wereldwijd volhouden, kunnen onethische middelen niet gerechtvaardigd worden om ethische doelen te bereiken. De positieve benadering van de islam in het licht van een ramp wordt weerspiegeld in het gebod van de profeet Mohammad, vrede zij met hem, en de zegen van God, “Als het uur van de opstanding komt bij iemand van jullie, en in zijn hand is een palmplant, laat hem die dan planten!”²⁵⁹

Bijlage: Een weg vooruit

Aangezien moslims nu een vijfde van de wereldbevolking vormen, zouden we minstens een vijfde van de inspanningen moeten leveren om mondiale crises op te lossen. Sterker nog, bepaalde aspecten van ons geloof suggereren dat we méér dan dat zouden moeten bijdragen:

- De kosmologie van ons geloof is geworteld in de erkenning dat alles in de hemel en op Aarde elkaar ondersteunt ter verheerlijking van de Heer van alles en allen, Die de mensheid verantwoordelijk houdt om goed te doen op Aarde en verwoesting te voorkomen.
- De ethiek en ethos van ons geloof zijn doordrenkt van eerbied voor de Schepper in onze omgang met elk schepsel, toewijding aan de Heer door ultieme goedheid en schoonheid na te streven in alles wat we doen, en een respons op de genade van de Barmhartige die alles omvat met grenzeloze compassie.
- De economische waarden van ons geloof belichamen matigheid en vreugde in de levensbronnen van mens en natuur, met respect voor hun natuurlijke grenzen. Dit houdt in het vermijden van verspilling, rechtvaardige en eerlijke verdeling van middelen, en afzien van uitbuiting ten gunste van liefdadigheid en zorg.
- De wet van ons geloof, en de daaruit voortvloeiende beleidsmaatregelen en praktijken, streven naar het waarborgen van rechten en welzijn voor alle schepselen, het bevorderen van goedheid, het voorkomen van schade, en het realiseren van de menselijke verantwoordelijkheid als *khalifah* op Aarde.

Wat kan succes in de weg staan?

Minstens twee dingen kunnen onze successen ondermijnen: Het eerste is dat we deze leerstellingen niet in ons leven integreren en ons laten afleiden door hebzucht, luiheid of kleingeestigheid. Het tweede is het dominante economische paradigma van oneindige groei en consumptie. Slechts enkelen begrijpen het economisch systeem van globalisering, en slechts een paar profiteren ervan. Maar als we er niet in slagen het aan te pakken, kan dit het lot van ons “mondiaal dorp” bezegelen. De dreigende milieuproblematiek kan alle andere crises in de menselijke geschiedenis overtreffen. De gevolgen maken geen onderscheid tussen ras, religie, cultuur of landsgrenzen. Dit herinnert ons eraan dat we onlosmakelijk verbonden zijn met de Heer van alles wat tot de natuur behoort: **"Aan God behoort alles in de hemelen en op Aarde. En God omvat alle dingen"** (Koran 4:126). Op basis van het bovenstaande doen wij de volgende oproepen:

- We sporen opvoeders en onderwijzers aan om de diepgaande vreugde te ervaren van het leren van de schepping in de vrije natuur. Zo kunnen zij voorwaarden bieden om er een zodanig diepgaande relatie mee aan te gaan, dat alle betrokkenen aangezet worden haar te begrijpen, te respecteren en er zorg voor te dragen. (zie par. 3.11)
- We sporen onze broeders en zusters in de islam aan de zorgzaamheid van de profeet Mohammed (vrede zij met hem) voor de Aarde en haar levensgemeenschappen te bestuderen en na te volgen. (zie par 3.23)
- We sporen islamitische juristen, economen en ecologen aan om samen met overheden en lokale gemeenschappen maatregelen voor te schrijven, waardoor de behoeften van toekomstige generaties, maar ook de samenhang en de soortenrijkdom van de natuur niet in gevaar komen. (zie par. 4.7)

- We herinneren leiders en besluitvormers eraan dat het noodzakelijk is dat mensen uit alle etnische en sociale lagen, inclusief historisch gegroeide en inheemse gemeenschappen, zonder discriminatie geraadpleegd moeten worden. De zwaksten onder hen krijgen voorrang tot hun rechten zeker gesteld zijn en de sterksten worden achtergesteld tot zij volledig in overeenstemming met de wet handelen. (zie par. 4.26)
- We sporen overheden en ondernemingen, zowel in islamitische als andere landen aan de noodzakelijke acties te ondernemen om van fossiele brandstoffen over te gaan naar een wereldomvattend economisch systeem gebaseerd op zon, wind en water en stap voor stap de ecologische druk daarvan te minimaliseren. (zie par. 1.11)
- We sporen overheden en ondernemingen, zowel in islamitische als andere landen aan de noodzakelijke acties te ondernemen om af te stappen van de niet-duurzame en ethisch onverantwoorde productie en winning van voedsel. (zie par. 5.8)
- We sporen organisaties die betrokken zijn bij natuurbescherming, zowel vanuit de overheid als particulier, pleitbezorgers voor natuurbehoud, vanuit geloof geïnspireerde groepen en lokale gemeenschappen in islamitische landen om de waarde van *ḥimās (ḥimayāt)*, zowel als vergelijkbare traditioneel beschermde gebieden en andere goed beschermde en beheerde gebieden te erkennen. De traditionele beheerders, bij wie de door generaties heen overgedragen culturele kennis bewaard is gebleven, moeten eveneens versterkt worden. (zie par. 5.20)
- We dringen erop aan dat organisaties die betrokken zijn bij natuurbescherming, zowel vanuit de overheid als particulier, pleitbezorgers voor natuurbehoud, vanuit geloof geïnspireerde groepen en lokale gemeenschappen in islamitische landen doeltreffend en rechtvaardig beheerde gebieden tot stand brengen, naast andere doelmatige gebiedsgebonden beschermende maatregelen. Daarmee worden de ethische uitgangspunten verankerd van de *ḥimā*, die de gebieden die van specifiek belang zijn voor de biodiversiteit en de ecosysteemdiensten veilig stellen, die ecologisch kenmerkend en onderling goed verbonden zijn en ingebed in ruimere landschappen en maritieme omgevingen. (zie par. 5.20)
- We dringen erop aan dat wereldwijd islamitische gemeenschappen een aanzet geven om het principe van *waqf* (als erfgoed of fonds dat een algemeen nut beoogt) nieuw leven in te blazen, zoals dat in het verleden geleid heeft tot het inrichten van modelpraktijken voor natuurbehoud. (zie par. 5.24)
- We dringen er bij alle overheden en rechtsgeleerden in islamitische landen op aan verschroeiende-Aarde-tactieken en het gebruik van nucleaire en andere massavernietigingswapens ondubbelzinnige te veroordelen, om hun regeringen ertoe aan te zetten deze af te schaffen en met andere landen samen te werken om volledige beëindiging ervan te bewerkstelligen. (zie par. 5.26).
- We dringen er bij beleidsmakers, planners en ontwerpers in de islamitische landen en wereldwijd op aan het inzicht te onderschrijven dat de mens alleen in harmonie moet plannen en ontwerpen met de natuurlijke orde, de alomvattende, door God geschapen balans *al-mīzān*. (zie par. 5.28).

We zetten ons verder in om:

- vanuit islamitisch perspectief een academie voor milieuonderwijs op te richten.
- een op geloof gebaseerde maatschappelijke organisatie op te zetten om de Al-Mīzān-principes te implementeren.
- een "Al-Mīzān Decennium van Actie" te lanceren met wereldwijde initiatieven.

- een Al-Mīzān Jeugdraad en -conferentie tot stand te brengen om jongeren aan te moedigen milieuleiders te worden.
- een wereldwijde Al-Mīzān-prijs in te stellen voor milieuprestaties.
- een Al-Mīzān Trustfonds te creëren voor lokale projecten.
- een Al-Mīzān-netwerk op te zetten om moslims wereldwijd te verbinden en kennis en ervaringen te delen.
- een internationale Al-Mīzān-dag te organiseren om bewustzijn te vergroten en onze activiteiten te vieren.
- een tweejaarlijkse Al-Mīzān-conferentie te houden voor wetenschapper, instellingen en activisten.
- een Al-Mīzān-moskee-initiatief te lanceren, hetgeen betekent dat in iedere deelnemende moskee educatieve programma's over islam en milieu zullen worden gegeven.
- moslimjongeren te helpen toekomstige leiders van Al-Mīzān te worden en hen toe te vertrouwen dat zij het initiatief naar eigen ervaringen en inzicht verder kunnen ontwikkelen.

Een gebed

We vragen de Heer van alle wezens ons te leiden – de gehele mensheid – om de schade aan de Aarde die wij, als soort en individueel, hebben aangericht te herstellen, Zijn schepping niet langer te verstoren, en terug te keren naar de natuurlijke weg van God waarop Hij ons heeft geschapen. We houden daarbij in gedachte dat ***"De dienaren van de Barmhartige degenen zijn die zachtmoedig op Aarde wandelen..."*** (Koran 25:63).

We vragen de Heer van alle wezens ons recht te leiden om zorg te dragen voor deze prachtige en verheven Aarde en alles wat erop leeft, en om ons eraan te herinneren onze dankbaarheid en onze toewijding tot iets prachtigs te maken.

DANKBETUIGING

KERNTEAM:

Dr. Iyad Abumoghli (Voorzitter)	Oprichter en directeur van het United Nations Environment Programme (UNEP) Faith for Earth Initiative
Dr. Abdelmajid Tribak	Senior functionaris bij ICESCO
Aishah Ali Abdallah	Wilderness-leider en lid van de IUCN Commissie voor Educatie en Communicatie
Dr. Evren Tok	Universitair hoofddocent en adjunct-decaan voor Innovatie en Gemeenschapontwikkeling. Programmacoördinator aan het College of Islamic Studies, Hamad Bin Khalifa University
Dr. Fatima Saleh AlKhulaifi	Manager van de Qatar Qur'anic Botanic Garden
Sidi Fazlun Khalid	Oprichter van de Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences (IFEES)
Dr. Ibrahim Özdemir	Hoogleraar filosofie en decaan van de Faculteit Geestes- en Sociale Wetenschappen, Üsküdar University, Istanbul. Voorzitter van het Üsküdar University Forum on Environmental Ethics
Sidi Kamran Shezad	Directeur van de Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences (IFEES/EcolIslam) en Sustainability Lead voor de Bahu Trust
Othman Abd-ar-Rahman Llewellyn	Lid van de IUCN World Commission on Protected Areas en World Commission on Environmental Law, en ecologisch planner bij het National Center for Wildlife, Saoedi-Arabië

SCHRIJFTEAM:

Sidi Fazlun Khalid (voorzitter & medeauteur)	Oprichter van de Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences (IFEES)
Othman Abd-ar-Rahman Llewellyn (hoofdauteur)	Lid van de IUCN World Commission on Protected Areas en World Commission on Environmental Law, en ecologisch planner bij het National Center for Wildlife, Saoedi-Arabië
Dr. Abdelmajid Tribak	Senior functionaris bij ICESCO
Aishah Ali Abdallah (Mede-auteur)	Wilderness-leider en lid van de IUCN Commissie voor Educatie en Communicatie
Datuk Prof. Azizan Baharuddin	Directeur van het Centrum voor Beschavingsdialoog, Universiteit van Malaya. UKM-YSD-leerstoel voor Duurzaamheid, Faculteit Ingenieurswetenschappen en Gebouwde Omgeving, Universiti Kebangsaan Malaysia. Lid van het Institute of Islamic Understanding Malaysia (IKIM)

Dr. Evren Tok	Universitair hoofddocent en adjunct-decaan voor Innovatie en Gemeenschapsontwikkeling. Programmacoördinator aan het College of Islamic Studies, Hamad Bin Khalifa University
Prof. Fachruddin Mangunjaya	Milieuactivist, auteur en senior docent aan het Graduate Program van Universitas Nasional. Voorzitter van het Centrum voor Islamitische Studies, Universitas Nasional
Dr. Ibrahim Özdemir	Hoogleraar filosofie en decaan van de Faculteit Geestes- en Sociale Wetenschappen, Üsküdar University, Istanbul. Voorzitter van het Üsküdar University Forum on Environmental Ethics
Shaykh Jafer Ladak	Docent Islamitische Jurisprudentie (Fiqh)
Sidi Kamran Shezad	Directeur van de Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences (IFEES/EcoIslam) en Sustainability Lead voor de Bahu Trust
Prof. Odeh Al-Jayoussi	Auteur, hoogleraar en hoofd van Innovatie- en Technologiemanagement aan de Arabian Gulf University, Bahrein
Imam Saffet Catovic	Moslim gemeenschapsorganisator en milieuleider. Lid van de Climate Action Task Force van het Parliament of the World's Religions en de Raad van Bestuur

Vertaling en redactie van de Arabische tekst

Zina Alani Mougharbel
 Zainab A. Alsuhaibany, PhD
 Ali As-Sammani Muhammad Umar
 Randa Hamwi
 M. Anas Zarka, PhD
 Hany M. A. Tatwany
 Tarek Abul Hawa
 Samir Boudinar
 Amal Salem Alhadrami
 Othman Abd-ar-Rahman Llewellyn
 Aishah Ali Abdallah

Beoordelaars

Samir Boudinar: Uitvoerend directeur, Al-Hokama Center for Peace Research, Rabat, Marokko
 Tarek Abul Hawa: Adviseur op het gebied van beheer van beschermde gebieden en gemeenschapsbetrokkenheid, Amman
 Md. Abu Sayem, PhD: Universitair hoofddocent Wereldreligies en Cultuur, Universiteit van Dhaka
 Azizah Al-Hibri, PhD: Professor Emerita, The Law School, University of Richmond
 Azmaira Alibhai: Coördinator Geloof en Ecosystemen (adviseur), UNEP Faith for Earth Initiative

Wardah Alkatiri, PhD: Universitas Nahdlatul Ulama Surabaya / Amani Institute Indonesië
Hassane Bendahmane, PhD: Milieuadviseur op het gebied van milieubeleid en duurzame ontwikkeling
Mohammad Khalil Elahee, PhD: Professor, The University of Mauritius
Atallah FitzGibbon: Islamic Relief Worldwide
Muhammed Nizaar Gardee: Adviseur, United Ulama Council of South Africa
Karenna Gore, J.D.: Oprichter en uitvoerend directeur, Center for Earth Ethics, Union Theological Seminary
Mumtaz Hussain: Hoofdredacteur, The Environ Monitor
Mawil IzziDien, PhD: Hoogleraar Islamitische Studies, University of London SOAS
Samira Idllalene, PhD: Universiteit Cadi Ayyad, Marrakech; adviseur in milieurecht
David Solomon Jalajel, PhD: Prince Sultan Institute for Environmental, Water & Desert Research, King Saud University
Hajj Muhammad Amir Kpakpo Addo: Federatie van Moslimraden, Ghana, en Ghana Conference of Religions for Peace
Farhana Mayer: DPhil-onderzoeker, Qur'anische Studies, Faculteit Oriëntaalse Studies, St Stephen's House, Universiteit van Oxford
Patricia Musick: Milieukunstenaar en -docent
Alesandra Safiyah Palange: University College London, oprichtend lid van Muslims Declare
Mothiur Rahman: Oprichter van New Economy Law, lid van Muslims Declare
Muhammad Tariqur Rahman: Islamic Circle of North America (ICNA)
Reza Shah-Kazemi, PhD: Onderzoeksmedewerker, Institute of Ismaili Studies, Londen
Joyce d'Silva: Ambassadeur Emeritus en voormalig Chief Executive van Compassion in World Farming
Sarrah Tlili, PhD: Universitair hoofddocent Arabische taal en literatuur, University of Florida
Risikatu Usman: Muslim Women's Association in Nigeria
Rianne C ten Veen: Green Creation, GreenFaith en IFEEs
Nafi Yalçın, PhD: Istanbul Foundation for Science and Culture
M. Anas Zarka, PhD: Adviseur Shariah-compliance bij The International Investor Co, Koeweit

Inleidende opmerkingen

Hoewel we ervoor hebben gekozen om geen afzonderlijke introductie te schrijven voor *Al-Mizān*, hebben we als bijlagen twee elementen opgenomen die normaal in een introductie thuishoren. Het gaat om een uitleg van het systeem dat we gebruiken om naar klassieke bronnen te verwijzen en een toelichting op onze aanpak bij de vertaling van Koranpassages.

Onder de andere elementen die zouden moeten worden opgenomen, bevindt zich een uitleg van het Standaard Transliteratiesysteem en de diakritische tekens die we van plan zijn te gebruiken.

Het systeem voor het verwijzen naar primaire Arabische bronnen

Een van de uitdagingen waarmee we te maken hebben gehad bij het opstellen van dit Verbond, is dat de primaire Arabische bronnen die we hebben gebruikt, zoals verzamelingen van *ahādīth*, *tafsīrs* en boeken over *fiqh* en *usūl al-fiqh*, zijn uitgegeven door een breed scala aan uitgevers, gevestigd in verschillende landen zoals Egypte, Libanon, de Golfstaten, Irak, Iran en Marokko. De nummering van de pagina's van deze bronnen verschilt per editie, en veel lezers hebben toegang tot slechts één of hooguit twee edities. Hoewel veel van deze bronnen tegenwoordig beschikbaar zijn op het internet, geldt dit niet voor alle, en sommige traditionele geleerden blijven exclusief gebruik maken van fysieke exemplaren van deze boeken. Om deze reden hebben we ervoor gekozen om in onze verwijzingen de hoofdstuktitels van onze primaire bronnen te vermelden, die doorgaans identiek zijn in alle edities, in plaats van naar de paginanummers van specifieke edities. Dit heeft als nadeel dat het meer ruimte inneemt, maar wij zijn van mening dat dit nadeel opweegt tegen het voordeel dat de verwijzingen gemakkelijker toegankelijk zijn voor geleerden en andere lezers in de islamitische wereld.

Tegelijkertijd hebben we ons ingespannen om betrouwbare digitale verwijzingen naar deze bronnen op te nemen in onze eindnoten en digitale versies, zoals PDF-documenten, onder de rubrieken *Geciteerde Werken* en *Andere Literatuur*. Zo kunnen lezers met computers en internettoegang deze bronnen direct raadplegen.

Onze Aanpak bij de vertaling van Koranpassages

In dit (oorspronkelijk Engelstalige) document hebben we ons niet beperkt tot één enkele (Engelse) vertaling van de Koran. Er zijn veel goede vertalingen beschikbaar, maar elk heeft zijn zwakke punten, en het beperken tot één vertaling zou ons afsluiten van de diepgaande inzichten van andere vertalers. Zoals elke auteur die streeft naar de meest waarheidsgetrouwe benadering van de Arabische tekst, behandelen we elke passage afzonderlijk en proberen we deze zo uitgebreid mogelijk over te brengen, met nadruk op de belangrijkste implicaties en meest toepasselijke nuances in relatie tot de besproken onderwerpen. (Bij de Nederlandse vertaling hebben we dezelfde werkwijze toegepast.)

Daarbij maken we gebruik van bijna alle bekende en algemeen aanvaarde Engelse vertalingen die online beschikbaar zijn of in onze bibliotheken staan. Onder de vertalingen die we het meest hebben geraadpleegd, bevinden zich die van Muhammad Asad (1980), Abdal Hakim Murad et al. / de Nawawi Foundation (2002), Muhammad Marmaduke Pickthall (1930) en Abdullah Yusuf Ali (1934). Onder de minder bekende vertalingen die we hebben gebruikt, bevinden zich die van A.J. Arberry (1955), Syed Abdul Latif (1969/1993), Muhammad Abdel-Haleem (2004) en Tarif Khalidi (2009). Ook hebben we verwezen naar nieuwere vertalingen van Mustafa Khattab (2015) en *The Study Qur'an* van Seyyed Hossein Nasr et al. (2015). De website *Islam Awakened* (<https://www.islamawakened.com/quran/>) hebben we als zeer nuttig ervaren om vertalingen te vergelijken. Daarnaast hebben we gebruik

gemaakt van verschillende breed gerespecteerde *tafsīrs*, met name de vroege, encyclopedische *tafsīr* van At-Tabarī en de gebalanceerde, elegante *tafsīr* van Al-Qurtubī, die opvalt door de nadruk op juridische uitspraken.

BELANGRIJKSTE ARABISCHE TERMEN (WOORDENLIJST)

Bij het definiëren van de belangrijkste Arabische termen die de lezers zullen helpen de boodschap van dit Verbond te begrijpen, hebben we⁶ gebruik gemaakt van het uitgebreide lexicon *Lisan al-'Arab*, voltooid door Ibn Manzur in 1290 volgens de Gregoriaanse kalender, de *Arabic-English Lexicon* door Edward William Lane, en *A Dictionary of Modern Written Arabic* door Hans Wehr (1974). Voor elke term beschouwen we eerst de Arabische wortel en de betekenis ervan, en vervolgens de term zoals gebruikt in Al-Mīzān.

Allah (Zie paragrafen 1.1, 2.1-2.9, 2.23, 3.1-3.8, 4.10, 5.28, 5.35; eindnoten 32, 35, 37-39, 40-43, 46, 47, 71-73, 76-82, 95, 96, 189; belangrijke Arabische termen: *Rabb al-'ālamīn*, *tawhīd*, *'ibadah*, *islām*.) Het belangrijkste woord voor God in de Arabische taal, *Allah* wordt door de meeste filologen beschouwd als een samentrekking van het Arabische bepaald lidwoord *al-* "de" en *Ilāh* "godheid, god" naar *al-lah* wat "de godheid" of "de God" betekent. Het is taalkundig verwant aan de Aramees woord *Elah* en het Hebreeuwse woord *El* (*Elohim*) voor God. Allah verwijst naar dezelfde God die zowel door moslims, joden als christenen wordt aanbeden, en Arabischspreekende christenen en joden spreken over God als Allah, net zoals moslims dat doen. Moslims beschouwen "Allah" als de belangrijkste en meest vooraanstaande van Gods mooiste namen, want in tegenstelling tot de andere namen, die zich elk richten op een bepaald goddelijk attribuut, is de naam "Allah" alomvattend en verheven.

Al-Amānah (Zie paragrafen 2.16, 2.20 en 2.21; eindnoot 67; belangrijke Arabische termen: *khalīfah fī 'l-ard* / *khilāfah fī 'l-ard*, *islāh fī 'l-ard*, *fasād fī 'l-ard* / *ifsād fī 'l-ard*, *ibadah*, *īmān*.)

Afgeleid van de Arabische wortel *a – m – n*, wat betekent trouw, betrouwbaar, eerlijk, evenals bescherming en veiligheid, het woord *amānah* betekent betrouwbaarheid en toezicht. *Al-Amānah* is het vertrouwen dat God, volgens de leringen van de Koran, aan de Hemelen, de Aarde en de bergen heeft aangeboden, maar zij waren er bang voor en weigerden het te aanvaarden, terwijl de mensheid in zijn overmoed zichzelf ermee durfde te belasten (33:72). De *Amānah* wordt gewoonlijk opgevat als het aanvaarden van verantwoordelijkheid en morele rekenschap (*taklīf*) aan God voor je overtuigingen, bedoelingen en daden en hun gevolgen – inclusief de beloning en straf die dit met zich meebrengt. Het is nauw verbonden met het concept van *khilāfah fī 'l-ard*, verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid voor de Aarde (zie hieronder), en net als dat concept, is *amānah* het tegendeel van het aanrichten van verdorvenheid, verwoesting en ondergang van de Aarde (*ifsād fī 'l-ard*).

Al-Amr bi 'l-Ma'rūf (Zie paragrafen 4.17, 5.7, 5.30-5.34; hoofdstuk Een weg vooruit; eindnoot 252; belangrijke Arabische termen: *an-nahy al-munkar*, *hisbah*, *muḥtasib*)

Afgeleid van de Arabische wortel *a – m – r*, wat autoriteit betekent, het woord *amr* betekent bevelen, instrueren en beïnvloeden; het gaat om macht, autoriteit en invloed. Het woord *ma'rūf* is afgeleid van de Arabische wortel *' – r – f*, wat betekent door ervaring kennen, herkennen, goedkeuren en erkennen als juist en goed, en betekent datgene waarvan bekend is dat het goed, juist en eervol is. *Al-amr bi 'l-ma'rūf* betekent dus het bevelen en vaststellen van wat algemeen bekend staat als goed en juist. Een onderscheidend aspect van de islamitische leer is dat alle individuen, zowel mannen als vrouwen, de verantwoordelijkheid hebben om het goede te bevelen en het kwade af te wenden voor zover zij daartoe in staat zijn (3:104; zie ook 3:110, 114; 9:71 en 22:41). Deze verplichting om het goede tot stand te brengen en wangedrag te voorkomen, staat in de islamitische wet en ethiek ook wel bekend als *'hisbah* (zie hieronder).

6 Hier wordt gesproken over de oorspronkelijk Engelse tekst

An-Nahy 'an al-Munkar (Zie paragrafen 4.17, 5.30-5.34; Een weg vooruit; eindnoot 252; belangrijke Arabische termen: *al-amr bi 'l ma'rūf, ḥisbah, muḥtasib*)

Afgeleid van de Arabische wortel *n – h – w*, wat verbod en preventie betekent, het woord *nahy* betekent verbieden, voorkomen, afwenden en beperken. Het woord *munkar* is afgeleid van de Arabische wortel *n – k – r*, wat betekent niet weten, afzweren, veroordelen, afkeuren, verwerpen, beschuldigen, berispen, verwijten, verafschuwen, walgen van en afwijzen, en betekent datgene wat wordt afgezworen als slecht, verkeerd, verwerpelijk, verfoeilijk, afschuwelijk of oneervol. *An-nahy 'an al-munkar* betekent dus het verbieden en afwenden van wat algemeen bekend staat als slecht en verkeerd. Een onderscheidend aspect van de islamitische leer is dat alle individuen, zowel mannen als vrouwen, de verantwoordelijkheid hebben om het goede te bevelen en het kwade af te wenden voor zover zij daartoe in staat zijn (3:104; zie ook 3:110, 114; 9:71 en 22:41). Deze verplichting om het goede tot stand te brengen en wangedrag te voorkomen, staat in de islamitische wet en ethiek ook wel bekend als *'ḥisbah* (zie hieronder).

Āyah / āyāt (Zie paragrafen 1.1, 2.8, 2.10, 2.15, 2.23, 3.7, 3.8, 3.20, 4.10, 5.6, 5.21, 5.28; eindnoten 42, 43, 83, 233; belangrijke Arabische termen: *khalq, imān, Rabb al-'ālamīn, Allāh*)

Het woord "*āyah*", meervoud "*āyāt*" betekent een teken, een wonder, iets dat verrassend mooi is, een meesterwerk of iets bovennatuurlijks. In de islamitische leer is ieder geschapen wezen een wonderbaarlijk teken dat voorbij zichzelf verwijst naar zijn Maker, Zijn wijsheid en Zijn genade; elk is een teken vol betekenis en lessen die geleerd kunnen worden. Hetzelfde woord "*āyah*" wordt ook gebruikt voor de verzen van de Koran. Moslimgeleerden hebben de parallellen benadrukt tussen de openbaringen van de geschreven teksten die aan de mensheid zijn geopenbaard via de profeten, de boodschappers van God, en Gods openbaringen in de wereld van de natuur. Het zijn allemaal openbaringen die zijn samengesteld uit tekenen, *āyāt*, en ze komen uit dezelfde bron. De tekenen van het goddelijke in de natuur verduidelijken de betekenissen van die in de teksten en de geschreven teksten begeleiden ons om de tekenen in de schepping te begrijpen.

'Ahd (Zie in de titel: Een verbond, paragrafen 1.2, 1.3, 1.6, 1.10, 1.14; Inleidende aantekening; eindnoten 29, 176.) Het Arabische woord *'ahd* komt voort uit de wortel *' – h – d*, wat betekent nauwlettend observeren, acht slaan op, zich houden aan, aandacht besteden aan, zorgen voor, in de zin van letten op en bekommeren om, of ergens voor opkomen, bepleiten, smeken, autoriseren, aanklagen, bemachtigen, machtigen of iemand toevertrouwen, zichzelf opdragen, verplichten, zich te engageren, toezeggen of zich binden om iets te doen, beloven, en zijn belofte te vervullen of eraan vast te houden. Het woord *'ahd* betekent een verbond, vooral in de zin van een plechtige overeenkomst of akkoord, een toezegging of een belofte, en het nakomen of vervullen ervan. In het geval van Al-Mīzān: Een verbond voor de Aarde, hebben we het woord *'ahd* gekozen in plaats van het woord *mīthāq*, wat de neiging heeft een verbond aan te duiden in de meer formele zin van een bindend contract, verdrag, pact of handvest, omdat wij, de auteurs van dit verbond, niet de bevoegdheid hebben om een dergelijk verdrag namens onze geloofsgemeenschap te sluiten.

Fasād fi 'l-ard / Ifsād fi 'l-ard (Zie de paragrafen 1.20, 2.16, 2.17, 2.19, 5.9, 5.10, 5.11; eindnoten 59, 63, 232; belangrijke Arabische termen: *islāh fi 'l-ard, khalīfah fi 'l-ard / khilāfah fi 'l-ard, mafāsīd / mafṣadah*)

Het Arabische woord *fasād* komt voort uit de wortel *f – s – d*, wat corruptie, degradatie, ontwijding, verwoesting, vernietiging en ondergang betekent. Overeenkomstig, *Fasād fi 'l-ard* betekent verdorvenheid, degradatie, verwoesting, ontheiliging, vernietiging en ondergang in of op de Aarde, en *ifsād fi 'l-ard* betekent het aanrichten van verderf, degradatie, ontheiliging, verwoesting,

vernietiging en ondergang op de Aarde. De angst dat de mensheid *fasād* aanricht op de Aarde en de catastrofes die een dergelijke overtreding ontketent, doemen op in de Korankosmologie van rechtvaardigheid: als er goed aan of in wordt gedaan, zal het goede terugkeren; als er kwaad aan of in wordt gedaan, ontstaat er pure terreur. De Koran draagt ons op om te aanschouwen wat er uiteindelijk is gebeurd met de *mufsidūn fī 'l-ard*, met degenen die verderf, verwoesting en ondergang op de Aarde aanrichtten (7:85-86, enz.): de volkeren van Farao, 'Ād, Thamūd en Madyan waren allemaal machtig en rijk, maar veroorzaakten corruptie op de Aarde en vernietigde zo zichzelf. De verderfelijken op Aarde misbruiken het vertrouwen van de *amānah* en staan in duidelijk contrast met degenen die hun verantwoordelijk nemen als *khalīfahs* op de Aarde.

Filāhah (Zie paragrafen 4.17, 5.29; eindnoten 137-139; belangrijke Arabische termen: *ibādah*.) Het agrarische erfgoed van de islamitische beschaving is algemeen bekend onder het Arabische woord *filāhah*, wat 'teelt' betekent, en bij uitbreiding 'landbouw, akkerbouw, veeteelt', en *fallāh*, "iemand van het land, een bewerker van de grond, een kleine landbouwer onder traditionele omstandigheden, een zelfstandige boer", zijn afgeleid van de verbale vorm van de wortel *f – l – h* wat betekent "klieven, splijten", en in het bijzonder "ploegen, bewerken, het land bewerken". maar betekent ook 'gedijen, bloeien'. succesvol, voorspoedig of gelukkig zijn. Zie Fitzwilliam Hall, *filāhah*. Veehouderij, welzijn (in deze wereld en de volgende) en aanbidding zijn in de Arabische taal dus nauw met elkaar verbonden. De islamitische tuintraditie is geworteld in het erfgoed van *filāhah* in oases, boomgaarden en landbouwterrassen van droge en halfdroge gebieden, waar water schaars en kostbaar is.

Fiqh (Zie paragrafen 5.3, 5.5; eindnoten 133, 172, 177, 236; belangrijke Arabische termen: *sharī'ah*, *ḥaqq / ḥuqūq*, *masālih / maslahah*, *mafāsīd / mafsadah*.) Afgeleid van de Arabische wortel *f – q – h*, wat inzicht en begrip betekent, *fiqh* is de term voor de wetenschap van het recht en de ethiek, de menselijke poging om de wet te begrijpen *sharī'ah* (zie hieronder). Het wordt ook gebruikt voor de takken van recht en ethiek, zoals *fiqh al-bī'ah* – milieurecht en ethiek en *fiqh al-'umrān*, recht en ethiek met betrekking tot ontwikkeling. De term *ūsul al-fiqh*, wat betekent dat de "wortels van fiqh" betekent jurisprudentie, rechtstheorie en juridische methodologie, die de bronnen en methoden omvat voor het afleiden van uitspraken uit de studie van tekstuele bronnen, evenals verschillende methoden van juridisch redeneren. *Fiqh* geldt ook voor bepaalde disciplines, zoals *fiqh al-muwāzanāt*, de wetenschap van het meten van voordelen en nadelen, en *fiqh al-awlawiyyāt*, de wetenschap van het stellen van prioriteiten, evenals *fiqh al-'umrān*, architecturale planning en ontwerp die in overeenstemming zijn met islamitische waarden.

Fitrah (Zie paragrafen 2.13 en 5.28; eindnoot 189; belangrijke Arabische termen: *khalq*, *islām*.) Afgeleid van de Arabische wortel *f – t – r*, wat betekent het splijten, kloven, opsplitsen, uiteenvallen, voortbrengen en tot stand brengen betekent het woord *fitrah* het oorspronkelijke patroon of de natuurlijke aard van een ding of een persoon. De Koran vertelt ons dat de mensheid geschapen is binnen het oorspronkelijke patroon (*fitrah*) van de natuurlijk als schepping en dat onze inherente instelling (*fitrah*) wordt gedefinieerd door die patronen. Mensen krijgen de opdracht wat eigen is aan hun gesteldheid niet te veranderen of te vervormen (*fitrah*), net zo min als de instelling (*fitrah*) die eigen is aan de natuur als schepping. De Koran leert dat "Gods schepping niet veranderd zal worden" (30:30) en informeert ons dat het veranderen (in de zin van verdraaien of verdraaien) van Gods schepping satanisch is – het toppunt van kwaad, want in de Koran verklaart Satan: "**Ik zal ze bevelen dat ze Gods schepping zullen veranderen**"(4:119).

Ḥaqq / Ḥuqūq (Zie paragrafen 2.5, 2.17, 2.19, 5.6, 5.7; eindnoten 35, 160, 184, 189; belangrijke Arabische termen: *khalq, shari'ah, fiqh*.)

Het Arabische woord *ḥaqq*, afgeleid van de wortel *h – q – q*, wat tegelijkertijd waarheid, realiteit, juist, recht en deugd betekent, duidt op waarheid, realiteit en juistheid. Uit dit woord komt de betekenis voort van wat we verschuldigd zijn aan elk geschapen wezen, uitgedrukt als rechten (*ḥaqq*). Volgens de islamitische leer bestaat elk wezen op grond van de waarheid (*ḥaqq*) en is ook het verschuldigde verschuldigd (*ḥaqq*) volgens zijn aard; mensen moeten respecteren en tot gelding brengen wat elk schepsel toekomt, en elk schepsel heeft dienovereenkomstig zijn rechten. Wij kunnen de *ḥaqq* van verschillende schepselen, die hun door God zijn gegeven is, niet wegnemen. Zie S. H. Nasr, 'Islam, the Contemporary World, and the Environmental Crisis', p. 97. Volgens de islamitische leer heeft God alles *bi 'l-ḥaqq* geschapen, in waarheid en voor het goede, en alle geschapen wezens hebben rechten (44:38-39). De rechten van dieren, *ḥuqūq al-bahā'im wa 'l-hayawān*, zijn vastgelegd als een van de categorieën van *ḥuqūq al-'ibād*, de rechten van Gods dienaren, bijvoorbeeld mensen en dieren. Deze rechten worden gedetailleerd beschreven in talrijke *ḥadīth* en zijn samengevat in uitspraken van moslimjuristen.

Haram (Zie paragrafen 3.18, 5.13, 5.14, 5.17; eindnoten 72, 211-219, 221-223; belangrijke Arabische termen: *ḥurmah*.)

De termijn haram is afgeleid van de Arabische wortel *u – r – m*, wat betekent dat wat niet toegestaan, onwettig, wat heilig, onaantastbaar en wat onaangetaast of onschendbaar is, en duidt een plaats aan die heilig, onaantastbaar, gewijd, onaangetaast of onschendbaar is - kortom, een heiligdom. In de islamitische leer zijn Al-Haramān ash-Sharīfān, de twee onschendbare heiligdommen die Mekka en Al-Medina omringen en omvatten, de belangrijkste beschermde gebieden op Aarde. Elk van hen is een onschendbaar toevluchtsoord voor mensen, voor dieren in het wild en voor inheemse vegetatie. Binnen deze gebieden is de vernietiging van inheemse planten en het doden, verwonden en verstoren van wilde dieren verboden.

Ḥimā (Zie paragrafen 3.22, 5.13, 5.14, 5.16-5.20, 5.32; de titel van het hoofdstuk Een weg vooruit; eindnoten 217, 220-228, 231, 232; belangrijke Arabische termen: *muḥtasib*.)

Het woord in de *ḥimā* is afgeleid van de Arabische wortel *h – m – y*, wat bescherming, verdediging, dekking, onderdak, afscherming, bewaking en opkomen voor iemand of iets betekent. Het wordt soms vertaald als "*hema*", maar "*ḥimā*" weerspiegelt beter de uitspraak in de dialecten van het Arabische schiereiland en komt overeen met de transliteraties van zowel klassiek als modern standaard Arabisch, die geen van beide de letter "e" gebruiken, aangezien de klinker die deze vertegenwoordigt niet bestaat in de Arabische taal.

Ḥisbah (Zie paragrafen 4.17, 5.30-5.34; eindnoten 251-255; belangrijke Arabische termen: *al-amr bi 'l-ma'rūf, an-nahy 'an al-munkar, muḥtasib*.)

Een onderscheidend aspect van de islamitische leer is dat alle individuen verantwoordelijk zijn om het goede te bevelen en het kwade af te wenden, voor zover zij daartoe in staat zijn (3:104; zie ook 3:110, 114; 9:71 en 22:41). Deze verplichting om het goede tot stand te brengen en verkeerde handelingen te voorkomen, staat in de islamitische wet bekend als de *ḥisbah*, een term afgeleid van de Arabische wortel *h – s – b*, wat boekhouding, afrekening, berekening, schatting, taxatie en waardering betekent, evenals overwegen, achten, beschouwen, respecteren en waarderen, en in zijn verschillende vormen: voorzichtig zijn, voorzorgsmaatregelen nemen, rekening houden met, verantwoording afleggen, ter verantwoording roepen, iemand verantwoordelijk houden en zijn geweten onderzoeken. Op individueel niveau is elke man en vrouw een *khalīfah* op Aarde en zal op de Dag des Oordeels alleen worden beoordeeld op wat hij of zij heeft gedaan met betrekking tot het

beïnvloeden van familie, buren en de samenleving als geheel om goed te doen en af te zien van het kwade. Op collectief niveau: tussenkomst van de regeringsautoriteiten is ook nodig, want een beroep op het geweten zonder positieve aansporing en handhaving is niet effectief. De kracht van de wet is onmisbaar om rechtvaardigheid en gelijkheid tot stand te brengen; vandaar de *muhtasib* (zie hieronder).

Hurmah (Zie paragrafen 4.10, 5.26; eindnoten 243, 244; belangrijke Arabische termen: *ḥaqq / ḥuqūq, haram*.)

Afgeleid, zoals het woord haram, van de Arabische wortel u – r – m, wat betekent dat wat niet toegestaan, onwettig, heilig, onaantastbaar, onaangetaast of onschendbaar is, het woord *hurmah* duidt een juridische status van onschendbaarheid en heiligheid aan, en het respect, de achting, de verwijzing, de eerbied en de eer. Moslimjuristen en theologen hebben onderkend dat alles wat geschapen is een fundamentele onschendbaarheid heeft, die mensen verplicht zijn te respecteren. Het staat ons niet vrij om er lichtzinnig over te doen of het te negeren, laat staan om het te verkwisten, uit te putten, te vernederen, te verontreinigen, of er lichtzinnig of buitensporig mee te springen. Wij zijn verplicht de Schepper in acht te nemen en te respecteren bij het gebruik ervan. Islamitische rechtsgeleerden hebben geoordeeld dat de onschendbaarheid van Gods schepselen niet teniet wordt gedaan door oorlog en hebben vernietiging van het milieu als militaire tactiek verboden. De tactieken van de verschroeide Aarde die gewoonlijk in de moderne oorlogsvoering worden toegepast, zijn het tegendeel van een dergelijke terughoudendheid en de belichaming van de vernietiging van grond en vruchtbaarheid (*ḥalāk al-ḥarṭh wa 'n-naṣl*).

Ihsān (Zie paragrafen 1.1, 2.5, 2.12, 2.16, 2.19, 3.1, 3.4, 3.7, 3.9, 3.14, 3.15, 3.20, 3.24, 4.11, 4.21, 5.8, 5.28, 5.29, 5.35; eindnoten 36, 69, 77, 97; Een weg vooruit; belangrijke Arabische termen: *'ibadah, taqwā, raḥmah, Rabb al-'ālamīn, Allāh, tawhīd, khalq, islāh fi'l-ard*.)

Afgeleid van de wortel h – s – n, wat het goede, schoonheid, lieflijkheid, voortreffelijkheid en perfectie betekent, het woord *Ihsān* betekent werken van het allergrootste goed, schoonheid en voortreffelijkheid verrichten. Het drukt de hoogste graad van goedheid uit, zoals uitgelegd in de uitspraak van de profeet Moḥammed (vrede en zegeningen zij met hem), alsof we de Heer van alle wezens vóór ons zien, want de Heer van allen ziet ons zeker. “Om God te aanbidden alsof je Hem ziet, en als je Hem niet kunt zien, ziet Hij jou.” In de islamitische leer is het niet genoeg om goed te doen; we zijn verplicht om het goede te doen zo goed als het kan. Werken van goedheid en schoonheid zijn het doel van leven en dood (67:2). De profeet Moḥammed, vrede zij met hem en de zegen van God, verklaarde dat “God uiterste goedheid, schoonheid en uitmuntendheid heeft voorgeschreven (*Ihsān*) met betrekking tot alle dingen”. Dit omvat uiterste goedheid in ons gedrag jegens elk geschapen wezen en uiterste goedheid of uitmuntendheid in elke handeling. De hoogste uiting ervan in wat wij doen is het dienen van de Heer van alle wezens door het uiterste goede te doen tegenover al Zijn schepselen.

Īmān (Zie paragrafen 2.17, 2.19, 3.6, 5.8, 5.30; eindnoot 92; belangrijke Arabische termen: *islām, ihsān, al-amānah, islāh fi 'l-ard*)

Afgeleid van de wortel a – m – n, wat betekent trouw, betrouwbaar, geloofwaardig, loyaal, oprecht en eerlijk zijn, evenals betrouwbaarheid, geloofwaardigheid, trouw, loyaliteit, plichtsbetrachting, veiligheid, zekerheid en vrede, het woord *īmān* betekent geloof en overtuiging. Het wordt in twee betekenissen gebruikt: de ene omvat de overtuigingen, de geloofsartikelen in het islamitische geloof, en de andere heeft betrekking op de staat van dat geloof, trouw, toewijding en betrokkenheid, die het midden houdt tussen *islām* (zie hieronder), de staat van onderwerping aan de wil van God en *ihsān* (zie hierboven), de staat van uiterste goedheid, schoonheid en voortreffelijkheid (49:14). De Koran

combineert geloof en heilzame werken (*īmān* en *al-a'māl as-sālihah*, *assālihāt*), als het tegenovergestelde van afwijzing van geloof en verderf op Aarde (*kufr* en *ifsād fi'l-ard*). Net zoals het aanrichten van verderfelijkheid en verwoesting op Aarde tot onze ondergang leidt, ligt in geloof en goede, juiste, heilzame, nuttige werken de verlossing en uiteindelijke voorspoed van de mensheid (95:4-6, 103:1-3).

Iqtisād (Zie paragraaf 4.22, eindnoten 149-153; belangrijke Arabische termen: *mizān*, *tazkiyah*, *zakāh*, *isrāf*.)

Het Arabische woord *iqtisād*, is afgeleid van de wortel q – s – d, wat betekent: van plan zijn, doelen stellen, nastreven, oplossen, en rechtstreeks op een doel afgaan, meteen doorgaan om een bestemming, een streven, of een einddoel te bereiken. *Iqtisād* betekent soberheid, spaarzaamheid, voorzichtigheid, gematigdheid en behoud, en is, veelbetekenend, de term die gebruikt wordt voor economie in de islamitische leer, die zich bezighoudt met financiën, het bankwezen, handel, commercie en industrie. De Koran leidt mensheid tot gematigdheid, evenwicht en instandhouding. Het beschrijft de ware dienaren van de Meest Barmhartige als **“degenen die, als ze uitgeven, noch verspillend noch gierig zijn, maar zich binnen het midden van deze twee houden”** (25:67). Matiging neigt naar eerlijkheid (*qist*) en het evenwicht (*mizān*) ermee geassocieerd, terwijl onmatigheid (*isrāf*) overtreding en onrecht voedt en het evenwicht, dat God in de schepping heeft gelegd, verstoort.

Islāh fi'l-ard (Zie paragrafen 2.16-2.19, 3.6, 3.7; eindnoten 61, 63, 68, 83; belangrijke Arabische termen: *khalifah fi 'l-ard* / *khilāfah fi 'l-ard*, *fasād fi 'l-ard* / *ifsād fi 'l-ard*, *masālih* / *maslahah*.)

Het Arabische woord *islāh* komt voort uit de wortel s – l – h, net als het woord *sālih*, en net als dit, betekent het wat goed, nuttig, gezond, heilzaam en juist is. Van dezelfde wortel zijn de woorden afgeleid *al-a'māl as-sālihah* en *as-sālihāt*, wat wil zeggen goede, heilzame werken. Geloof en heilzame werken zijn het tegenovergestelde van afwijzing en verderf op Aarde; in hen ligt de verlossing en uiteindelijke welvaart van de mensheid (95:4-6, 103:1-3). Net zoals het aanrichten van verderf en verwoesting op Aarde tot onze ondergang leidt, is het doen van goede, juiste, heilzame en nuttige werken de sleutel tot ons voortbestaan en onze welvaart op Aarde, want God verklaart: **“Mijn dienaren, zij die recht doen, zullen de Aarde erven”** (21:105). Goed werk is daarom essentieel voor de dienst aan God en de vervulling van de menselijke verantwoordelijkheid op Aarde, door te streven naar schoonheid, voortreffelijkheid en het allerhoogste goed, en door alles te vermijden en af te wenden dat daarin tot verderf, verwoesting en ondergang leidt (*fasād*), zoals ons wordt verteld in de Koran (7:56).

Islām (Zie paragraaf 2.7; eindnoten 40, 41; belangrijke Arabische termen: *īmān*, *ihsān*, *‘ibādah*, *khalq*, *fitrah*.)

Afgeleid van de Arabische wortel s – l – m, wat betekent veilig, gezond, zeker, heelhuids, zonder letsel, onaangetast, intact, heel, integraal, compleet, gezond, in vrede, in harmonie en in een staat van integriteit, maar ook om zich te onderwerpen, over te geven, in te stemmen, te accepteren, te verzoenen en over te dragen. Het woord *islām* betekent gewillige, oprechte onderwerping aan God, de Heer van alle wezens. Volgens de islamitische leer onderwerpen alle wezens zich aan hun Schepper, Heer en Onderhouder, in gewillige gehoorzaamheid en toewijding (3:83). Ze buigen allemaal voor Hem in aanbidding en gebed – dat wil zeggen, behalve de mensheid, die, hoewel ze er niet aan kunnen ontkomen zich te onderwerpen aan de natuurwetten, waardoor hun Heer alle dingen in stand houdt, begiftigd zijn met een vrije wil: ze kunnen ervoor kiezen om met gewillige toewijding te dienen of zich te verzetten door de geboden van hun Heer te weigeren, waardoor ze zich Zijn toorn en vergelding op de hals halen: (22:18). Uit de gewillige onderwerping van alle dingen

aan hun Heer komt de erkenning voort moslim te zijn en een enorme gemeenschap te vormen van *islām*, die mensen bereidwillig kunnen omarmen en van die gemeenschap deel uit kunnen maken. **Isrāf** (4.22 5.10, 5.11; eindnoten 149-153, 206, 208; belangrijke Arabische termen: *fasād fī 'l-ard / ifṣād fī 'l-ard, mafāsīd / mafsadah*.)

Afgeleid van de Arabische wortel s – r – f, wat betekent dat je alle grenzen of limieten overschrijdt, *Isrāf* betekent verkwistende overdaad, verspilling en overmatig gebruik. De Koran verbiedt verkwistende excessen (*isrāf*). **"... Eet en drink, en verspil niet door overdaad: God houdt niet van degenen die overmatig verspillen"** (7:31; zie ook 6:141) Een bekende *ḥadīth* laat duidelijk zien hoe zelfs bij het gebruik van overvloedige hulpbronnen afval wordt verafschuwd: ... *de Boodschapper van God, vrede zij met hem, passeerde Sa'd terwijl hij zich aan het wassen was voor het gebed, en zei: "Wat is dit voor overdaad, O Sa'd?" Hij antwoordde: "Is het overmatig wassen voor het gebed?" De Profeet zei: "Ja, zelfs als je naast een stromende rivier bent."* Het verkwistende gebruik van zelfs zulke overvloedige bronnen van leven als de lucht, de bodem, de oceanen en de ooit uitgestrekte bossen is verboden, om maar te zwijgen van andere, schaarser wordende minerale en biologische hulpbronnen. Een leven zonder nemen legitieme rechtvaardiging is eveneens verboden als *isrāf*.

'Ibādah (Zie paragrafen 1.1, 2.2, 2.7, 2.9, 2.17, 2.22, 2.23, 3.1, 3.2, 3.4, 3.5, 3.13-3.18, 4.10, 4.22, 5.6, 5.7, 5.28; Een weg vooruit, Een gebed; eindnoten 40, 41, 44-47, 61, 63, 84, 139, 175, 233, 260; belangrijke Arabische termen: *ihsān, islām, islāh fī 'l-ard, khalīfah fī 'l-ard / khilāfah fī 'l-ard, Allāh, Rabb al-'ālamīn, tawhīd, taqwā, raḥmah, shukr, khalq, filāhah*.)

Afgeleid van de Arabische wortel ' – b – d, wat dienst, toewijding, aanbidding, verering, eer en betovering betekent, evenals naleving, de term *'ibādah* betekent de toegewijde dienst en aanbidding van God, de Heer van alle wezens. Alle wezens onderwerpen zich aan hun Schepper, Heer en Onderhouder in gewillige gehoorzaamheid en toewijding, ze buigen allemaal voor Hem in aanbidding en gebed – dat wil zeggen, behalve de mensheid, die, hoewel ze er niet aan kunnen ontkomen zich te onderwerpen aan de natuurwetten waardoor hun Heer onderhoudt alle dingen, zijn begiftigd met een vrije wil: ze kunnen ervoor kiezen om te dienen in vrijwillige toewijding of het weigeren en de geboden van hun Heer te weerstaan en zich daardoor Zijn toorn en vergelding op de hals te halen (22:18, 3:83). Het uiteindelijke doel van het menselijk leven is het dienen en aanbidden van God, de Heer van alle wezens. Dienstbaarheid en aanbidding omvatten alles wat God liefheeft, door middel van woorden en werken, op alle terreinen van het leven.

'Ilm (Zie paragrafen 2.22, 2.23, 3.7-3.9, 3.12; eindnoten 84-87; belangrijke Arabische termen: *khalq, āyah / āyāt*.)

Afgeleid van de Arabische wortel ' – l – m, wat betekent weten, kennis hebben, bewust zijn, erop ingesteld zijn waar te nemen, te leren en te onderscheiden, vandaar feitelijke kennis, leren, cognitie, intellect, perceptie, maar ook dat wat is afgebakend, omlijnd en onderscheiden. *'Ilm* is het algemene woord voor feitelijke kennis en wetenschap. Het wordt ook gebruikt voor specifieke disciplines van wetenschap en kunst, zoals *'ilm al- hisāb*, wiskunde, *'ilm al- ahyā'*, biologie, *'ilm an-nafs*, psychologie, en *'ilm al-akhlāq*, ethiek.

Khilāfah fī 'l-ard / khilāfah fī 'l-ard (Zie paragrafen 1.20, 2.16-2.22, 3.9, 4.25, 5.15, 5.25, 5.29, 5.33; eindnoten 85, 159, 176, 193; belangrijke Arabische termen: *al-amānah, ihsān, islāh fī 'l-ard, fasād fī 'l-ard / ifṣād fī 'l-ard, 'ibādah, Allāh, Rabb al-'ālamīn, khalq, taqwā, raḥmah*)

In het onderwijs van de Koran staat het concept van *khilāfah fī 'l-ard – khilāfah* op Aarde – centraal in het begrip van de rol van de mensheid op Aarde en in het bijzonder de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van mensen:

**En zie! Jouw Heer zei tegen de engelen: “Zie, ik plaats een khalīfah op de Aarde”.
Zij zeiden: “Wilt u er iemand op plaatsen die daarin verderf zal aanrichten en bloed zal vergieten – terwijl wij uw grenzeloze glorie prijzen, U prijzen en uw naam heiligen?” Hij antwoordde: “Voorwaar, ik weet wat jullie niet weten. (2:30)**

Wat is dan een *khalīfah*? Het woord heeft zeer verschillende interpretaties, die zeer controversieel zijn en waarover fel wordt gedebatteerd. Bij het opstellen van dit Verbond hebben wij ons daarom tot doel gesteld de betekenis van *khalīfah fī 'l-ard* te onderzoeken binnen de grenzen van het gebruik ervan in de Koranische *āyāt* en de profetische *a ḥadīth* en niet buiten deze grenzen af te dwalen.

Het woord *khalīfah* is afgeleid van de wortel kh – l – f, wat betekent dat je nakomt, volgt, opvolgt, achterblijft of een ander vervangt die is omgekomen of overleden, of niet aanwezig is; het kan ook betekenen dat je namens iemand anders handelt, zoals in het gebed van de profeet Moḥammed, vrede zij met hem en de zegen van God: “O God, U bent de *khalīfah* over mijn familie”. Een tweede betekenis van deze wortel is cultiveren, behoeden, bloeien en laten bloeien; nog een andere betekenis is afwijken van, verzetten tegen, overtreden van of in strijd zijn met een regel, gebod of belofte – een belangrijke associatie in het licht van het voorgevoel van de engelen. *Khalīfah* is een ethisch mandaat dat aan menselijke wezens individueel en aan de mensheid collectief is toegewezen door de Meest Barmhartige, Meest Genadevolle Heer en Onderhouder van de werelden. Dit is overduidelijk de verwante vorm van het woord *istikhlāf*, dat voorkomt in de Koranverzen 6:133, 7:129, 11:57 en 24:55. Dit speelt zich af op Aarde, wat een relatie met de Aarde impliceert, en het wordt geërfd van het ene individu op het andere, van de ene generatie op de andere, en van het ene volk op het andere. Het is een test en een beproeving (*ibtilā'*) waarmee de Heer van allen onderzoekt wat we doen. Het wordt geassocieerd met de kennis van goed en kwaad en het vermogen om te handelen en geschapen wezens en de Aarde zelf ten goede of ten kwade te beïnvloeden, want bekwaamheid brengt verantwoordelijkheid met zich mee, en varieert in reikwijdte afhankelijk van de mate waarin kracht aan het *khalīfah* is toegekend. Maar zelfs de hoogste mate van bekrachtiging impliceert een rechtvaardig oordeel met betrekking tot menselijk handelen, en niet het heersen over of het beheren van de Aarde.

De Barmhartige, Genadevolle Heer en Onderhouder van de werelden is Meester van de Dag des Oordeels en houdt de *khalīfah* verantwoordelijk voor het geloof (*īmān*) en toegewijde dienstbaarheid (*‘ibādah*) door goede werken (*al-a‘māl as-sālihah*, *as-sālihāt*) jegens alle geschapen dingen op Aarde, of het nu gaat om mensen, levende wezens, levenloze wezens en zelfs de Aarde zelf. Hij heeft de Aarde goed en gezond tot stand gebracht, en Hij houdt de *khalīfah* verantwoordelijk en waarschuwt specifiek voor het aanrichten van verderf, verwoesting en ondergang (*fasād*) op Aarde – het kwaad waarvan de engelen vreesden dat mensen het zouden begaan; Hij waarschuwt degenen die *fasād* aanrichten op Aarde, zodat Hij ze kan verwijderen en vervangen door andere volkeren, die op hun beurt het ethische mandaat zullen krijgen van *khalīfah*. *Khalīfah* hier op Aarde betekent dus het vermijden en afwenden van *ifsād* en het onderhouden van haar *islāh* door het verrichten van *sālihāt*, zodat wij mensen haar kunnen blijven erven. Het is nauw verbonden met het goddelijke verbond of het vertrouwen op morele verantwoordelijkheid – *al-amānah* (zie hierboven). Overeenkomstig, *khalīfah* is het zorgvuldig en verantwoordelijk verzorgen van iets dat aan iemands zorg is toevertrouwd, en een *khalīfah* is iemand die een verantwoordelijke positie erft of daaraan is toevertrouwd en die verantwoordelijk wordt gehouden voor de zorgvuldige en verantwoordelijke vervulling van dat vertrouwen.

Sinds de titel *khalīfah* (kalief) door politieke leiders van de islamitische natie wordt gehanteerd, werd het concept verward met het idee van de *khalīfah* die God op Aarde vertegenwoordigt, maar dat idee

behoort niet tot de oorspronkelijke betekenissen, en het is belangrijk op te merken dat de Koran nergens spreekt over *Khalifah Allah* - een *khalifah* van God. Het idee dat een *khalifah* Gods onderkoning, plaatsvervangend regent of op een andere manier Gods plaatsvervanger is, die belast is met de heerschappij over de Aarde of het beheer ervan, is een foutieve en gevaarlijke interpretatie van de term. De concepten 'steward'⁷ en 'stewardship' liggen veel dichterbij de betekenis van *khalifah* en *khilāfah*; omdat deze termen het verantwoordelijkheidsgevoel overbrengen dat inherent is aan het Arabisch. 'Stewardship' gaat echter gepaard met de interpretaties als het vertegenwoordigen van een afwezige huisbaas en het beheren van zijn eigendom, terwijl *khilāfah* vooral bepaald wordt door het vermijden en afwenden van inmenging in de natuurlijke processen waarmee God de Aarde geordend heeft en laat bloeien. Vanwege de authenticiteit, accuraatheid en duidelijkheid hebben we daarom het gebruik van 'steward' en 'stewardship' achterwege gelaten en hebben we *khilāfah fi'l-ard* vertaald als 'verantwoordelijkheid', 'verantwoording' of 'vertrouwenspositie' op de Aarde en *khalifah fi'l-ard* als 'iemand die iets toevertrouwd is', 'verantwoordelijk is gemaakt' of 'verantwoordelijk wordt gehouden' op Aarde. Wij danken Dr. Sarra Tlili en Dr. David Solomon Jalajel voor hun kritiek en advies met betrekking tot de interpretatie van *khilāfah*.

Khalq / khalīqah / khalā'iq / makhlūqāt (Zie paragrafen 1.1, 2.1, 2.8, 2.9, 2.13-2.16, 2.19, 2.23, 3.1-3.3, 3.9, 3.10, 4.15, 5.4, 5.6; 5.12, 5.21, 5.28, 5.35; Een weg vooruit, Een gebed; eindnoten 30, 33, 34, 37, 47, 77, 174, 233; *ḥaqq / ḥuqūq, ḥurmah, ihsān, islāh fi 'l-ard, āyah / āyāt, Rabb al-'ālamīn, taqwā, rahmah, 'ibādah, islām*.)

Het Arabische woord *khalq*, wat 'schepping' betekent, is afgeleid van de wortel kh – l – q, dat de betekenissen omvat van vormen, vormgeven, schatten, berekenen en meten, wat impliceert dat de schepping een ingewikkeld systeem is, onderling in detail nauwkeurig samenhangend. De Koran bevat meer dan 250 verzen waarin dit woord in zijn verschillende grammaticale vormen wordt gebruikt. Het woord *khalq* wordt soms gebruikt om naar de mensheid te verwijzen, maar in tegenstelling tot woorden als *insān* of *bashar*, is *khalq* niet beperkt of exclusief voor de mensheid; het is open en strekt zich uit tot alle geschapen wezens. Het woord *khalīqah* heeft de neiging te verwijzen naar de schepping in de zin van de kosmos of het universum, en de meervouden *khalā'iq* en *makhlūqāt* verwijzen naar geschapen wezens.

Mafāsīd / Mafsadah (Zie paragrafen 2.17, 5.5; eindnoten 176, 178, 184, 185, 188, 189; belangrijke Arabische termen: *fasād fi 'l-ard / ifṣād fi 'l-ard; masālih / maslahah, shari'ah, fiqh*.)

De term voor aantasting in de islamitische wet en ethiek is: de *mafāsīd* (enkelvoud *mafsadah*). Het komt voort uit de wortel f – s – d, net als de term *fasād*, en net als dit, betekent het verderf, degradatie, ontheiliging, verwoesting, vernietiging en ondergang. In de islamitische jurisprudentie worden alle handelingen beoordeeld op hun gevolgen als voordelen en nadelen. Het concept van *masālih* en de *mafāsīd* is vergelijkbaar met seculiere ideeën over kosten en baten, maar is niet identiek. Islamitische individuen, bestuurders, wetgevers en juristen zijn verplicht om schade als gevolg van menselijk handelen voor alle geschapen wezens te voorkomen; Daarbij proberen ze de doorslaggevende nadelen te onderscheiden en wegen ze de urgentie en het belang van de verschillende betreffende beschadigingen af, de zekerheid of waarschijnlijkheid van schade en voordeel, en het vermogen van de getroffen en getroffen om letsel zonder hulp af te weren. In gevallen waarin het verwerven van een voordeel onvermijdelijke schade van vergelijkbare of grotere omvang met zich meebrengt, heeft het voorkomen van de schade voorrang; dit komt overeen met het

⁷ Stewardship wordt in het Nederlands vaak vertaald met de term rentmeester.

voorzorgsbeginsel, namelijk dat activiteiten die een risico op ernstige of onomkeerbare schade met zich meebrengen, moeten worden voorkomen.

Masālih / Maslahah (Zie paragrafen 2.17, 5.4, 5.5; eindnoten 45, 166, 174, 176, 178-185, 189, 236; belangrijke Arabische termen: *islāh fi 'l-ard*, *mafāsīd / mafsadah*, *sharī'ah*, *fiqh*.)

De term voor voordelen in de islamitische wet en ethiek is *masālih* (enkelvoud *maslahah*). Het komt voort uit de wortel s – l – h, net als het woord *sālih*, en net als dit, betekent het wat goed, nuttig, gezond, heilzaam en juist is. Dit is hetzelfde concept van goede werken dat verantwoordelijke *khilafah* op Aarde voortbrengt en wordt beloond met het erven van de Aarde (zie 2.18-2.19 van dit Verbond): het is het tegenovergestelde van de *mafāsīd*. Goed werk is essentieel voor de dienstbaarheid aan God en de vervulling van de menselijke verantwoordelijkheid op Aarde. In de islamitische jurisprudentie worden alle handelingen beoordeeld op hun gevolgen als voordelen (*masālih*) en nadelen (de *mafāsīd*). Het concept van *masālih* en de *mafāsīd* is vergelijkbaar met seculiere ideeën over kosten en baten, maar is niet identiek: het welzijn van Gods schepselen omvat zowel ons onmiddellijke welzijn in het heden als ons uiteindelijke welzijn in het hiernamaals, want niet alles wat materiële voordelen voor mensen oplevert, is toegestaan. Het omvat ook het welzijn van de hele schepping (*masālih al-khalqī kāffah*). Geen enkele soort of generatie mag buiten beschouwing worden gelaten. Islamitische individuen, bestuurders, wetgevers en juristen zijn verplicht zich te richten op het algemeen welzijn van alle geschapen wezens; zij moeten ernaar streven alle belangen af te wegen en te vervullen. Wanneer zij niet in staat zijn alle belangen te behartigen, moeten zij de urgentie en het belang van de verschillende betrokken belangen afwegen en ernaar streven vast te stellen welke de overhand hebben, de zekerheid of waarschijnlijkheid van voordeel of nadeel af te wegen, en het vermogen van de getroffen en om hun belangen zonder hulp veilig te stellen.

Mīzān (Zie Titel, paragrafen 1.1, 1.2, 1.9, 1.21, 2.10, 2.11, 2.19, 4.22; Een weg vooruit; eindnoten 48, 151, 152; belangrijke Arabische termen: *khalq*, *āyah / āyāt*, *fitrah*, *ḥaqq / ḥuqūq*, *islāh fi 'l-ard*, *lqtisād*.)

Het Arabische woord *mīzān*, wat evenwicht en balans betekent, is afgeleid van de wortel w – z – n, wat weging, evenwicht, balans, proportie, harmonie, wederkerigheid, gelijkheid, eerlijkheid en rechtvaardigheid betekent. De Koran beschrijft een kosmisch evenwicht (*al-mīzān*) waarin alle onderling verbonden en onderling afhankelijke wezens in harmonie zijn geïntegreerd (15:19-20, 55:7-10). De kosmische balans of evenwicht wordt in de Koran geassocieerd met *al-qist*: gelijkheid, eerlijkheid en rechtvaardigheid (57:25, 6:152). Onze interacties en alle economische activiteiten moeten gebaseerd zijn op dit oorspronkelijke kosmische evenwicht (*al-mīzān*) zoals het door God geschapen en onderhouden is.

Muhtasib (Zie paragrafen 5.7, 5.32; eindnoten 253-255; belangrijke Arabische termen: *al-amr bi 'l-ma'rūf*, *an-nahy 'an al-munkar*, *ḥisbah*, *ḥaqq / ḥuqūq*.)

Afgeleid van de term *ḥisbah* (zie hierboven), het woord *muhtasib* verwijst naar de ambtenaar die belast is met de uitvoering van de *ḥisbah*. De *muhtasib* was een jurist die grondig bekend moest zijn met de uitspraken van het islamitisch recht die betrekking hadden op zijn of haar positie als inspecteur van markten, wegen, gebouwen, waterlopen, in de *ḥimās*, en dergelijke. Veel van de verantwoordelijkheden op het gebied van milieubescherming en -behoud vielen onder de *muhtasib*, de jurisdictie van het land, zoals de implementatie van regelgeving en normen met betrekking tot veiligheid en hygiëne, het verwijderen van verontreinigende stoffen; het elimineren van gevaren en hinder; bescherming van in de *ḥimās* van overtreding en inbreuk; en het handhaven van de rechten en het welzijn van dieren. Fungerend als aanvulling op de islamitische rechtbanken, beschikte *muhtasib* over een ruime discretionaire bevoegdheid om onmiddellijke beslissingen te nemen en af

te dwingen op basis van de *sharī'ah*, samen met lokale gewoonten en praktijken (*'urf wa-'ādah*) die haar doelstellingen en waarden niet schonden, om de schade vast te stellen, en om boetes en andere straffen op te leggen om daarmee het publieke welzijn veilig te stellen.

Rabb al-'ālamīn (Zie paragrafen 1.1, 1.21, 2.2, 2.5, 2.6, 2.16, 2.22, 2.23, 3.1-3.5, 3.8, 3.10, 3.14, 3.15, 4.23, 5.2, 5.6, 5.21, 5.28, 5.35; Een weg vooruit, Een gebed, eindnoten 32, 73, 80, 95, 96, 165, 193, 206, 233; *Allāh, tawhīd, islām, 'ibādah, taqwā, ihsān, rahmah, shukr, khalīfah fī 'l-ard / khilāfah fī 'l-ard, khalq.*)

De Koran opent met de lof van God als **“Heer der werelden” (rabb al-'ālamīn I)** (1:1). Deze uitdrukking bestaat uit twee woorden. Het woord *rabb*, afgeleid van de Arabische wortel r – b – b, duidt enerzijds de Heer en Meester aan Die we dienen en anderzijds de Onderhouder die elk wezen tot stand brengt, er vervolgens voor zorgt, voedt, ontwikkelt en begeleidt totdat zijn bestemming is vervuld. Het tweede woord luidt *al-'ālamīn*, dat is afgeleid van de Arabische wortel ' – l – m, wat betekent weten, kennis hebben, bewust zijn, waarnemen, leren en onderscheiden; het zelfstandig naamwoord voor *'ālam* betekent dus de dingen die potentieel gekend kunnen worden, die bestaan: de wereld van wat is. Het meervoud *'ālamīn* betekent alle werelden van het zijn. Bij het definiëren van *al-'ālamīn*, citeert At-Tabarī in zijn *tafsīr* Ibn 'Abbās: “Zeg: Alle lof zij God, aan Wie de hele schepping behoort – alle hemelen en de wezens daarin, en alle aardes en alle dingen daarin, dat wat is bekend en wat onbekend is.” Hij merkt verder op dat het woord voor *'ālam* (wereld) de betekenis heeft van een soort uhm of gemeenschap: er is de wereld van de mens, en de wereld van *jinn*s, en elke andere categorie of soort geschapen wezens vormt een wereld; verder, elke leeftijd of generatie van mensen, van *jinn*s, en van elke andere soort geschapen wezens is er een wereld. Vandaar de term *al-'ālamīn* alle geschapen wezens omvat. Een belangrijke dimensie van dit woord *'ālamīn* (werelden) is dat het de horizon van ons bewustzijn verruimt om de talloze dimensies van de werkelijkheid te beschouwen die ons onbekend zijn. In veel gevallen hebben we *Rabb al-'ālamīn* als ‘Heer van alle wezens’ vertaald om ons te concentreren op de morele en ethische implicaties van de term. God is de Heer van elke soort, elke generatie en elk individueel geschapen wezen. Als we erkennen dat God de enige Heer is van alle geschapen wezens, dan weten we dat toewijding aan Hem uiterste goedheid jegens Zijn hele schepping vereist – want alle geschapen wezens hebben een inherente waarde en betekenis omdat ze door God zijn geschapen.

Rahmah (Zie paragrafen 1.1, 2.6, 2.8, 2.12, 2.16, 2.23, 3.5, 3.14, 3.15, 3.17, 3.19, 3.20, 3.24, 4.11, 5.2; Een weg vooruit; eindnoten 37-39, 47, 69, 78, 79, 103, 189; belangrijke Arabische termen: *ihsān, taqwā, shukr, khalq, āyah / āyāt, Rabb al-'ālamīn, 'ibādah.*)

Het Arabische woord *rahmah* komt voort uit de wortel r – h – m, wat genade, mededogen en de vrouwelijke baarmoeder betekent. Het betekent mededogen en barmhartigheid, van goddelijke genade, barmhartigheid en mededogen tot het mededogen en barmhartigheid van mensen en andere geschapen wezens. De Heer en Onderhouder van alle wezens is Genadevol, Barmhartig. De omvang van Zijn overweldigende barmhartigheid, genade en mededogen is groter dan wij ooit kunnen bevatten (7:156). God heeft het universum gevuld met glorie, met schoonheid, en heeft levende wezens alle verschillende zintuigen gegeven waarmee zij, en wij, deze glorie en schoonheid kunnen waarnemen. De beste manier om dank te zeggen is door Hem te dienen. Hoe zullen wij de Genadevolle, de Barmhartige dienen? De profeet Moḥammed (vrede en zegeningen zij met hem) zei: “Aan de medelevenenden wordt medeleven getoond door de Meest Barmhartige. Toon medeleven met degenen op Aarde, en Hij Die in de hemel is, zal medeleven met jou tonen.” Zie Umar Abd-Allah, “Mercy”

Ribā (Zie paragrafen 4.6, 4.20, 4.21; eindnoot 146; belangrijke Arabische termen: *fasād fi 'l-ard* / *ifsād fi 'l-ard*; *isrāf*, *tazkiyah*, *zakāh*.)

Het woord *ribā*, afgeleid van de Arabische wortel r – b – w, wat betekent vergroten, groeien of overschrijden, verwijst naar woeker en rente. De Islam verbiedt *ribā*, dat is woeker of onrechtvaardige, uitbuitende winst behaald in handel of zakendoen, inclusief het nemen van belang. *Ribā* geldt ook voor het creëren van geld uit het niets in de vorm van een schuld en het in rekening brengen van rente daarover, en voor economische onrechtvaardigheid in het algemeen. De Koran veroordeelt degenen die anderen uitbuiten door middel van *ribā* en waarschuwt ze voor straf in deze wereld en het hiernamaals (2:275-281). *Ribā* manifesteert een machtsverhouding waarbij de rijken de behoeftigen uitbuiten; waarbij de lener gedwongen wordt harder te werken om het uit het niets gecreëerde kapitaal terug te betalen, dat groeit met de samengestelde rente; waarbij de machtigen de weerlozen manipuleren. De rijken gebruiken geld dat niet bestaat om hen in staat te stellen hun overdreven levensstijl te leiden, wat uiteindelijk de ecosystemen wereldwijd aantast. De hedendaagse economische orde, gebaseerd op voortdurende economische groei, aangewakkerd door *ribā* is van nature onverzadigbaar consumptief, niet duurzaam en in strijd met de principes van de islam.

Sharī'ah (Zie paragrafen 5.2-5.7, 5.12, 5.27-5.29; 5.32; eindnoten 165-175, 186, 189, 191, 192; Belangrijke Arabische termen: *fiqh*, *ḥaqq* / *ḥuqūq*, *masālih* / *maslahah*, *mafāsīd* / *mafsadah*.)

In zijn etymologie is de term *sharī'ah*, afgeleid van de wortel sh – r – ' , betekent een brede weg of platgetreden pad dat naar water leidt, de bron van het leven, evenals een zijrivier die naar de belangrijkste waterbron leidt: de rivier of de zee. Het belang en de waarde van alle levensvormen ligt besloten in beide symbolische associaties van deze term. De *sharī'ah* houdt zich ook bezig met de dood en het hiernamaals, aangezien mensen passagiers zijn die tussen de twee werelden reizen, met de *sharī'ah* als de kaart waarnaar zij zich beroepen om de zekerste weg naar spirituele gelukzaligheid in het hiernamaals te vinden. Het doel is om in kaart te brengen hoe de wil van de Genadevolle, Barmhartige Heer van alle wezens nageleefd moet worden; om het leven – individueel en collectief – op de meest morele en ethische manier te leven. De wetenschap van de ethiek en die van het recht zijn in wezen één en dezelfde.

De *sharī'ah* wordt vaak vertaald als “islamitische wet”; voor mensen uit seculiere samenlevingen kan het idee van een religieuze wet echter verwarrend zijn. Het recht wordt algemeen beschouwd als droog en enigszins onsmakelijk, ook al wordt het erkend als essentieel voor het functioneren van de beschaafde samenleving en de verdediging van individuele vrijheden. Het wordt bijna gezien als een noodzakelijk kwaad. Waarom zoekt iemand tenslotte een advocaat? Om een rechtszaak aan te spannen misschien, of om jezelf erin te verdedigen; om erachter te komen hoe u het minimumbedrag aan belastingen kunt betalen; of om de meest voordelige voorwaarden in een zakelijk contract of een scheiding veilig te stellen. Hoe ver verwijderd staat dat van de spirituele en ethische waarden van het geloof! In de islamitische beschaving echter wordt de *sharī'ah* heel anders ervaren. De meest voorkomende reden dat men op zoek gaat naar een moefti, of expert in de islamitische wet, is de vraag te stellen wat de meest ethische, morele handelswijze is in een bepaalde situatie, de handeling die de Heer van alle wezens het meest behaagt en die zeer zeker tot eeuwige spirituele gelukzaligheid leidt.

De Koran en de *sunnah* – de normatieve praktijk van de profeet Moḥammed, Gods zegen en vrede zij met hem, vormt de basis van de *sharī'ah*, die in zijn reikwijdte elke menselijke handeling omvat, inclusief religieuze devoties en puur ethische kwesties, evenals de verschillende rechtsgebieden, zoals constitutioneel en internationaal recht, familierecht, strafrecht, contractenrecht, eigendomsrecht en

milieurecht . Elke daad wordt onderzocht om te bepalen tot hoeveel goeds en kwaad deze kan leiden, niet alleen in de materiële sfeer van de huidige wereld, maar ook in de spirituele wereld van het hiernamaals. Handelingen worden beoordeeld volgens een schaal met vijf niveaus; een handeling kan verplicht, aanbevolen, toegestaan, ongunstig of verboden zijn. De *sharī'ah* is dus niet alleen verbiedend en bevelend, maar ook prescriptief, en brengt de ethische koers in kaart van wat 'zou moeten' zijn: naast de essentiële wettelijke imperatieven die binnen de jurisdictie van de rechtbanken vallen, zet ze ideale gedragsnormen uiteen die alleen kunnen worden nageleefd langs de weg van het individuele en sociale geweten. Zelfs wanneer de rechtbanken falen, of waar islamitische rechtbanken niet bestaan, zet de *sharī'ah* de normen uiteen waarnaar gelovigen altijd moeten streven. Het uiteindelijke doel van de *sharī'ah* is het bevorderen van het welzijn van Gods schepselen (*masālih al-khalq* of *masālih al-'ibād*). *Fiqh* (zie hierboven) verwijst naar de wetenschap van het recht en de ethiek, de menselijke poging om de *sharī'ah* te begrijpen en het objectieve geheel van door mensen vervaardigde 'islamitische wetten', in de zin van de juridische uitspraken van moslimgeleerden, die het resultaat zijn van dat streven. De *sharī'ah* daarentegen verwijst naar de door God voorgeschreven Weg, onaangetast door de tekortkomingen van feilbare mensen. Vandaar de verklaring van 14e - eeuwse jurist Ibn Qayyim Al-Jawzīyah:

Het fundament en de basis van de *sharī'ah* is wijsheid en het welzijn van Gods aanbidders (mensen en andere geschapen wezens) in dit leven en in het hiernamaals. Zij is puur gerechtigheid, puur barmhartigheid, puur voordeel en puur wijsheid. Daarom behoort wat er ook maar afwijkt van rechtvaardigheid naar onderdrukking, van barmhartigheid naar het tegenovergestelde, van voordeel naar kwaad, of van wijsheid naar lichtzinnigheid, niet tot de *sharī'ah*, al kan zo iets daarin via interpretaties wel binnen sluipen. De *sharī'ah* brengt Gods gerechtigheid onder Zijn aanbidders, Zijn barmhartigheid onder Zijn schepselen, Zijn schaduw op Zijn Aarde (*I'lām al-Muwaqqā'in 'an Rabb al-Ālamīn, fasl fi taghyīr al-fatwā wa ikhtilāfihā*).

Shukr (Zie paragrafen 2.4, 3.5, 3.6, 3.7, 5.8; Eindnoten 80-83, 196, 259; belangrijke Arabische termen: *Rabb al-ālamīn, ihsān, khalq, islāh fi 'l-ard*.)

Afgeleid van de wortel sh – k – r, wat waardering betekent, dankbaarheid en dankzegging, betekent het woord *shukr* dankbaarheid tonen, danken, erkennen, herkennen en het tonen van een zegen van God, de Heer van alle wezens. Het tegenovergestelde is *kufr* – letterlijk ondankbaarheid: een zegen verbergen, bedekken, vergeten, negeren of ontkennen. Daarom is *kufr* het woord voor gebrek aan geloof en ongeloof in de islam. Ons antwoord op de genade van de Meest Genadevolle is het tonen van dankbaarheid en waardering, het geven van dank voor Zijn zegeningen (36:33-35). De Koran maakt ons wakker om ons te verheugen in de schoonheid van het universum, om zowel onze emoties als ons lichaam te voeden, zoals blijkt uit de Koranverzen die de schoonheid, verfraaiing en pracht van de schepping beschrijven en ons doen ontwaken om ervan te genieten. en er plezier in hebben. Zoals de lof van God wordt *shukr* gevoeld in het hart en uitgedrukt door de lippen, maar het moet ook uitgedrukt worden door de ledematen, door goede werken te doen (*al-a'māl as-sālihah, as-sālihāt*) en in de allerbeste daden (*ihsān*) tegenover Gods schepselen. Dankbaarheid voor Gods zegeningen wordt getoond door ze te behouden en te vergroten, en door ze goed te gebruiken, in overeenstemming met de doeleinden waarvoor ze zijn geschapen.

Shūrā (Zie paragrafen 4.25 en 5.27; eindnoten 158-163; belangrijke Arabische termen: *ḥaqq / ḥuqūq, masālih / maslahah, mafāsīd / mafsadah*.)

Afgeleid van de Arabische wortel sh – w – r, wat betekent signaleren, ondertekenen, aangeven, wijzen en wenken, betekent *shūrā* wederzijds overleg en advies. Een fundamenteel recht van mensen is overleg over alle zaken die hun welzijn beïnvloeden. Elke individuele man en vrouw, als een *khalīfah* op Aarde, zal op de Dag des Oordeels alleen worden beoordeeld op wat hij of zij met zijn of haar

leven heeft gedaan. Deze enorme verantwoordelijkheid vereist de vrijheid om effectief deel te nemen aan plannings- en besluitvormingsprocessen. De Koran belooft dat **“degenen die hun zaken in onderling overleg regelen”** (42:38) een betere, duurzamere beloning van God zullen ontvangen. Mensen van alle sociale en etnische groepen moeten zonder discriminatie worden geraadpleegd; de zwaksten worden als de sterkste beschouwd totdat hun rechten volledig zijn gewaarborgd, en de sterksten als de zwaksten totdat ze volledig aan de wet voldoen. Ook de bestuursorganen hebben de verplichting om in overleg te handelen (*shūrā*) met de mensen die door hun plannen worden getroffen. Op lokaal niveau kan dit het beste worden gerealiseerd door middel van gedeelde planning en beheer, waaraan de belangrijkste belanghebbenden, of hun vertegenwoordigers, deelnemen.

Taqwā (Zie paragrafen 1.1, 2.12, 2.21, 2.22, 3.1, 3.3, 3.4, 3.8, 3.9, 3.13-3.15, 3.20, 3.21, 3.23, 3.24, 4.10, 4.11, 4.21, 5.8; eindnoten 69, 73, 103, 118; belangrijke Arabische termen: *Allāh, Rabb al-‘ālamīn, khalq, ḥurmah, ihsān, rahmah, tawhīd.*)

Afgeleid van de wortel t – q – y, het Arabische woord vroom betekent eerbied en ontzag, je bewust zijn van God en Hem vereren – en we moeten oppassen dat we Hem niet beledigen in de behandeling van Zijn schepselen. De kalief ‘Umar ibn Al-Khattāb vergeleek *taqwā* het lopen door het struikgewas van de ziziphus moet gaan, terwijl je fijne kleding draagt; iedereen die bekend is met hun scherpe, haakvormige doornen en hoe pijnlijk ze zijn, zal begrijpen welke uiterste zorg en zorgvuldigheid vereist is om er doorheen te komen. De filoloog Randa Hamwi Duwaji heeft het woord ‘bewareness’ bedacht om *taqwā* te vertalen⁸. Het bijvoeglijk naamwoord *taqīy* wordt vaak vertaald als “Godvrezend” en “Godsbewust”; op de Islam4u-website wordt dat mooi vertaald als “Godwary”. In dit Verbond, of deze Overeenkomst hebben we het zelfstandig naamwoord *taqwā* over het algemeen vertaald als ‘eerbied’, ‘eerbiedwaardige zorg’ of ‘eerbiedwaardig ontzag’, afhankelijk van de context, het werkwoord *ittaqi* als “vereren” of “verzorgen”, en het bijvoeglijk naamwoord *taqīy* als ‘eerbiedig’, ‘zorgzaam’ of ‘voorzichtig’. Zoals God de Heer is van alle dingen, moeten we Hem vereren in ons gedrag ten aanzien van elk ding. De houding van *taqwā*: diep bewustzijn en eerbied voor de Heer van alle wezens, gekoppeld aan uiterste zorg en zorgvuldigheid bij onze behandeling van Zijn schepping. Deze houding is de essentie van verhevenheid. **“De meest nobele onder jullie in de ogen van God zijn zij die het meest eerbiedig zijn.”** (49:13)

Taskhīr (Zie paragrafen 2.14, 2.15; eindnoten 52-55; belangrijke Arabische termen: : *khalq, shukr.*) Het Arabische woord *taskhīr*, afgeleid van de wortel s – kh – r, betekent bruikbaarheid. De Koran beschrijft het universum en alle dingen daarin, de zeeën, de bergen, de planten en de dieren, zelfs de dag, de nacht, de zon, de maan en de sterren als dienstbaar (*musakhkhār*) voor de mensheid. *Musakhkhār* zijn betekent dat deze dingen de mensheid ten goede komen; het betekent niet dat zij onderworpen zijn aan de heerschappij of het gezag van menselijke wezens. Het sluit ook niet uit dat zij zowel andere soorten als de mensheid van dienst kunnen zijn; het is inderdaad duidelijk dat de dag, de nacht, de zon, de maan en de sterren de levende wezens op Aarde in het algemeen dienen. Nergens heeft God aangegeven dat andere schepselen uitsluitend – of zelfs maar in de eerste plaats – zijn geschapen om de mens te dienen. Het zou belachelijk zijn om te denken dat deze dingen alleen voor ons plezier zijn gemaakt. Zoals opgemerkt in par. 2.15 is het algemeen bekend dat God in deze schepselen andere en grotere doeleinden heeft verheerlijkt dan de dienst aan de mensheid, en de Koran stelt dat de schepping van hemel en Aarde groter is dan de schepping van de mensheid (40:57). Voor meer uitgebreide onderzoeken van het concept van *taskhīr*, zie Tlili, Sarah, *Animals in the Qur’an*, Cambridge University Press, 2012, 92-115 en Izzi Dien, *Environmental Dimensions of*

⁸ Dit woord ‘bewareness’ lijkt uit te drukken dat je verscherpt op moet letten, bijzonder op je hoede moet zijn.

Islam, 78, 128. Zie ook Ri'āyat al-Bī'ah, 34-35. Hetzelfde geldt voor de zinsnede uit de Koran: “**Hij is het die alles wat er op Aarde is voor jullie heeft geschapen**” (2:29), waarover Izzi Dien betoogt dat “Het woord ‘jij’ hier verwijst naar al die schepselen die de Aarde bewonen zonder beperking in tijd of plaats. Deze conclusie rekt de betekenis niet verder op dan de oorspronkelijke bedoeling ervan, zoals sommigen zouden kunnen beweren, aangezien islamitische geleerden het principe van algemeenheid bij tekstinterpretatie aanvaardden, op voorwaarde dat er geen reden is die zich tegen dit principe verzet” (pp. 87-88).

Tawhīd (Zie paragrafen 2.2, 2.5, 3.1, 3.2; eindnoten 34, 35, 71, 72; belangrijke Arabische termen: *Allāh, Rabb al ‘ālamīn, taqwā, ihsān, khalq, ibādah, islām.*)

Tawhīd, de bevestiging van Gods eenheid, is afgeleid van de Arabische wortel w – h – d, wat één-heid, samenhang in eenheid, uniciteit, singulariteit, weergaloosheid en onvergelykbaarheid betekent. *Tawhīd* is de basis van het islamitische ethos. Moslims zijn van mening dat de eenheid van God de basis is van ons geloof, haar metafysica, haar ethiek, haar Wet en haar spiritualiteit. God – Hij zij verheerlijkt en verheven – heeft geen van Zijn schepselen waardeloos gemaakt: juist het feit dat Hij het is, Die een wezen heeft geschapen, geeft het inherente waarde en betekenis. De meest essentiële ethische implicatie van Gods eenheid is het dienen van de ene God – de Heer van alle wezens – door zo goed te doen als we maar kunnen voor **al** Zijn schepsels. Als we erkennen dat God de enige Heer is van ieder geschapen wezen, dan moeten we weten dat toewijding aan Hem uiterste goedheid vereist jegens Zijn hele schepping – en waarmee we elk wezen moeten behandelen met *taqwā*, of eerbied jegens zijn Schepper. Alle geschapen wezens hebben een inherente waarde en betekenis omdat ze door God geschapen zijn. Het uitsluiten van welk geschapen wezen dan ook van morele bejegening is in strijd met het beginsel van *tawhīd*. Het is inderdaad onethisch en immoreel om ons uiteindelijke doel lager te stellen dan het welzijn van alle wezens: het schendt de voornaamste ethische eis van *tawhīd*.

Tazkiyah (Zie paragrafen 4.20, 4.21; eindnoten 147, 148; belangrijke Arabische termen: *zakāh, islāh fi ‘l-ard, khalq, iqtisād. ribā.*)

Afgeleid, zoals het woord *zakāh* (zie hieronder), vanaf de wortel z – k – w, wat morele zuiverheid, zuivering, rechtvaardiging, schuldeloosheid en onberispelijkheid betekent, samen met bloei, groei en toename, betekent het woord *tazkiyah* zowel zuivering als groei. De term wordt gebruikt om economische groei aan te duiden door middel van het zuiveren van liefdadigheidsdaden, een concept ontwikkeld door de Pakistaanse econoom Khurshid Ahmad, die oproept tot de visie van een economie die wordt belichaamd door het zuiveren van liefdadigheid (*zakāh* en *tazkiyah*), in scherp contrast met de economische groei gebaseerd op uitbuiting van mensen in nood, zoals gebeurt door woekerrente (*ribā* – zie hierboven). Net zoals rijkdom wordt gezuiverd door het overschot te delen met degenen die in nood zijn, worden samenlevingen gezuiverd door de circulatie van rijkdom van de rijken naar de behoeftigen. Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 132-133. Groei door zuiverende liefdadigheid leidt, in tegenstelling tot uitbuiting, tot ecologische, economische, sociale en spirituele welvaart (*falāh*).

Zakāh (Zie paragrafen 2.9, 3.16, 4.20, 4.21; eindnoten 46, 97, 147, 148; belangrijke Arabische termen: *tazkiyah, ḥaqq / ḥuqūq, khalq, ibādah, iqtisād, ribā*)

Het Arabische woord *zakāh*, afgeleid van de wortel z – k – w, dat morele zuiverheid, zuivering, rechtvaardiging, schuldeloosheid en onberispelijkheid betekent, samen met bloei, groei en toename, heeft zowel algemene als specifieke betekenissen, die beide deze onderliggende dubbele implicatie impliceren; de specifieke betekenis is de verplichte liefdadigheids- of aalmoesbelasting die moslims moeten betalen die meer spaargeld bezitten dan een bepaald minimum, en die zij jaarlijks één keer

moeten doneren. Dit is 2½ procent van de toename van hun geldelijke besparingen en verschillende hoeveelheden ander overtollig kapitaal, zoals hun gewassen en vee, te schenken aan de armen en behoeftigen, om de rest die overblijft daarmee te zuiveren. Rijkdom wordt gezuiverd door het overschot te delen met degenen die in nood zijn. In algemene zin betekent *zakāh* liefdadigheid waarmee mensen en ook andere wezens bijdragen aan het welzijn en de groei van de bredere levensgemeenschap. Door *zakāh* nemen we deel aan de sociale solidariteit en het zuivert de ziel doordat het de menselijke hebzucht aanpakt (Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 48) en leert ons dat geld en rijkdom niet de doelstellingen van het leven zijn (Izzi Dien, 17). Zie ook *Ri'āyat al-Bī'ah*, 241-245.

Noten

Enkele opmerkingen vooraf bij de Nederlandse vertaling

In de noten wordt verwezen naar gradaties in betrouwbaarheid van *ḥadīth*, waarbij in de Engelse tekst bijvoorbeeld gesproken van 'rigourly authentic', zeer betrouwbaar. Wij hebben voor de Nederlandse vertaling de volgende indeling gehanteerd:

Saḥīḥ: Authentiek, betrouwbaar

Hasan: Acceptabel, hier over bestaat grote overeenstemming

Da'if: Zwak

Da'if djiddan: Erg zwak

Bāṭil: Onechte overlevering voortgekomen door vergissing

Mawdu': Onechte overlevering, nagemaakt, bewust verzonnen

De 6 voornaamste ḥadīthverzamelaars in de islamitische wetenschap zijn:

Imam Al-Bukhāri

194-256H / 810-870C

Imam Muslim	206-261H / 822-875C
-------------	---------------------

Imam Abu Dawud	202-275H / 818-889C
----------------	---------------------

Imam Al-Nasa'i	215-303H / 830-916C
----------------	---------------------

Imam Al-Tirmidhi	209-279H / 824-892C
------------------	---------------------

Imam Ibn Madjah	209-273H / 824-887C
-----------------	---------------------

De verzamelingen van deze ḥadīthgeleerden worden de Kutub as-Sittah genoemd: 'de zes werken'. Het wordt ook Sihaah as-Sitta genoemd: 'de zes authentieken' of 'de zes canonieken (alom betrouwbaar geachte)'. Deze laatste titel kan verwarrend zijn, omdat afgezien van Saḥīḥ Al-Bukhāri en Saḥīḥ Muslim, niet alle *ḥadīth* die in deze werken zijn opgenomen als saḥīḥ (authentiek, betrouwbaar) worden geclassificeerd. Wat met zulke titels wordt bedoeld is dat van al de ḥadīthverzamelingen, deze het beste van het hoogst stonden aangeschreven. De werken van de Imams Al-Bukhāri en Muslim worden vanwege hun criteria en methode van ḥadīthacceptatie, beschouwd als de twee meest betrouwbare werken.

Andere vooraanstaande ḥadīthverzamelaars zijn:

Imam Malik	93-179H / 710-795C
------------	--------------------

Al-Tayalisi	133-204H / 750- 819C
-------------	----------------------

Ibn Abi Shayba	159-235H / 775-849C
----------------	---------------------

Imam Ahmad ibn Hanbal	164-241H / 780-855C
-----------------------	---------------------

Al-Darimi	181-255H / 797-869C
-----------	---------------------

Ibn Khuzaymah	223-311H / 837-923C
---------------	---------------------

At-Tabarani	260-360H / 874-971C
-------------	---------------------

Ibn Hibban	270-354H / 884-965C
------------	---------------------

Al-Daraqutni	306-385H / 918-995C
--------------	---------------------

Al-Hakim	321-405H / 933-1014C
----------	----------------------

Al-Bayhaqi	384-458H / 994-1066C
------------	----------------------

Met deze jaartallen wordt aangegeven hoe lang na de tijd van de profeet de verzamelingen zijn samengesteld. H = hidjra islamitisch jaartelling; C = christelijke jaartelling, G = Gregoriaans, waarmee de verwijzing naar de christelijke herkomst vermeden wordt. In de Engelse tekst is de G gebruikt, wij hebben die in de Nederlandse vertaling vervangen door de C.

Hoofdstuk 1

- 1 <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> Geraadpleegd 24.11.2024
- 2 <https://inequality.org/facts/global-inequality/> Geraadpleegd 24.11.2024
- 3 <https://www.oxfam.org/en/press-releases/worlds-billionaires-have-more-wealth-46-billion-people> Geraadpleegd 12.08.2021
- 4 "Physical and human causes of climate change" (BBC Bitesize, niet gedateerd). Teruggevonden op 24.11.2024:
<https://www.bbc.co.uk/bitesize/search?q=physical+and+human+causes+of+climate+change&d=BITESIZE&edgeauth=eyJhbGciOiAiSFMyNTYiLCJkaWwjaWogIkpXVCJ9.eyJrZXkiOiAiZmFzdGx5LXVyaS10b2t1bi0xliwiZXhwIjogMTczMjQ0MjQ3OCwibmJmljogMTczMjQ0MjExOCwlcwVxdWVzdHVyaSI6IiIMkZiaXRlc2I6ZSUyRnNIYXJjaCUzRnElM0RwaHlzaWNhbCUyQmFuZCUyQmh1bWVJTCY2F1c2VzJTJCb2YlMkZiaXRlc2lXRIJTCY2hhbmdlJTl2ZCUzREJJVEVTSVpFlm0.pEjmmH9uPwWv2j4wb8DO9-Zy1uXjrv4sp44gBP4Negk>
Geraadpleegd 25-11-2024
- 5 Dit heeft geleid tot een drastische toename van de hoeveelheid CO₂ in de atmosfeer, van naar schatting 280 delen per miljoen (ppm) in pre-industriële tijden – en mogelijk al miljoenen jaren daarvoor – tot meer dan 400 ppm vandaag de dag.
- 6 "Climate change widespread, rapid and intensifying". Zie het rapport van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). <https://www.ipcc.ch/2021/08/09/ar6-wg1-20210809-pr/>
Geraadpleegd 25-11-2024
- 7 <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> Geraadpleegd 25-11-2024
- 8 https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2023_L1_cma2023_L1.pdf Geraadpleegd 25-11-2024 (Inmiddels zijn bij de COP29 vervolgspraken gemaakt, opmerking bij Nederlandse vertaling)
- 9 <https://library.wmo.int/records/item/57196-state-of-the-climate-in-africa-2019#.X7YSIS-i3s2>
Geraadpleegd 24.11.2024
- 10 <https://unfccc.int/news/climate-change-is-an-increasing-threat-to-africa> Geraadpleegd 25.11.2024
- 11 <https://wri.org/blog/2020/02/greenhouse-gas-emissions-by-country-sector> Geraadpleegd 25-11-2024
<https://unfccc.int/news/cop28-agreement-signals-beginning-of-the-end-of-the-fossil-fuel-era> idem
- 12 <https://www.theguardian.com/environment/2023/dec/14/failure-cop28-fossil-fuel-phase-out-devastating-say-scientists#:~:text=The%20failure%20of%20Cop28%20to,for%20the%20fossil%20fuel%20industry;>
idem
- 13 <https://fossilfuel treaty.org> Geraadpleegd 25-11-2024;
https://www.ted.com/talks/tzeporah_berman_the_bad_math_of_the_fossil_fuel_industry idem; Het klimaatbeleid is ontworpen in de veronderstelling dat een verminderde vraag naar fossiele brandstoffen, samen met stijgende prijzen ervan en de beschikbaarheid van goedkopere, schone energiebronnen, de markten ertoe zal aanzetten het aanbod te beperken. Maar dat proces verloopt niet snel genoeg; de markten worden verstoord door belastingvoordelen en subsidies, waardoor de winning van fossiele brandstoffen in hoog tempo doorgaat – brandstoffen waarvan onze regeringen hebben beloofd ze niet op te stoken! Deze winning blijft grote leefgebieden die voor de gemeenschappen van wilde planten en dieren waarmee wij de Aarde delen bewaard zijn gebleven, aantasten en fragmenteren.
- 14 Zelfs in de meest apocalyptische scenario's van een nucleaire holocaust die we voor mogelijk kunnen houden, wordt verwacht dat veel bacteriën en andere micro-organismen zullen overleven, en mogelijk ook enkele complexe levensvormen.

15 Richard Leakey en Roger Lewin, *The Sixth Extinction: Biodiversity and its Survival* (London: Widenfeld and Nicolson, 1996), 245.

16 De meeste levensvormen die eerdere periodes van massale sterfte overleefden, waren micro-organismen en ongewervelden; slechts weinig complexe levensvormen bleven bestaan. Als grote, warmbloedige zoogdieren met een snelle stofwisseling zijn mensen kwetsbaar voor verstoringen in de voedselketen. Onze relatief langzame voortplantingstijd en het kleine aantal nakomelingen – de bevolkingscrisis daargelaten – vertragen onze biologische aanpassingssnelheid. Onze brede geografische verspreiding, die uiteenlopende habitats op alle continenten omvat, onze overvloedige aanwezigheid, die verreweg groter is dan die van wilde gewervelde soorten, ons vermogen als omnivoren om een groot scala aan voedselbronnen te consumeren, en bovenal onze culturele aanpassingsvermogen, zouden onze soort in staat kunnen stellen een massa-extinctie te overleven. Louter overleven lijkt echter een armzalig doel om naar te streven, en de verstoringen en verwoestingen als gevolg van het verlies van meer dan driekwart van de levensvormen op Aarde zijn nauwelijks voorstelbaar.

17 Zie Koran 6:133, 56:61, 46:20, etc. Bij de uitleg van en het commentaar op de Koran zijn de verzen die Gods vermogen beschrijven om mensen te vervangen door een nieuwe schepping, vaak geïnterpreteerd als het vervangen van volkeren of generaties door andere, en deze betekenis is goed ingeburgerd. Toch stellen wij dat aanvullende interpretaties waarbij mensen door andere soorten worden vervangen, overweging verdienen in het licht van wetenschappelijk bewijs dat dit waarschijnlijk kan gebeuren – en God is inderdaad in staat om te doen wat Hij wil; wij mensen kunnen geen beperkingen opleggen aan wat de Heer van alles kan doen.

18 Fossiele brandstoffen en minerale hulpbronnen, hoe belangrijk ze ook zijn, zijn aanvullend op de biologische diversiteit, die de basis van ons leven vormt. Al hebben we onze moderne economieën erop gebouwd, uiteindelijk hangt ons leven niet van hen af, zoals het afhangt van het web van het leven: de mensheid is het goed gegaan voordat deze middelen werden aangewend voor ons gebruik en zal ongetwijfeld blijven bloeien, zelfs als ze verdwenen zijn.

19 “Als we afstand nemen van de gebruikelijke sobere toon van wetenschappelijke artikelen, noemen onderzoekers het een ‘biologische vernietiging’ die een ‘angstaanjagende aanval op de fundamenteën van de menselijke beschaving’ vertegenwoordigt.”

<https://www.theguardian.com/news/2018/mar/12/what-is-biodiversity-and-why-does-it-matter-to-us> Geraadpleegd 25.11.2024: “Abandoning the normally sober tone of scientific papers, researchers call the a ‘biological annihilation’ representing a ‘frightening assault on the foundations of human civilisation’” Geraadpleegd 12.08.2021

20 Het multilaterale verdrag dat bekendstaat als het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (Convention on Biological Diversity, CBD), gelanceerd in 1992, heeft niet de aandacht gekregen die het verdient. Het Verdrag stelde tijdens het VN-decennium voor Biodiversiteit 2011-2020 twintig doelstellingen vast, bekend als de "Aichi Biodiversiteitsdoelen". In het rapport Global Biodiversity Outlook 5 van september 2020 werd opgemerkt dat “...geen van de 20 doelstellingen volledig is bereikt...” en er werd zorgwekkend aan toegevoegd: “...de wereld ligt niet op schema om de meeste van de huidige wereldwijd overeengekomen doelen voor biodiversiteit, aantasting van de bodem of klimaatverandering, noch de andere Duurzame Ontwikkelingsdoelen, te halen.” Zie p. 131 van <https://www.cbd.int/gbo/gbo5/publication/gbo-5-en.pdf>. Geraadpleegd 25-11-2024. Een andere bron van frustratie is het meest recente falen in augustus 2022 van de partijen bij het VN-Verdrag inzake de Hoogzee om overeenstemming te bereiken over maatregelen tegen de impact van overbevissing, diepzeemijnbouw en scheepvaartverkeer. Deze maatregelen zouden het behoud van de internationale wateren van de Aarde verhogen van 1,6 procent naar 30 procent aan mariene beschermde gebieden, commerciële activiteiten onderwerpen aan milieueffectbeoordelingen,

financiering en capaciteitsopbouw bieden aan ontwikkelingslanden, en ontwikkelingslanden en landen zonder toegang tot zee eerlijkere toegang geven tot mariene genetische hulpbronnen.

Aanvulling van de vertalers: De Aichi Biodiversity Targets zijn een set van 20 doelstellingen die werden aangenomen tijdens de 10e Conferentie van Partijen (COP10) van de Conventie over Biologische Diversiteit (CBD) in 2010, in Aichi, Japan. Deze doelen zijn bedoeld om de wereldwijde biodiversiteit te behouden en te herstellen en zijn onderdeel van het Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020.

De Aichi-doelen richten zich op verschillende aspecten van biodiversiteitsbehoud, zoals het verminderen van de verlies van biodiversiteit, het bevorderen van duurzame landbouw en bosbeheer, het beschermen van mariene en terrestrische ecosystemen, en het verbeteren van de integratie van biodiversiteitsdoelen in beleidsmaatregelen op nationaal en internationaal niveau. De 20 doelstellingen omvatten onder andere het verminderen van de snelheid van biodiversiteitsverlies, het uitbreiden van beschermde gebieden, en het verbeteren van de rol van lokale gemeenschappen en inheemse volken in biodiversiteitsbehoud.

21 <https://www.cbd.int/gbf/goals/> Geraadpleegd 25-11-2024

22 Wij merken op dat er een schaarste is aan onderzoeksartikelen die biologische diversiteit verbinden met culturele diversiteit. Meer wetenschappelijk werk op dit gebied is noodzakelijk. Voor een zeldzame studie over dit onderwerp, zie

https://www.jstor.org/stable/26392968?seg=1#metadata_info_tab_contents Geraadpleegd 25-11-2024

23 Fazlun Khalid, *Signs on the Earth: Islam, Modernity and the Climate Crisis* (Leicester, UK: Kube, 2019), p. 23.

24 Wij merken op dat prestigieuze internationale organisaties en de wetenschappelijke en academische gemeenschappen hun zorgen uiten over de gevolgen van de ongekennde menselijke aanval op kwetsbare aardsystemen. De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) stelt vast dat de gevolgen van passiviteit zonder nieuwe beleidsmaatregelen de volgende zullen zijn:

(a) Klimaatverandering: een stijging van de mondiale gemiddelde temperatuur met 3 tot 6 graden Celsius boven het pre-industriële niveau tegen het einde van de eeuw, wat het internationaal overeengekomen doel van een limiet van 2 graden Celsius overschrijdt.

(b) Verder biodiversiteitsverlies: dit zal het gevolg zijn van de uitbreiding van commerciële bosbouw, ontwikkeling van de infrastructuur, menselijke inbreuk en fragmentatie van natuurlijke leefgebieden, naast vervuiling en klimaatverandering. OECD Environmental Outlook to 2050: *The Consequences of Inaction - Key Facts and Figures*. <https://www.oecd.org/env/indicators-modellingoutlooks/oecdenvironmentaloutlookto2050theconsequencesofinaction-keyfactsandfigures.htm>

25 World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice. *BioScience*, Volume 67, Issue 12, 1 december 2017, blz 1026–1028. American Institute of Biological Sciences, 13.11.17.

<https://academic.oup.com/bioscience/article/67/12/1026/4605229> . Geraadpleegd 25-11-2024.

26 In december 2020 verklaarde de secretaris-generaal van de Verenigde Naties dat 'de toestand van onze planeet gebroken is.' ('the state of our planet is broken.')

<https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sgspeech-the-state-of-planet.pdf> Geraadpleegd 12.08.2021

27 13:12, 30:24

28 Onze wereld vandaag de dag lijkt grootser, machtiger, kennisrijker en welvarender dan eerdere beschavingen en geniet van een ongekend niveau van technologische verfijning. In werkelijkheid heeft zij echter niet meer stabiliteit dan de grote beschavingen van vroeger. De milieuhistoricus Clive Ponting merkt op: "Pas aan het einde van de zeventiende eeuw begonnen de voortdurende toename

van wetenschappelijke kennis en de gestage vooruitgang van technologie... sommige denkers ervan te overtuigen dat geschiedenis een kroniek van vooruitgang zou kunnen zijn in plaats van verval." Het werd door Europese intellectuelen aanvaard dat "geschiedenis een reeks onomkeerbare veranderingen was in slechts één richting – voortdurende verbetering," wat in de achttiende eeuw leidde tot "een golf van optimisme over de toekomst en het onvermijdelijke karakter van vooruitgang op elk gebied." Zie Clive Ponting, *A New Green History of the World: The Environment and Collapse of Great Civilisations* (London: Vintage Books, 2007), 1, 56, 57, 69-72, 125.

29 Joel Kurtzman, *The Death of Money: How the Electronic Economy Has Destabilised the World's Markets and Created Financial Chaos* (Toronto: Little Brown & Co., 1993), 71. Kurtzman is een productieve Amerikaanse econoom en voormalig hoofdredacteur van de Harvard Business Review.

30 Zie par. 2.14 van dit Verbond. Het veranderen van de aard van Gods schepping en het veroorzaken van verdorvenheid op Aarde verwijzen expliciet naar de effecten van het menselijk handelen – "wat de handen van de mensheid hebben voortgebracht". (30:41).

31 Khalid, *Signs on the Earth*, 149, 150.

Hoofdstuk 2

32 De woorden 'milieu', 'milieugebonden' of 'milieuactivisme' komen niet voor in de Koran. Het begrip dat 'milieu' in het klassieke Arabisch het meest benadert is *muhīt*, wat 'omringend' betekent. In de Koran wordt *muhīt* echter gebruikt om de goddelijke aanwezigheid en kennis te beschrijven, die alles omvat, zoals in 2:115 en 4:126. Het woord voor 'milieu' in modern Arabisch is *bī'ah*, wat een habitat beschrijft waar men zich van nature toe aangetrokken voelt of naar terugkeert, hetzij bewust of instinctief (zie *Ri'āyat al-Bī'ah fī Sharī'ati 'l-Islām*, Caïro: Dār ash-Shurūq, 2006, pp. 12-14). Verschillende woorden afgeleid van de stamletters van *bī'ah* komen in de Koran voor (29:58, 59:9, 10:87, 2:187), maar het woord *bī'ah* zelf niet. De ideologische beweging die bekend staat als "milieuactivisme" ontstond pas in de tweede helft van de vorige eeuw. Op dat moment werd de mensheid opgeschrikt door het besef dat de uitkomst van onze inspanningen om de moderne wereld te creëren ons op de rand van een milieucatastrofe had gebracht. Traditionele en inheemse samenlevingen hadden geen woord voor "milieuactivisme" in hun vocabulaire. Evenmin hadden zij een woord voor "holistisch", omdat hun levensstijl van nature al holistisch was. Ditzelfde geldt voor de grote religies voordat hun volgelingen werden beïnvloed door de moderniteit, en de islam vormt hierop geen uitzondering. De Koran gebruikt ook het Arabische woord *tabī'ah* niet, wat 'natuur' betekent, een abstractie afgeleid van de Griekse en Romeinse filosofie.

33 Over het Arabische woord *khalq*, dat 'schepping' betekent, zie Belangrijkste Arabische termen. Zie ook Mawil Izzi Dien, *The Environmental Dimensions of Islam* (Cambridge: The Lutterworth Press, 2000), pp. 50-51. Naast meer dan 250 Koranverzen die dit woord in verschillende vormen gebruiken, verwijzen ongeveer 500 andere verzen in de Koran direct naar de schepping.

34 Bij het definiëren van *al-'ālamīn* citeert At-Tabarī's *tafsīr* Ibn 'Abbās: "Zeg: Alle lof zij aan God, aan Wie de hele schepping toebehoort – alle hemelen en de wezens daarin, en alle aarden en alles daarin, dat wat bekend is en dat wat onbekend is." Verder wordt erin opgemerkt op dat het woord *'ālam* (wereld) een soort *ummah* of gemeenschap betekent: er is de wereld van de mensen, en de wereld van de *jinns*, en elke andere soort of categorie van geschapen wezens is een wereld. Bovendien is elke tijdperk en elke generatie van mensen, van *jinns*, en van elke andere soort geschapen wezens een wereld. Een belangrijke dimensie van het woord *'ālamīn* (werelden) is dat het de horizon van ons bewustzijn en onze ethiek verbreedt, zodat we rekening houden met de ontelbare werelden van de realiteit die voor ons onkenbaar zijn.

35 Uit het woord *ḥaqq*, dat waarheid, realiteit en recht betekent, komt het idee voort van de plicht die wij verschuldigd zijn aan elk geschapen wezen, uitgedrukt als rechten (*ḥuqūq*). Alle geschapen

wezens hebben rechten. In zijn artikel *"Islam, the Contemporary World, and the Environmental Crisis"*, in Richard C. Foltz, Frederick M. Denny en Azizan Baharuddin (red.), *Islam and Ecology: A Bestowed Trust* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003), reflecteert Seyyed Hossein Nasr op de onderling verbonden betekenissen van *ḥaqq*:

"Een centraal concept in de islam dat vaak in de Koran wordt genoemd, is *ḥaqq* (meervoud: *ḥuquq*), dat tegelijkertijd waarheid, realiteit, recht, wet en plicht betekent. De term *al-Ḥaqq* is ook een Naam van God, evenals van de Koran. Dit concept is van het grootste belang voor het begrijpen van de islamitische visie op de relatie van de mens met het natuurlijke milieu, wanneer het wordt toegepast op schepselen. Volgens de islam bestaat elk wezen dankzij de waarheid (*ḥaqq*) en moet het krijgen waar het recht (*ḥaqq*) op heeft, in overeenstemming met zijn aard. Bomen hebben hun recht, net zoals dieren of zelfs rivieren en bergen. Bij de omgang met de natuur moeten mensen respect tonen en voldoen aan wat elk schepsel toekomt, en elk schepsel heeft dienovereenkomstig zijn rechten. De islam verzet zich volledig tegen het idee dat wij mensen alle rechten hebben en dat andere schepselen geen rechten hebben, behalve die welke wij besluiten hen toe te kennen. De rechten van schepselen zijn door God gegeven en niet door ons, om naar eigen goeddunken te worden afgenomen. ... Wij kunnen de *ḥaqq* van verschillende schepselen, die hen door God is gegeven, niet wegnemen, maar moeten elk wezen geven wat hem toekomt (*ḥaqq*) in overeenstemming met de aard van dat schepsel." (p. 97)

36 Het werkwoord *ahsana* in het Koranvers 32:7 brengt de betekenissen samen van het ultieme goede, de ultieme schoonheid, uitmuntendheid en perfectie. Het werkwoord *atqana* in vers 27:88 betekent een zaak vervolmaken door middel van precisie, nauwkeurigheid en voortreffelijke vaardigheid.

37 In de islamitische traditie worden de Meest Barmhartigste (*Ar-Rahman*) en de Meest Genadevolle (*Ar-Rahim*) beschouwd als de grootste namen van God, na Allah, en van al Zijn namen het meest expressief in betrekking tot Zijn schepping. Alle hoofdstukken van de Koran, op één na, beginnen met de korte, poëtische frase "In de Naam van God, de Meest Barmhartigste, de Meest Genadevolle". Deze zin, die de ware essentie van de Koran bevat, komt 114 keer voor, aangezien de frase ook in de tekst van Surat an-Naml voorkomt. De schriftelijke bronnen van de islam geven aan dat, boven alle andere goddelijke eigenschappen, genade – goddelijke barmhartigheid – de schepping van God kenmerkt en Zijn primaire relatie ermee omlijst, vanaf het begin tot in de eeuwigheid, zowel hier als in het hiernamaals. Zie Umar Abd-Allah, *"Mercy"*, 2004.

38 Alles wat zich voltrekt – zelfs pijn, lijden, schade, dood en kwaad – zal uiteindelijk vallen onder de overkoepelende noemer van kosmische barmhartigheid. Het vers dat luidt: "God heeft Zichzelf barmhartigheid voorgeschreven" (6:12) benadrukt dat barmhartigheid een universele wet (*sunnah*) is, het thema van het universum waar alles om draait en het fundamentele doel van de scheppingsdaad. Zie Umar Faruq Abd-Allah, *"Mercy: The Stamp of Creation"* (Nawawi Foundation, 2004); Mohammed Rustom, *The Triumph of Mercy: Philosophy and Scripture in Mullā Ṣadrā*, SUNY Press, 2015.

39 "In [vers 40:7] krijgt barmhartigheid – technisch gezien een eigenschap van wat je doet – voorrang boven kennis – een eigenschap van wat je bent – wat opnieuw de dominantie van barmhartigheid in het universele plan benadrukt." Umar Abd-Allah, *"Mercy"* 2004).

40 "Menselijke wezens zijn begiftigd met de vrije keuze om al dan niet het gebod van God te gehoorzamen. Het verschil is dat 'terwijl elk ander wezen automatisch zijn natuur volgt, mensen hun natuur zouden moeten volgen; deze transformatie van het *is* in het *zou moeten* is zowel het unieke privilege als het unieke gevaar van het mens-zijn.'" (Ibrahim Özdemiş, "Towards an Understanding of Environmental Ethics from a Qur'anic Perspective," in Foltz, Denny and Baharuddin (Eds), *Islam and Ecology*, 2003), 17) "Het vermogen om te kiezen om in vrijwillige toewijding te dienen of de geboden

van hun Heer te weigeren en deze te weerstaan of te proberen te ondermijnen, geldt zowel voor de *jinn*s als voor de mensheid." (51:56).

41 "Hoewel niet-menselijke wezens niet in staat zijn ongehoorzaam te zijn aan hun Heer, geven zij zich volgens de leer van de Koran vrijwillig over: 'Daarna wendde Hij Zich tot de Hemel, die een nevel was, en zei tot haar en tegen de Aarde: Kom beide vrijwillig of onvrijwillig. Zij beiden antwoordden: Wij komen vrijwillig. (41:11).' De Koran past de term *islām* ("overgave") daarom toe op het gehele universum, voor zover het (onvermijdelijk) gehoorzaam is aan Gods wet. Werkend volgens Gods wetten, geeft de natuur zich over aan Gods wil... Aangezien alles in het universum zich gedraagt volgens wetten die door God zijn ingesteld, is het hele universum dus moslim, zich overgevend aan de wil van God." (Ibrahim Özdemir, "Towards an Understanding of Environmental Ethics..." 16-17).

42 Zie *Ri'āyat al-Bī'ah fī Shari'ati 'l-Islām* (Cairo: Dār ash-Shurūq, 2006), 31 en Seyyed Hossein Nasr, *Islam and the Environmental Crisis*, 95-96, en in *The Need for a Sacred Science* (Albany, NY: State University of New York Press, 1993), 130-133.

43 Over de tekenen van God in de schepping, zie *Ri'āyat al-Bī'ah*, 31, 33-34, 155; Nasr in "*Islam and the Environmental Crisis*," 95-96, and in *Sacred Science*, 130-133; Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 27, 98, 100; Özdemir, "Environmental Ethics," 10-11, 19-22; Nomanul Haq, "Islam and Ecology: Toward Retrieval and Reconstruction" in Foltz, Denny and Baharuddin (Eds), *Islam and Ecology*, 2003) 126, 130; and 'Ali Gomaa, *Al-Bī'ah wa'l-Hifāz 'alayhā min Manzūr Islāmī* (Cairo: Al-Wābil As-Sayyib, 2009), 33-34. Said Nursi, *The Supreme Sign* (trans. Hamid Algar), Berkeley, California, 1979.

44 *Ri'āyat al-Bī'ah*, 12-14.

45 'Izz ad-Dīn ibn 'Abd as-Salām (gestorven 660 H. / 1262 G.), *Qawā'id al-Ahkām fī Masālih al-Anām, fasl fī bayān masālih almu'āmalāt wa't-tasarrufāt*. "Deze opmerking over de menselijke samenleving geldt evenzeer voor de schepping als geheel. Het geldt zelfs voor roofdieren en prooien, want hoewel zij als individuen uiterlijke conflicten hebben, zijn zij als soorten uiteindelijk afhankelijk van elkaar."

46 'Abd ar-Ra'ūf Muhammad Al-Munāwī (952-1031 H. / 1545-1621 G.) in *Fayd al-Qadīr Sharh al-Jāmi' as-Saghīr* geciteerd in *Ri'āyat al-Bī'ah*, 18.

47 Erg zwakke *ḥadīth*, doorgegeven door Abū Bakr Ahmad ibn Husayn Al-Bayhaqī (gestorven 458 H. / 1066 G.), van Anas ibn Mālik en 'Abd-Allāh ibn Mas'ūd, in *Shu'ab al-Īmān*, hoofdstuk 49 (*bāb fī tā'at ulī 'l-amr*): *fasl fī nasīhat al-wilāt wa wa'zihim, ḥadīth* nrs. 7444–7449, en door Walī ad-Dīn Muhammad ibn 'Abd-Allāh Al-Khatīb at-Tabrizī in *Mishkāṭ al-Masābīh*, samengesteld 737 H. / 1337 G., *kitāb al-ādāb, bāb ash-shafaqah wa 'r-raḥmah 'alā 'l-khalq, ḥadīth* nrs. 4998, 4999. Zie Othman Abd-ar-Rahman Llewellyn, "The Basis for a Discipline of Islamic Environmental Law" in Foltz, Denny and Baharuddin (Eds), *Islam and Ecology*, 2003), 185-247. Zie ook Abubakr A. Bagader, Abdullatif T. E. El-Sabbagh, Mohamed A. Al-Ghayand, en Mawil Y. I. Samarrai, in samenwerking met Othman A. Llewellyn, *Environmental Protection in Islam*, 2^e herz. druk, IUCN Environmental Policy and Law paper no. 20 Rev, World Conservation Union / Meteorology and Environmental Protection Administration van het Koninkrijk van Saudi-Arabië (Gland, Switzerland and Cambridge: IUCN, 1994), 1–2.

<https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/EPLP-020-rev.pdf>. Zie ook Othman A. Llewellyn, "Islamic Jurisprudence and Environmental Planning," *Journal of Research in Islamic Economics* (Jeddah) 1, no. 2 (1984): 29; en Othman Llewellyn, "Shari'ah-Values Pertaining to Landscape Planning and Design," in *Islamic Architecture and Urbanism* (Dammam, Saudi-Arabië: King Faisal University, 1983), 32.

48 "Deze zelfde krachtige combinatie van de termen *mīzān* en *qist* wordt in de Koran gebruikt in verband met de zorg voor wezen: *En dat jullie het bezit van wezen niet benaderen voordat zij volwassen zijn – behalve op een goede manier; dat jullie een volle maat en een volledig gewicht geven met rechtvaardigheid.*" (6:152)

49 Fazlur Rahman, *Themes of the Qur'an*. Chicago: Bibliotheca Islamica, 1980, p. 45.

50 "'Abd-Allāh ibn Ziyādah Al-Bakrī vroeg aan de zonen van Bishr Al-Māzinī of zij op de hoogte waren van enig oordeel van de Profeet over het slaan van een rijdier met een zweep en het ruw hanteren ervan met het bit. Zij antwoordden nee, en een vrouw riep hem vanuit het huis toe: 'O vrager, God heeft verklaard: *Er is geen dier op Aarde, noch een vogel die met zijn vleugels vliegt, of het is een ummah (gemeenschap, samenleving, volk) zoals jullie zelf zijn.*'" (6:38). "Zij vertelden hem dat zij hun oudere zus was, die de Profeet had gekend. Betrouwbaar authentiek verslag overgeleverd door Al-Bayhaqī in *Shu'ab al-Īmān* en door Imām Ahmad van 'Abd-Allāh ibn Ziyādah."

<https://quranpedia.net/ar/surah/1/6/book/273>.

51 "In het Koranische verslag verklaart Satan dat hij de mens zal opdragen de oren van vee af te snijden (4:119). Vandaar dat verminking van dieren, zoals het couperen van hondenoren en het breken van paardenstaarten voor vertoon, in islamitische beschavingen wordt afgewezen. Hoeveel ernstiger en satanischer een gruwel is dan de vivisectie die plaatsvindt bij dierproeven, laat staan de corruptie, verwoesting en ontheiliging van volledige ecosystemen door het gebruik van ontbladeringsmiddelen en andere pesticiden, straling en de andere effecten die onze soort op de Aarde heeft aangericht?"

52 Voor een uitgebreide bespreking van het concept van *taskhīr*, zie Tlili, Sarra, *Animals in the Qur'an*, Cambridge University Press, 2012, 92-115. "*Musakhkhar* (ten dienste staan) betekent dat de dag, nacht, zon, maan, sterren, zeeën, bergen, planten en dieren van nut zijn voor de mensheid; het betekent niet dat zij onderworpen zijn aan de heerschappij of autoriteit van de mens. Evenmin sluit het uit dat zij ook andere soorten dienen naast de mensheid; het is immers duidelijk dat zij in het algemeen de levende wezens op Aarde van dienst zijn." Zie Tlili, 92, 100, 111-115; Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 128; Zie ook *Ri'āyat al-Bī'ah*, 34-35.

53 "Mensen en de rest van de schepping zijn gelijkwaardig door het feit dat zij allemaal geschapen zijn. De bewering dat mensen superieur zijn aan andere schepselen lijkt een net zo grote ongehoorzaamheid aan God te zijn, als Satans weigering om Gods bevel te gehoorzamen om voor Adam te buigen op grond van superioriteit: 'Hij zei: Ik ben beter dan hij: U hebt mij uit vuur geschapen en hem uit klei.'" (7:12). See Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 78.

54 Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 128:

Hoewel sommige uitleggers van de Koran deze dienst, taskhīr, beschouwen als beperkt tot menselijk voordeel, onthult een onderzoek van de verschillende verzen dat er geen duidelijke aanwijzing is om een dergelijke bewering te staven. Hoewel mensen profiteren van de dienstbaarheid van andere schepselen, is dit niet per se een eenzijdig proces. Taskhīr kan tot deze betekenis leiden als het onderzoek uitsluitend wordt beperkt tot verzen die handelen over dieren die de mens dienen. De betekenis wordt echter duidelijker wanneer we andere elementen van de omgeving beschouwen, zoals dag, nacht, zon, maan en sterren. Hoewel deze elementen worden beschreven als zijnde... [voor] de dienstbaarheid aan de mens, is het evident dat zij ook andere schepselen dienen, en de Koran geeft geen aanwijzing die dit tegenspreekt...

Evenzo, met betrekking tot de Koranische frase: "Hij is het Die voor jullie alles schiep wat er op Aarde is" (2:29), suggereert Izzi Dien dat: "Het woord 'jullie' hier verwijst naar alle schepselen die de Aarde bewonen, zonder beperking in tijd of plaats. Deze conclusie verbreedt de betekenis niet verder dan oorspronkelijke al de bedoeling was, zoals sommigen wellicht zouden beweren, aangezien islamitische geleerden het principe van algemeenheid in tekstinterpretatie accepteren, mits er geen reden is die dit principe tegenspreekt." (pp. 87-88).

55 Taqī ad-Dīn Ahmad ibn Taymīyah, *Majmū' al-Fatāwā*, 11:96–97. Voor discussie over deze juridische uitspraken zie Samarrai, "Environmental Protection and Islam," 37–38; Izzi Dien, *Environmental*

Dimensions of Islam, 99-100; Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 36-37; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 5.

56 Samarrai, "Environmental Protection and Islam," 37; Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 27, 97-100. Zie ook Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 5-6, 33-34 en Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 37.

57 Authentieke *ḥadīth*, overgeleverd door Al-Bukhārī, Muslim en anderen, van Abū Hurayrah. Mieren komen voor in verschillende illustraties van de islamitische ethiek, waarschijnlijk omdat ze behoren tot de kleinste levende wezens die door de menselijke ogen waargenomen kunnen worden. Sommige van de regels die op hen van toepassing zijn, kunnen ook van toepassing zijn op nog kleinere wezens, zoals archaea, bacteriën en andere micro-organismen. Deze soorten behoren tot de meest overvloedige en diverse levensvormen op Aarde en zouden verantwoordelijk kunnen zijn voor meer dan de helft van de biomassa van de Aarde. Bovendien is het 27ste hoofdstuk van de Koran getiteld "De Mier" (*An-Naml*).

58 Nomanul Haq, "Islam and Ecology," 132. De Koran leert dat toen God aan de engelen aankondigde: 'Ik zet een plaatsvervanger op de Aarde (*khalīfah fī 'l-ard*),' de engelen vroegen: 'Zult U daar op Aarde iemand plaatsen die verderf zal brengen en bloed zal vergieten?' (2:30). Dit geeft aan dat de engelen konden voorzien dat de kinderen van Adam de vrijheid en de macht zouden hebben om zowel kwaad als goed te doen.

59 Abdal Hamid [Fitzwilliam-Hall], "Exploring the Islamic Environmental Ethics" In A.R. Agwan, (Ed.), *Islam and the Environment*, (New Delhi, India: Institute of Objective Studies, 1997), 55. De Koran is er helder over dat *fasād* verband houdt met de vernietiging van de landbouwgrond en de vruchtbaarheid (2:205; 7:85), en dat *fasād* zich zowel op land en op zee voordoet (30:41).

60 Özdemir, "Environmental Ethics," 203.

61 Zie par. 5.5. Het Koranvers, 'Mijn dienaren, de rechtvaardigen, zullen de Aarde erven' (21:105), lijkt sterk op het 29ste vers van Psalm 37 in de Masoretische nummering van de Hebreeuwse Bijbel (Psalm 36 in de Griekse Septuaginta en Latijnse Vulgaat vertalingen): 'De rechtvaardigen zullen het land erven en daarin voor eeuwig wonen.'

62 Zeer betrouwbare *ḥadīth* door Muslim overgenomen van Abū Sa'īd Al-Khudrī. Deze *ḥadīth* komt nauw overeen met het Koranvers: 'Zo hebben Wij jullie als opvolgers van elkaar geplaatst als plaatsvervanger op de Aarde (*khalā'if fī 'l-ard*), opdat Wij zouden kunnen zien hoe jullie je gedragen.' (10:14).

63 De 11e-eeuwse denker Ar-Rāghib Al-Isfahānī beschouwde de uiteindelijke doelen van God met betrekking tot de mensheid als verantwoordelijke wezens, die zich verantwoorden, wat concreet gemaakt wordt in drie functies: De eerste hiervan is om God te dienen en te aanbidden. Dienst en aanbidding omvatten alles wat door God wordt geliefd in woord en daad, in alle levenssferen. De tweede is het uitoefenen van *khalāfah* op de Aarde door deze te bewerken, recht en gerechtigheid te handhaven, en goedheid en nut op Aarde te verspreiden, zoals getoond in Gods gebod aan de profeet David: 'O David! Wij hebben jou tot een *khalīfah* op de Aarde gemaakt: oordeel daarom met rechtvaardigheid tussen de mensen, en volg niet de passies die je zouden kunnen afleiden van de weg van God' (38:26). De derde is het cultiveren en laten bloeien van het land (*'imārat al-ard*), zoals in het vers, '...Hij heeft jullie uit de Aarde voortgebracht en jullie gemaakt om haar te bebouwen en haar daarin te laten bloeien...' (11:61). Het land wordt in stand gehouden door bomen te planten, gewassen te zaaien, te bouwen, en te herstellen, door het in cultuur te brengen en opnieuw tot leven te brengen, en door zich te onthouden van verderf en verwoesting (*fasād*) en beschadiging (*ikhālāl*) ervan. Ar-Rāghib Al-Isfahānī (gestorven in 502 H. / 1108/1109 G.), geciteerd in *Ri'āyat al-Bī'ah*, 23.

64 95:4-8.

65 Llewellyn, “Letter to Aishah”; Koran 99:7–8; zeer betrouwbare *ḥadīth* overgenomen door Al-Bukhārī en Muslim van ‘Abd-Allāh ibn ‘Umar. Zie ook Abū ‘Ubayd Al-Qāsim ibn Sallām (gestorven 224 H.) *Kitāb al-Amwāl: bāb ḥaqq al-imām ‘alā ‘r-ra‘īyah wa ḥaqq ar-ra‘īyah ‘alā ‘l-imām*.

66 Zeer betrouwbare *ḥadīth* overgenomen door Muslim van Abū Mālik Al-Ash‘arī.

67 33:72.

68 Llewellyn, “Letter to Aishah”; Llewellyn, “Islamic Environmental Law,” 6; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 30.

69 Koran (2:286). De profeet Mohammed zelf, Gods zegen en vrede zij met hem, het toonbeeld van eerbiedvolle zorg, mededogen en het ultiem goede, hij die werd gezonden als een genade voor alle wezens, en die werd beschermd tegen het begaan van zonden, zei: 'Doe goede daden op de juiste manier, oprecht en gematigd, en ontvang het goede nieuws, want iemands goede daden zullen hem niet het Paradijs binnenlaten.' Ze vroegen: 'Zelfs jij, O Boodschapper van God?' Hij zei: 'Zelfs ik, tenzij en totdat God Zijn vergeving en genade aan mij schenkt.' (zee betrouwbare *ḥadīth* overgenomen door Al-Bukhārī van ‘Ā’ishah. Book 76 (Ar-Riqāq), no. 474).

70 De Aarde met zorg betreden betekent dat we al onze schadelijke invloeden op de Aarde zo veel mogelijk moeten verminderen, door niet meer te nemen dan we nodig hebben om ons leven op een goede en mooie manier te leven, voor onszelf en onze medeschepselen: niet meer dan ons eerlijke deel van de levensbronnen gebruiken, zonder inbreuk te maken op de aandelen van onze en andere soorten, zowel van de huidige als van toekomstige generaties. Het betekent dat we ons leven moeten leiden op een manier die verderf en verwoesting op Aarde voorkomt, van het vervuilen van de lucht en wateren tot de uitputting van de bodems en het verdwijnen van de diversiteit aan levensvormen die deze Aarde met ons delen. Het betekent dat we ons leven spaarzaam moeten leiden, verspilling van voedsel en reizen moeten vermijden, en onze bijdrage aan de opwarming van de Aarde en het verlies van biodiversiteit moeten verminderen. Het betekent dat we deze wonden op elke mogelijke manier moeten helen.

Hoofdstuk 3

71 Llewellyn, “Reverence and Utmost Good: Merciful Harvests” ingebracht bij de conferentie: *Halal and Tayyib: Rethinking the Ethical*, Zaytuna College Center for Ethical Living and Learning, 2019.

72 Othman Llewellyn, Ongepubliceerde verklaring opgesteld namens het redactieteam, https://www.ifees.org.uk/wp-content/uploads/2020/01/climate_declarationmmwb.pdf, 2015;

varianten verschenen in Llewellyn, “Reverence and Utmost Good,” 2019 en in Othman A. Llewellyn en Abdallah R. Altasat, “The Haraman and the Hima: Inviolable Sanctuaries and Protected Areas in Islam” verslagen van Delos4 Workshop, 23-27 April 2017, Malta (IUCN/WCPA Specialist Group on Cultural and Spiritual Values of Protected Areas, in druk). Wat betreft de kwalijke kanten van nationalisme en racisme, wordt van de kalief ‘Alī ibn Abī Tālib gezegd dat hij in dit verband verklaarde: 'Gerechtigheid is het schild van naties.' Zie *Ghurar al-Hikam wa Durar al-Kalim*, ‘Abd al-Wāhid bin Muhammad al-Āmidī, *Ḥadīth* no. 1873.

73 Llewellyn, “Letter to Aishah”; Samarrai, “Environmental Protection and Islam,” 37–39; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 5–6, 9–10. Nog een ander aspect van *taqwā* is het besef dat de Heer van alle wezens ons zal beproeven en oordelen over ons gebruik van de kleinste deeltjes van de schepping, zoals moleculen en genen, want geen enkel deeltje is zonder waarde en betekenis.

74 Llewellyn, “Letter to Aishah”; Koran, 44:38–39, 21:16–18, 38:26–28, 3:190–191, 14:19, 16:3, 25:68, 29:44, 45:22, 64:3, etc.

75 Zie Ibrāhīm ibn Mūsā Ash-Shātībī (gestorven 790 H. / 1388 G.), *Al-Muwāfaqāt fī Usūl ash-Sharī‘ah: kitāb al-maqāsid*: voorwoord.

76 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Al-Bukhārī, Muslim en Ibn Mājah van ‘Umar ibn al-Khattāb en Abū Hurayrah. (*Saḥīḥ al-Bukhārī* no.4777, etc.).

77 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Muslim en Abū Dāwūd van Shaddād ibn Aws. Hier omvat 'het ultiem goede in alles' het hoogste goed in ons gedrag ten opzichte van elk geschapen wezen en het hoogste goed of uitmuntendheid in elke daad. Ook wordt van de profeet Mohammed, vrede zij met hem, verklaard dat hij heeft gezegd: 'De geschapen wezens zijn de dienaren van God, en de wezens die God het meest lief heeft zijn diegenen die het meeste goed doen voor wie Zijn dienaar. (Voor de herkomst van deze *ḥadīth*, zie eindnoot 47).

78 Zie ook Umar Abd-Allah, "Mercy."

79 *Ḥadīth* overgeleverd door Abū Dāwūd en At-Tirmidhī van ‘Abd-Allāh ibn ‘Amr (*Mishkāt al-Masābīh*, *ḥadīth* no. 4969).

80 *Shukr* is het tonen van dankbaarheid, het bedanken, het erkennen, herkennen en tonen van een zegen van God, de Heer van alle wezens. Het tegenovergestelde is *kufr* – letterlijk ondankbaarheid: het verbergen, bedekken, vergeten, negeren of ontkennen van een zegen, en het woord voor ongeloof en ongeloof in de islam. Van de vele *āyahs* die ons oproepen om dankbaarheid te tonen, zijn deze twee bijzonder opvallend:

‘Hij is het die jullie uit de buiken van jullie moeders heeft voortgebracht, terwijl jullie niets wisten – en Hij gaf jullie gehoor, zicht en harten, opdat jullie dankbaar zouden zijn.’ (16:78)

“Hebben jullie het water gezien dat jullie drinken? Zijn jullie het die het uit de regenwolk laten neerdalen, of zijn Wij dat? Als Wij hadden gewild, zouden Wij het bitter hebben gemaakt – waarom tonen jullie dan geen dankbaarheid?” (56:68-70)

81 *Ri‘āyat al-Bī‘ah*, 35-37.

82 *Ri‘āyat al-Bī‘ah*, 33-34.

83 *Ri‘āyat al-Bī‘ah*, 34-35. Bovendien verdient elk meesterwerk van kunst niet alleen onze aandacht, waardering en bewondering, maar ook onze zorg en bescherming. Hoeveel te meer verdient dan de aarde, die vol is van tekenen van God en een meesterwerk van Zijn makelij is, en die alle levende wezens omvat die wij in de kosmos kennen, onze zorg en bescherming. Zie Özdemir, "Environmental Ethics," 20-22.

84 Authentieke *ḥadīth*, overgeleverd door Ibn Mājah van Anas ibn Mālīk (no. 224). De volledige tekst luidt als volgt: "Het zoeken naar kennis is een individuele verplichting voor elke moslim, en alles om ons heen vraagt vergiffenis voor de zoeker van kennis, zelfs de vissen (of walvissen) in de zee." Talrijke tekstuele bronnen tonen het belang van leren aan. Het allereerste vers van de Koran dat aan de profeet Mohammed, vrede zij met hem, werd geopenbaard, droeg hem op: "Lees! in de naam van uw Heer Die heeft geschapen" (96:1) en hij werd geïnstrueerd om te bidden: "Mijn Heer, verhoog mijn kennis." (20:114).

Hij verklaarde dat de superioriteit van de geleerde boven de gewone aanbidder gesteld is zoals die van de volle maan boven de sterren (authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Abū Dāwūd en At-Tirmidhī van Abū ‘d-Dardā’) en dat degene die een pad bewandelt op zoek naar kennis zijn of haar pad naar het paradijs daarmee vergemakkelijkt ziet, en dat de engelen hun vleugels over hem of haar spreiden (authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Muslim van Abū Hurayrah). Dat het doel van kennis is om goedheid te onderwijzen, wordt aangetoond in de *ḥadīth*: "God en Zijn engelen en degenen die in de Hemelen en de Aarde wonen – zelfs de mier in zijn nest – zegenen Degene Die mensen goedheid leert." (*ḥadīth* overgeleverd door At-Tirmidhī van Abū Umāmah Al-Bāhilī).

85 Het lijkt evident dat het terugkeren naar betere manieren van leven op de Aarde niet gaat lukken met hetzelfde onderwijssysteem van de moslimlanden, dat werd gevormd door de opvattingen horend bij de natiestaat van de 20e eeuw. Daarom kunnen de huidige onderwijssystemen wellicht technische oplossingen bieden, die symptomen behandelen, maar technische oplossingen kunnen de oorzaken van de crisis niet wegnemen. We hebben dringend behoefte aan een radicaal nieuw soort onderwijs dat prioriteit geeft aan ecologische waarden, en dat ons en de komende generaties de ecologische

geletterdheid biedt om de crisis aan te pakken en op te lossen en zorgzame, competente *khalifahs* op de Aarde te worden. Zie David Orr, *Earth in Mind: On Education, Environment, and the Human Prospect* (Washington, DC: Island Press, 2004), 5-25.

86 Orr, *Earth in Mind*, 9. Wat betreft de vraag of de Aarde en haar systemen, in al hun complexiteit, ooit veilig beheerd kunnen worden, zie Jack Turner, *The Abstract Wild* (Tucson, AZ: U. of Arizona Press, 1996), 107-125.

87 Orr, *Earth in Mind*, 9.

88 UNESCO, Tbilisi Declaration, 1978. In de veertig jaar sinds de Tbilisi-verklaring zijn de vijf oorspronkelijke doelstellingen van milieueducatie verder ontwikkeld en verfijnd als een doorlopende reeks van Bewustwording tot Actie. Zie Joel Barnes, "Awareness to Action: The Journey toward a Deeper Ecological Literacy," in *The Journal of Sustainability Education*, 2013. Te vinden via https://www.academia.edu/8136364/Barnes_J_2013_Awareness_to_Action_Continuum_the_journey_to_a_deeper_ecological_literacy

89 We maken ons grote zorgen over de paradox dat, hoewel we betere boeken, films, beelden en interactieve computerspellen hebben dan ooit tevoren om over de Aarde en haar leefgemeenschappen te leren, elke generatie weer minder contact heeft met de wilde natuur. Boeken, films, beelden en interactieve spellen, hoe uitstekend ze ook mogen zijn, zijn geen vervanging voor daadwerkelijk contact met de natuurlijke schepping. Zie Aishah Abdallah, "Islamic Values relating to Wildlands and Wildlife, and Wilderness Leadership" (presentatie gehouden op Zawayah Rosales, Spanje, 2017). Zie ook Jack Turner, *The Abstract Wild*, 89-90.

90 Aishah Abdallah, "Wildlands and Wildlife."

91 De waarden van het wilde natuur vormden de cultuur en samenleving waarin de profeet Mohammed, vrede zij met hem, en zijn metgezellen geboren werden. Het was gebruikelijk om jonge kinderen voor een bepaalde tijd door bedoeïenen op te laten voeden in de gezonde wildernis, en hij heeft ongeveer vier jaar in de bergen van de Banū Sa'd nabij At-Tā'if bij zijn pleegmoeder Halimah bint Abī Dhu'ayb doorgebracht.

92 Aishah Abdallah, "Wildlands and Wildlife." In de poëzie vindt de geliefde Majnūn, gek van lijden door onbeantwoorde liefde, toevlucht in de woestijn waar de wilde wezens zijn metgezellen zijn. In de filosofische literatuur wordt Hayy ibn Yaqzān, een kind van de natuur, grootgebracht door een gazelle op een eiland zonder mensen. Ondergedompeld in de natuur, leeft hij een leven van observatie, reflectie en het experimenteren met de natuurlijke wereld en leert hij haar met eerbied en zorg te behandelen. Decennia later komt een geleerde genaamd Absal naar het eiland om te mediteren, ontmoet Hayy en leert hem spreken. Ze ontdekken dat Hayy dezelfde essentiële waarheden van geloof, ethiek en wijsheid heeft bereikt die Absal heeft bereikt door de studie van de schriftuurlijke openbaring, filosofie en mystiek.

93 Aishah Abdallah, "Wildlands and Wildlife." Zelfs twee of drie generaties geleden waren stadsmensen afgestemd op de seizoenen, het regenwater dat ze opvingen, het grondwater dat ze putten, en de boerderijen die hun voedsel produceerden. Veel mensen houden ervan om te kamperen in de wilde natuur. Maar nu raken steeds meer mensen losgekoppeld en vervreemd van het land, van de gemeenschappen van levende wezens, en zelfs, op bepaalde manieren, van elkaar. Vooral meisjes raken geïsoleerd van de natuurlijke wereld binnen gemeenschappen die dat als gevaarlijk of ongeschikt voor dames beschouwen.

94 Nasr, *Sacred Science* (1993), 142. Zie ook Reza Shah-Kazemi, "Seeing God Everywhere Qur'anic Perspectives on the Sanctity of Virgin Nature", (Cambridge Central Mosque, 2019).

95 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Al-Bukhārī van Jābir ibn 'Abd-Allāh.

96 Othman Llewellyn, "Surat al-Fatihah" (presentatie gehouden op Zawayah Rosales, Spanje, 2017) Na deze verzen reciteren we enkele andere verzen van de Koran die we kiezen, en buigen we, zoals de sterren en de bomen buigen (55:6), om vervolgens ons gezicht plaatsen op de Aarde, waarvan we uit

stof gemaakt zijn. We bidden met ons hele wezen, hart en geest, tong en ledematen. Als we in een groep zijn, bidden we samen, schouder aan schouder.

97 *Ri'āyat al-Bī'ah*, 241-245.

98 Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 48. Said Nursi, *On Fasting: Meanings and Messages from the Month of Ramadan*, (Vertaald door Colin Turner), Nursi Society, Windsor, CT, 2021.

99 Muhammad Asad en andere geleerden hebben opgemerkt dat onze kringloop rond de Ka'bah de banen van de Aarde rond de zon, en de maan rond de Aarde, weerspiegelt. Zie Muhammad Asad, *The Road to Mecca* (Gibraltar: Dar al-Andalus, 1980), 370.

100 Muhammad Asad, *The Road to Mecca*, 368-369. De Zwarte Steen is hol geworden door de lippen van ontelbare pelgrims die haar al meer dan veertienduizend jaar hebben gekust.

101 Zie *tafsīrs* van het Koranische vers (1:1) door At-Tabarī and Ibn Kathīr.

102 Het is vanwege de dubbele rol van de profeet Mohammed, vrede zij met hem, zowel als spiritueel leider als heerser en hervormer van de samenleving, dat de schrijver Michael H. Hart hem rangschikte als de invloedrijkste persoon in de geschiedenis van de mensheid. Hart, die zichzelf als een witte separatist beschouwt, is geen moslim en geen voorstander van islamitische waarden. De invloed van islamitische leringen op de behandeling van dieren in moslimlanden werd opgemerkt door bezoekers uit Europa. De Franse dichter, reiziger en diplomaat Alphonse de Lamartine (1790-1869), die in 1832-1833 een pelgrimstocht naar Jeruzalem maakte via Istanbul en Turkije, maakte de volgende opmerking:

Moslims onderhouden goede relaties met alle wezens, zowel levende als niet-levende: bomen, vogels, honden, kortom, zij respecteren alles wat God heeft geschapen. Zij breiden hun compassie en vriendelijkheid uit naar alle soorten van dieren die in onze landen verlaten of slecht behandeld worden en daardoor in ellendige omstandigheden verkeren. In alle straten laten zij op bepaalde afstanden schalen met water achter voor de honden uit de wijk. Sommige moslims laten fondsen met een vrome doelstelling achter na hun dood voor de duiven die zij hun hele leven hebben gevoed, en zorgen er zo voor dat er graan wordt uitgestrooid voor [de vogels] nadat zijzelf zijn heengegaan. (Alphonse de Lamartine, *Travels in the East*, 1850, p. 160.)

Edward William Lane (1801-1876) merkt dat in *Manners and Customs of the Modern Egyptians* (1836) eveneens op: "'Ik was zeer verheugd hun menselijkheid te zien tegenover stomme dieren.' Over de invloed van de islamitische leringen op de behandeling van dieren, werd door de Franse dichter, reiziger en diplomaat Alphonse de Lamartine (1790-1869) tijdens zijn pelgrimstocht naar Jeruzalem in 1832-1833 via Istanbul en Turkije, opgemerkt dat de afname van deze gevoeligheid voor dieren te maken had met het gedrag van Europeanen: 'Ik herinner me niet dat ik daden van wreedheid tegenover stomme dieren heb gezien, behalve in plaatsen waar Fransen ofwel verblijven of regelmatig op bezoek zijn.'" Zie Nomanul Haq, "Islam and Ecology," 148).

103 Als wees ervoer de profeet Mohammed, vrede zij met hem, op jonge leeftijd uit de eerste hand de wreedheid en hardheid van een samenleving, bekend bij moslims als de Dagen van *Jāhiliyah* (Onwetendheid), waarin de zwakken aan de machtigen overgeleverd waren. Wezen zoals hij, weduwen, slaven, vrouwen, vreemden, etnische en raciale minderheden, gedomesticeerde en wilde dieren hadden geen rechten en weinig bescherming, behalve de grillige bescherming van de stamhoofden. Vastberaden, streng en sterk in zijn strijd tegen het kwaad en onrecht, was zijn zachtheid in de omgang met de zwakken, zowel mensen als andere geschapen wezens, adembenemend. Hij belichaamde de banden van liefde en mededogen die God tussen echtgenoten heeft gelegd, in het Koran-gebed: 'Onze Heer, schenk ons dat wij aan onze echtgenotes en nakomelingen vreugde beleven en maak ons tot een voorbeeld onder de zorgzamen.' (25:74). Hij begroette bruidsparen met de woorden: 'Moge Gods zegeningen bij jullie zijn, moge Hij zegeningen over jullie uitstorten en jullie samenbrengen in het goede.' Hij toonde vriendelijke humor en speelsheid in zijn interactie met zijn familie, metgezellen, burens en huisdieren. Hij zou racen met zijn vrouw 'A'ishah, soms verliezen, soms winnen, en wanneer hij won, zei hij: 'Dit maakt het goed.' Hij verlengde zijn nederwerping in gebed

wanneer kinderen op zijn rug klommen. Toen een vrouw dringend om een kameel vroeg, bood hij haar 'een kind van een kameel' aan, en toen zij uit frustratie uitbarstte, zei hij: 'Is niet elke kameel het kind van een kameel?' Een van zijn rijdieren was oncomfortabel om te rijden, dus noemde hij het Duldul: 'Stekelvarken. Zie ook Ibrahim Özdemir, "Muhammed", in Encyclopedia of Religion and Nature, ed. Bron Taylor and Jeffrey Kaplan (New York: Continuum, 2003), pp. 1124-1125.

104 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Muslim (No. 2593) van 'Ā'ishah; zie ook Al-Bukhārī No. 6528.

105 Sunan Abī Dāwūd; See Abdal Hamid [Fitzwilliam-Hall], "Islamic Environmental Ethics," 62.

106 *Ḥadīth* overgeleverd door At-Tirmidhī van 'Abd-Allāh ibn 'Abbās.

107 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Al-Bukhārī en Muslim van 'Abd-Allāh ibn 'Umar.

108 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Al-Bukhārī en Muslim van Abū Hurayrah.

109 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Al-Bukhārī van 'Abd-Allāh ibn 'Umar (*Sahīh al-Bukhārī* 2365).

110 *Ḥadīth* overgeleverd door Abū Dāwūd van 'Āmir Ar-Rām.

111 Authentieke *Ḥadīth*, overgeleverd door Imām Ahmad van 'Abd-Allāh ibn Mas'ūd (Zie *Majma' az-Zawā'id: kitāb as-sayd wa 'dh-dhabā'ih, bāb ma nahā 'an qatlihi min an-naml...*); Llewellyn, "Islamic Jurisprudence and Environmental Planning," 35.

112 *Ḥadīth* overgeleverd door Abū Dāwūd en At-Tabarānī van 'Abd-Allāh ibn Hubshī (*Mishkāṭ al-Masābīh, ḥadīth* no. 2970); zie ook *ahādīth* in Nūr ad-Dīn 'Alī ibn Abī Bakr Al-Haythamī (d. 807 H.), *Majma' az-Zawā'id wa Manba' al-Fawā'id: kitāb al-buyū', bāb fīman qata'a as-sidr en kitāb al-adab, bāb fīman qata'a as-sidr*.

113 *Ḥadīth* overgeleverd door Ahmad ibn Hanbal en At-Tabarānī van Abū 'd-Dardā'.

114 Zie par. 5.14-5.17.

115 Muhammad ibn 'Umar Al-Wāqidī, *Kitāb al-Maghāzī*. Zie Abdal Hamid [Fitzwilliam-Hall], "Islamic Environmental Ethics" 63.

116 *Ḥadīth* overgeleverd door Abu ash-Shaykh in *Akhlaq an-Nabi* (80) van 'Umar ibn al-Khattab,

117 Zie par. 5.14-5.15.

118 Zie Musnad van Imām Ahmad (*ḥadīth* no.19774), evenals Sahīh Muslim en Al-Bayhaqī, *Shu'ab al-Īmān*. In zijn afscheidsrede verklaarde hij ook: 'Vrees God met betrekking tot vrouwen! Waarlijk, God heeft hen aan jullie toevertrouwd, en jullie genieten van hen conform de wet door het woord van God... Jullie hebben rechten over jullie vrouwen en jullie vrouwen hebben rechten over jullie. Vrees daarom God met betrekking tot vrouwen, en zorg voor hun welzijn. Heb ik de boodschap goed overgebracht? – O God, wees mijn getuige.'

Hoofdstuk 4

119 Zie Carl Sagan, "The Pale Blue Dot". Kijk opnieuw naar die "dot", die stip in de ruimte. Dat is hier. Dat is thuis. Dat zijn wij.... iedere heilige en zondaar in de geschiedenis van onze soort heeft daarop geleefd - op een stofdeeltje dat zweeft in een zonnestraal....' Door het repliceren van het zelfvoorzienende overlevingssysteem van de Aarde om astronauten in de ruimte te laten leven, hebben wetenschappers ons paradoxaal genoeg een dieper besef van de Aarde gegeven. *The Pale Blue Dot* van Carl Sagan is in het Nederlands vertaald onder de titel *De Blauwe Stip*.

120 <https://ourworldindata.org/population-growth>

121 Mohandas K. Gandhi, naar een citaat door E. F. Schumacher in *Small Is Beautiful: A Study of Economics as if People Mattered* (Londen: Blond en Briggs, 1973), p. 29. Het is vertaald naar het Nederlands, onder de titel *Klein is mooi: economie als zou de mens belangrijk zijn*. (Uitgeverij Contact in 1974).

122 Khalid, "Signs on the Earth", p. 159. Meer over duurzame ontwikkeling in de islamitische context, zie Safi-Eldin A. Hamed, 'Capacity Building for Sustainable Development: The Dilemma of Islamization of Environmental Institutions,' in Foltz, Denny en Baharuddin (red.), *Islam and Ecology* (2003).

123 In overeenstemming met deze visie is ontwikkeling verbonden met andere centrale concepten in deze context, zoals duurzame ontwikkeling en de spirituele en ethische aspecten die noodzakelijk zijn om de dilemma's met betrekking tot het omgaan met hulpbronnen op de lange termijn op te lossen. Deze zijn geworteld in de daden van de metgezellen, zoals het opschorten van de verdeling van veroverde landen door Umar ibn Al-Khattab, moge God tevreden met hem zijn, waarbij hij het recht van toekomstige generaties meewoog in zijn overwegingen.

124 Er zijn enkele uitzonderingen op de regel dat de geïndustrialiseerde landen de meeste milieuschade op Aarde veroorzaken. Bijvoorbeeld de immense hoeveelheden plastic die de oceanen bereiken vanuit niet-geïndustrialiseerde landen, het kappen en verbranden van regenwouden en de verwoestijning van droge gebieden.

125 Matigheid in het gebruik van de levensbronnen op Aarde, gecombineerd met een eerlijke verdeling van de toegang daartoe en het behoud van wilde ecosystemen, zou de mensheid in staat kunnen stellen om nog verder in aantal toe te nemen zonder grote schade aan de biosfeer te veroorzaken. Die mogelijkheid blijft echter academisch zolang we geen radicale veranderingen doorvoeren in de manier waarop we leven. Behalve voor de enkelen onder ons die op de basis van permacultuur leven, zal elk nieuw leven dat we op de wereld brengen een last voor de Aarde zijn. Ondertussen krimpen de natuurgebieden op Aarde en de habitats van veel bedreigde diersoorten snel.

126 De profeet Moḥammed, vrede zij met hem, moedigde islamitische mannen aan "Trouw, krijg kinderen, en ik zal trots op jullie zijn, want jullie zullen in aantal groter zijn dan de andere volken" Dit is een authentieke *ḥadīth*, overgeleverd door Abu Dawud, An-Nasa'i en Ahmad ibn Hanbal van Ma'qil ibn Yasar (Mishkat al-Masabih, *ḥadīth* nr. 3091). Er wordt ook gerapporteerd dat hij zei: "Trouw, krijg kinderen, en ik zal trots op jullie zijn op de dag van de opstanding."

Inderdaad, volgens bevolkingsprojecties zal de islam binnen de komende decennia meer aanhangers hebben dan welke andere religie dan ook, en dit is grotendeels te danken aan ons geboortecijfer. Maar moet deze *ḥadīth* worden opgevat als een gebod of een vergunning om in onbeperkte mate voort te planten? Wij denken van niet, gezien de afweging van waarden die in de tekst wordt besproken. Bij het plannen om kinderen te krijgen, zou elk moslimkoppel moeten overwegen hoe zij hun ecologische voetafdruk op de Aarde, haar levende bewoners en toekomstige generaties kunnen verminderen, en zich verplichten ervoor te zorgen dat de nieuwe levens die ze in de wereld brengen geen extra lasten voor de biosfeer zullen veroorzaken.

127 Relevante principes omvatten het volgende, geciteerd uit Othman Abd ar-Raḥman Llewellyn, 'Islamic Environmental Law': 'Als twee goede dingen elkaar wederzijds uitsluiten, dan moet het grotere goed worden gewaarborgd door het kleinere goed uit te sluiten.' 'Als twee verplichtingen in conflict komen, dan moet de verplichting die het fundamenteeler is, worden nagekomen.' 'Als een voordeel onvermijdelijk gepaard gaat met een nadeel, dan heeft het afwenden van schade voorrang boven het verkrijgen van voordelen.' Zie 5.5 van dit document voor een nadere toelichting van dergelijke principes.

128 Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, pag. 19; Llewellyn, 'Islamic Jurisprudence and Environmental Planning,' pag. 42. Notitie van de vertaler: de geciteerde werken van Bagader en Othman Llewellyn's worden bijna exclusief gebruikt in academische omgevingen.

129 *Ḥadīth* overgeleverd door Abû Dawûd, At-Tirmidhi en An-Nasâ'i van 'Ā'ishah. Zie ook Mûjatat al-Ankâm al-'Adliyah, artikelen nr. 85, 87 en 88; Mahmassani, *Falsafat al-Tashri' al-Islâm* (De filosofie van de jurisprudentie in de islam), 203-204; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 19; Llewellyn, 'Islamic Environmental Law,' 14.

130 Llewellyn "Islamic Environmental Law," 14.

131 Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 30-31.

132 Grond, oppervlaktewateren en moerassen, visserijen, bossen en oerwouden, graslanden en landbouwgronden, evenals wilde en gedomesticeerde planten- en diersoorten en de ecosystemen waartoe ze behoren, zijn hernieuwbaar. Dit betekent dat ze duurzaam kunnen worden gebruikt, op voorwaarde dat ze geoogst worden in een mate die de regeneratiecapaciteit niet overschrijdt. De processen waarmee de meeste mineralen, inclusief fossiele brandstoffen en fossiel grondwater, worden geproduceerd, opgeslagen en gecirculeerd, verlopen over tijdsperioden die zo enorm zijn, dat ze naar menselijke maatstaven als niet-hernieuwbaar worden beschouwd. Het is daarom onmogelijk ze duurzaam te gebruiken. De levensduur van deze middelen kan echter worden verlengd door hergebruik, minder gebruik en het benutten van hernieuwbare alternatieven. Zie *Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living* (Gland, Zwitserland: IUCN, UNEP en WF, 1991), 9-10. Zie ook Llewellyn, 'Islamic Environmental Law,' 15.

133 Abû 'l-Faraj 'Abd ar-Rahmân ibn Rajab (gest. 795 H. / 1393 G.), *Al-Qawâ'id*: regel nr. 86, met verwijzing naar *Al-Wâdih fî Uşûl al-Fiqh* van Ibn 'Aqil. Hier wordt met 'vruchtgebruik' bedoeld, dat iemand recht heeft op de voordelen van andermans (Gods) eigendom als hij ervoor zorg draagt, dat het geen waarde verliest.

134 Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 18; Llewellyn, "Islamic Jurisprudence and Environmental Planning" 39, 43.

135 Degelijk geauthentiseerde *hadîth*, overgeleverd door Ibn Mâjah, Ad-Dâraqutni en anderen van Abû Sa'îd al-Khudrî, en door imâm Mâlik in *Al-Muwatta'*. Het is een bekende *hadîth* die vaak wordt aangehaald in Islamitische juridische contexten en ethische discussies, met de boodschap dat men geen schade moet toebrengen aan anderen en ook niet moet reageren met schadelijke vergelding. Het principe wordt vaak gebruikt om destructief gedrag te ontmoedigen, zowel in persoonlijke als in milieu- en maatschappelijke context.

136 " Water is in zekere zin een vluchtige hulpbron en daarom een bijzonder geschikt voorbeeld voor andere hulpbronnen, zoals wilde dieren en zelfs weidegronden of savannes, die tijdelijk zijn en afhankelijk van regenval en andere omstandigheden in droge gebieden. Conceptueel zijn er opvallende parallellen tussen de voordelen van de best mogelijke toewijzing en het gebruik van een waterstroom en die welke kunnen worden verkregen uit de energiestroom in natuurlijke ecosystemen. " Graham Child en John Grainger, *A System Plan for Protected Areas for Wildlife Conservation and Sustainable Rural Development in Saudi Arabia* (Gland, Zwitserland: National Commission for Wildlife Conservation and Development and IUCN, 1990), 107. Een vluchtige hulpbron is niet vastomlijnd in termen van tijd of ruimte en kan zich verplaatsen, verschijnen en verdwijnen, is tijdelijk en soms van korte duur.

137 De Arabieren zijn wellicht beter bekend als veehouders dan als landbouwers, terwijl de islamitische beschaving die zij voortbrachten, waarschijnlijk meer wordt geprezen vanwege haar prestaties in architectuur en de kennis van filosofie, wiskunde, geneeskunde en de wetenschappen, dan om haar landbouw. Toch waren zij erfgenamen van oeroude tradities van terraslandbouw en de daarbij behorende irrigatiesystemen in Jemen, en van een intensieve oase-landbouw, bevoeid door middel van zowel onder- als bovengrondse aquaducten, bekend als *aflāj* in Oman. Zie Ahdal Hamid Fitzwilliam Hall, *An Introductory Survey of the Arabic Books of Falah and Farming Almanacs* (2010), https://www.academia.edu/5067332/An_Introductory_Survey_of_the_Arabic_Books_of_Fil%C4%81%E1%B8%A5a_and_Farming_Almanacs⁹

9 NB in de originele Engelse tekst heeft de auteur het over "spate irrigation". Dit is een niet gangbare term. Hij doelt vermoedelijk op een traditionele vorm van irrigatie, die wordt toegepast in droge of semi-aride gebieden. Hierbij wordt de watertoevoer aan een stuk(je) terrasland gedoseerd via kortdurende bevoeiing.

138 De Arabische woorden *filāhah* ('verbouwen, akkerbouw') en in bredere zin 'landbouw, boeren, veeteelt', en *fallāh* ('boer, landbouwer, ploeger, boer'), zijn afgeleid van de werkwoordsvorm *falaḥa*, wat betekent 'spleten, scheuren', en specifiek 'ploegen, bewerken, het land cultiveren'. Het betekent ook 'gedijen, voorspoed hebben, succesvol, gelukkig zijn'. Zie Fitzwilliam Hall, *Filāho*.

139 Bovendien wordt het woord *falāh* vijf keer per dag vanaf de minaretten van elke moskee in de moslimwereld uitgeroepen tijdens de oproep tot gebed: *hayya 'ala 'l-falāh* - "Kom tot het welslagen, kom naar de verlossing." Landbouw, welzijn (in deze wereld en de volgende) en aanbidding zijn dus onlosmakelijk verbonden in de Arabische taal. "De islamitische landbouw zoals toegepast in Al-Andalus was een intensief, organisch, gemengd landbouwsysteem dat een grote bevolking en bloeiende beschaving ondersteunde gedurende vierhonderd jaar (en tot zevenhonderd jaar in het geval van Granada) zonder de hulp van agrochemische meststoffen of pesticiden."¹⁰ Fitzwilliam Hall, *Filāha*.

140 Zie M. K. Suleiman et al., *Towards an Implementation Strategy for the Human Integrated Management Approach Governance System; Theories, Concepts, Methodologies, Case Studies and Action Plans*, <https://www.silene.org/en/documentation-centre/management-documents/proceedings-international-workshop-towards-an-implementation-strategy-for-the-human-integrated-management-approach-governance-system-theories-concepts-methodologies-case-studies-and-action-plans> [Geraadpleegd: 25-11-2024].

141 Ar-Radhi, Muhammad ibn al-Husayn ash-Sharif, *Nahj al-Balāghah*, Brief nr. 53: De kalief 'Ali zei dat het levensonderhoud van Gods schepselen afhankelijk is van vijf zaken: goed leiderschap, zorgvuldige landbouw, eerlijke handel, verhuur en liefdadigheid. Over landbouw zei God: "Hij heeft jullie uit de Aarde voortgebracht en jullie erop gevestigd" (11:61). Dit leert ons dat God hen opdroeg het land te bewerken, zodat wat het voortbrengt aan graan en vruchten een bron van leven zou zijn voor Zijn schepselen. Muhammad ibn al-Hasan Al-Hurr al-'Amili, *Wasa'il ash-Shi'ah*, vol. 13, *Kitab al-Muzara'ah*, Hoofdstuk 2, *ḥadīth* nr. 10.

142 Een overlevering gerelateerd door Wahb ibn Adam Al-Qurashi (gest. 203 H.) in zijn *Kitab al-Kharaj*, van Sa'id ad-Dabbi. Zie ook Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, p. 3; Llewellyn, "Islamic Jurisprudence and Environmental Planning," p. 36.

143 Kurtzman, Joel. *The Death of Money: How the Electronic Economy Has Destabilized the World's Markets and Created Financial Chaos*. New York: Simon & Schuster, 1993, p. 71.

144 Kurtzman, Joel. *The Death of Money: How the Electronic Economy Has Destabilized the World's Markets and Created Financial Chaos*. New York: Simon & Schuster, 1993, p. 85.

145 Vanuit dit perspectief bekeken, krijgt geld, zoals het in de moderne wereld is vormgegeven, de kenmerken van een virus dat doordringt in de structuur van de planeet. Zie **Khalid, Fazlun M.**, *Signs on the Earth: Islam, Modernity and the Climate Crisis*. Cambridge: Islamic Foundation, 2019, pp. 29-30.

146 Het wereldwijde schuldenniveau nadert nu (2020) snel de \$100 biljoen. Het Global Footprint Network meldt dat we nu 1,6 planeten nodig hebben om 'de druk van de mensheid op het totaal aan ecosysteemfuncties van de Aarde te ondersteunen' en berekent dat 'de wereldwijde overshootdag

De term "spate" betekent "overstroming" of "plotselinge, sterke waterstroom". Dit sluit aan bij het idee van irrigeerbare gebieden die tijdelijk overspoeld of bevoeid kunnen worden door regen vast te houden of andere waterbronnen toe te laten.

In de context van Jemen en de omliggende regio's kan het verwijzen naar een irrigatiesysteem dat gebruikmaakt van seizoensgebonden overstromingen of controleerbare waterstromen, die bijvoorbeeld via kanalen of dammen naar de percelen worden geleid.

¹⁰ Kunstmeststoffen zijn in gebruik sedert begin 20ste eeuw en synthetische pesticiden sedert de jaren 30 van de vorige eeuw.

van de Aarde viel op 22 augustus 2020.' Dit betekent dat we in minder dan acht maanden tijd hebben verbruikt wat de planeet in twaalf maanden kan genereren.

147 *Zakāh* is de verplichting voor moslims om jaarlijks 2,5% van hun overvloedige bezittingen, zoals spaartegoeden, gewassen en vee, weg te geven aan de armen en behoeftigen, mits hun bezittingen het vastgestelde minimum overschrijden. Dit bedrag heeft als doel de resterende rijkdom te zuiveren.

148 Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 2004, Islamic Foundation, 132-133. Door middel van *zakāh* nemen we deel aan de onderlinge solidariteit en wordt de ziel gezuiverd door menselijke hebzucht aan te pakken (Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 48). Het leert ons dat geld en rijkdom niet de doelen van het leven zijn (Izzi Dien, 37).

149 *Iqtisād* verwijst naar de studie en toepassing van islamitische principes in financiële en economische activiteiten zoals handel, bankieren, en industrie.

150 *Ḥadīth* aangehaald door Jalāl ad-Dīn as-Suyūṭī in *Al-Jāmi' al-Kabīr* en gerubriceerd door 'Alī ibn 'Abd al-Malik al-Hindī in *Kanz al-'Ummāl, ḥadīth* nr. 5454.

151 Abdal Hamid Fitzwilliam-Hall, "*Islamic Environmental Ethics*." 57.¹¹

152 Abdal Hamid Fitzwilliam-Hall, "*Islamic Environmental Ethics*." 58.

153 Een overlevering (*ḥadīth*) met onbevestigde authenticiteit gerelateerd door de imam Ahmad in de *Musnad* en door Ibn Mājah van 'Abd-Allāh ibn 'Amr (*Mishkāt al-Masābīh, ḥadīth* nr. 427). Volgens Ahmad Shākir is deze *ḥadīth* geauthentiseerd. Voor een uitgebreide uitleg van deze *ḥadīth*, zie Özdemir, *Environmental Ethics*, pp. 14-15. Tevens vermeld in *Sunan Ibn Mājah*, 425. Een soortgelijke overlevering wordt vermeld in *Sahīh al-Bukhārī*, 2389. Zie ook: Sunnah.com.

154 *Sahīh al-Bukhārī, ḥadīth* nummer 2389, is te vinden via www.Sunnah.com.¹²

155 Handel: Voorbeelden van eerlijke contractuele verplichtingen die in de islam zijn toegestaan zijn *shirkah* (een partnerschap waarbij de kredietverstrekker het risico deelt), *mudārabah* (een overeenkomst tussen kapitaalverschaffer en arbeidskracht) en *bay' as-salam* (koop op vooruitbetaling gebaseerd op vastgelegd gewicht en levertijd van het product), terwijl termijnhandel zoals tegenwoordig gebruikelijk verboden is.

156 Concepten zoals sociaal financieren en armoedebestrijding, die tegenwoordig worden toegepast, zijn al verwoord in de Koran en geïllustreerd door de praktijk van de Profeet, vrede en zegeningen zij met hem. Bronvermelding: Asutay, Mehmet. 2013. "Islamic Moral Economy as the Foundation of Islamic Finance." In Valentino Cottelan (Ed.), *Islamic Finance in Europe: Towards a Plural Financial System* (pp. 55–63). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

157 *Sunan Ibn Mājah*, Boek 16, *Ḥadīth* 2537. Beschikbaar op www.Sunnah.com. *Sunan Ibn Mājah*, Boek 16, *Ḥadīth* 2537. Beschikbaar op <https://sunnah.com/urn/1267610> (geraadpleegd op 9 mei 2018).

158 De islamitische wetgeving erkent dat machthebbers (*ahl al-hall wa 'l-'aqq*) of bestuurders advies moeten inwinnen bij experts in diverse vakgebieden, vooral wanneer niet alle feiten bij alle betrokkenen bekend zijn. Alleen zo kunnen zij een goed geïnformeerde mening vormen. Tegelijkertijd zijn waarborgen nodig om te voorkomen dat besluitvorming leidt tot marginalisering van bepaalde gemeenschappen of bevolkingsgroepen. Hoe gewetensvol mensen ook mogen zijn, zij begrijpen doorgaans hun eigen behoeften en die van hun naasten beter dan die van andere sociale groepen.

11 Deze titel is mogelijk niet te vinden. In ons overzicht van Geciteerde werken en Verder lezen, achterin deze uitgave zijn diverse publicaties van dezelfde schrijver, deels over dit onderwerp, terug te vinden.

12 "Wanneer een moslim een boom plant of een gewas zaait waaruit vogels, mensen of dieren eten, wordt het beschouwd als een vorm van *sadaqah* (liefdadigheid) voor hem." Deze *ḥadīth* benadrukt de verdienste van milieuvriendelijke en duurzame praktijken. Het planten van bomen of gewassen wordt niet alleen gezien als een praktische daad, maar ook als een spiritueel verdienstelijke handeling, die inspireert om zorg te dragen voor de natuur en bij te dragen aan de welzijn van andere levende wezens.

Hierdoor kunnen zelfs goedbedoelde morele impulsen in strijd zijn met het algemene belang. Precies om deze reden is het essentieel dat alle groepen en individuen, met name de meest kwetsbaren, worden gehoord en empowered. Zie Llewellyn, "Islamic Environmental Law," p. 29.

159 Llewellyn, "Islamic Environmental Law," pp. 30–31: Een van de ergste aspecten van totalitair bestuur is dat het mensen ertoe brengt hun rol als *khalīfahs* (rentmeesters) op Aarde op te geven: het reduceert hen tot iets minder dan volledig menselijk.

160 Abū 'Ubayd al-Qāsim ibn Sallām, *Kitāb al-Amwāl: Bāb ḥaqq al-imām 'alā al-ra'īyah wa ḥaqq al-ra'īyah 'alā al-imām*. Zie ook Llewellyn, "Islamic Jurisprudence and Environmental Planning," p. 45. Zowel vrouwen als mannen zwoeren trouw aan de profeet Moḥammed, vrede zij met hem en de zegeningen van God. Na de dood van de kalief 'Umar ibn al-Khaṭṭāb haastte de commissie die hij had aangesteld om zijn opvolger te kiezen zich om niet alleen de mensen van kennis en stamhoofden te raadplegen, maar ook gewone burgers, waaronder vrouwen in hun huizen, jongeren op scholen en reizigers die de stad bezochten. Zie Ibn Kathīr, *al-Bidāyah wa al-Nihāyah: khilāfat 'Uthmān*, ed. 'Abd al-Ḥamīd Hindāwī (Sidon; Beiroet: Al-Maktabat al-'Aṣriyyah, 2001), 5:373. Zie ook Llewellyn, "Islamic Environmental Law," p. 30.

161 (*Ar-Rāḍī, Nahj al-Balāghah, Preek nr. 40*).¹³

162 (*Nahj al-Balāghah* Brief 27, ook wel *Instructies aan Muhammad ibn Abī Bakr*)

163 Een eerlijke en effectieve raadpleging vereist dat zowel vrouwen als mannen, plattelandsbewoners en stedelingen, ongeletterden en geletterden een stem krijgen in juridische en administratieve processen, zodat zij hun mening kunnen geven en een oplossing kunnen zoeken voor milieuschade. Dit vereist publieke toegang tot informatie, zodat betrokkenen weloverwogen beslissingen kunnen nemen. Het vereist dat de instanties die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering en handhaving van milieuwetgeving ter verantwoording kunnen worden geroepen voor hun acties, of juist het ontbreken daarvan. En het vereist dat lokale gemeenschappen in staat worden gesteld om de hulpbronnen zelf te beheren, voor zover hun levensonderhoud daarvan afhankelijk is.

Hoofdstuk 5

164 Streng geauthentiseerde *ḥadīth*, overgeleverd door Muḥammad ibn Ismā'īl al-Bukhārī (194-256 H.), van An-Nu'mān ibn Bashīr."

165 Zie Llewellyn, "Islamic Environmental Law," pp. 2-3: Het idee van "islamitische wetgeving" kan verwarrend zijn, vooral voor mensen uit seculiere samenlevingen. In veel delen van de wereld wordt wetgeving als nogal droog en enigszins onprettig beschouwd, zelfs als het essentieel is voor het functioneren van een beschaafde samenleving en het beschermen van individuele vrijheden. Het wordt bijna gezien als een noodzakelijk kwaad. Waarom zoekt iemand een advocaat? Misschien om een rechtszaak aan te spannen of zich ertegen te verdedigen; om te weten hoe men zo min mogelijk belasting kan betalen; of om de meest gunstige voorwaarden te verkrijgen in een zakelijk contract, een scheiding, of iets dergelijks. Dit lijkt ver verwijderd van de spirituele en ethische waarden van geloof. In de context van de islamitische beschaving wordt de wet echter heel anders waargenomen. De meest voorkomende reden om een *mufti*, een expert in islamitisch recht, te raadplegen is om te vragen wat de meest ethische en morele handelswijze is in een bepaalde situatie—de daad die het meest behaagt aan de Heer van alle wezens en die het zekerst leidt tot eeuwige spirituele zaligheid.

13 *Nahj al-Balāghah* (de "Pad van welsprekendheid") is een verzameling van preken, brieven en uitspraken toegeschreven aan 'Alī ibn Abī Tālib, de vierde kalief en neef van de profeet Mohammed. Preek 40 behandelt kwesties van rechtvaardigheid, leiderschap, en de rol van een leider binnen de islamitische gemeenschap, wat het een belangrijke bron maakt voor zowel historische als ethische overwegingen in de islamitische traditie.

166 De Koran en de *sunnah* vormen de basis van de islamitische wetgeving en ethiek, die in bredere zin wordt aangeduid als de *sharī'ah*. Naarmate de islamitische beschaving groeide, introduceerde de wetenschappelijke gemeenschap het concept van consensus (*ijmā'*) en verschillende methoden van redenering (*ijtihād*) om nieuwe kwesties aan te pakken. De primaire methode in de meeste rechtsscholen is deductie door analogie (*qiyās*) met eerdere oordelen. In diverse rechtsscholen kunnen echter analoge uitspraken plaatsmaken voor overwegingen gebaseerd op fundamentele waarden, die dan prevaleren (*istihsān*) over de analoge redenering. Wanneer geen passend precedent te vinden is, kunnen oordelen worden geveld op basis van algemeen welzijn (*al-masālih al-mursalah*), dat wil zeggen die onbeperkte voordelen die niet direct gebonden zijn aan teksten uit de Koran en de *sunnah* en ook niet via analogie daaruit kunnen worden afgeleid. Andere methoden van *ijtihād* omvatten: *Sadd adhdharā'i'*: hiermee kunnen schijnbaar legitieme middelen worden tegengehouden als ze worden misbruikt om niet-legitieme doelen te bereiken, en *istishāb al-'urf as-sālih*: hierbij kunnen gebruikelijke praktijken en definities (*'ādah* en *'urf*) wettelijke kracht krijgen wanneer ze in overeenstemming zijn met de doelen van de *sharī'ah*. Zie Llewellyn, "Islamic Environmental Law," pp. 6-7.

167 Etymologisch betekent *sharī'ah* "brede weg of pad naar water, de bron van leven". Het belang en de waarde van alle levensvormen worden gesuggereerd door de symbolische betekenis van de term *sharī'ah*, die verwijst naar het pad naar water (zie 'Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, p. 101). De *sharī'ah* houdt zich ook bezig met de dood en het hiernamaals, aangezien mensen reizigers zijn tussen de twee werelden, met de *sharī'ah* als de kaart waarop zij vertrouwen om de meest juiste weg naar spirituele gelukzaligheid in het hiernamaals te vinden (zie 'Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, p. 79). Zie ook Asutay, *Islamic Moral Economy*.

168 Llewellyn "Islamic Environmental Law," 2-3.

169 De *sharī'ah* omvat elk menselijk handelen, van religieuze rituelen en ethische vraagstukken tot moderne juridische domeinen zoals constitutioneel recht, internationaal recht, familierecht, strafrecht, contractrecht, eigendomsrecht en milieurecht. Elk handelen wordt onderzocht op de mate van goed en kwaad die het kan voortbrengen, niet alleen in de materiële wereld van het heden, maar ook in het spirituele rijk van het hiernamaals. Zie Llewellyn, *Islamic Environmental Law*, p. 3. Zie ook Asutay, *Islamic Moral Economy*.

170 Zie Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 3.

171 J. C. Wilkinson, *Islamic Water Law with Special Reference to Oasis Settlement*, *Journal of Arid Environments* (Londen) 1 (1978): 95. Het in de tekst geciteerde fragment gaat verder met:

"Het is om deze reden dat geïsoleerde gemeenschappen, die een breed scala aan droge en semi-droge omgevingen bewonen, van de Sahara tot Centraal-Azië, een code erkennen en toepassen die de basis van hun economische leven reguleert zonder enige inmenging van een centrale overheid."

172 Zie bijvoorbeeld Mawil 'Izzi Dien, *The Environmental Dimensions of Islam* (Cambridge: The Lutterworth Press, 2000) en Othman Llewellyn, "The Basis for a Discipline of Islamic Environmental Law," in *Islam and Ecology: A Bestowed Trust*, bewerkt door Richard C. Foltz et al. (Cambridge, Mass.: Center for the Study of World Religions, Harvard Divinity School, 2003).

173 *Maqāsid ash-sharī'ah*, de uiteindelijke doelen van de islamitische wet, is een aparte tak van kennis binnen en, in sommige opzichten boven, de islamitische rechtsgeleerdheid (*usûl al-fiqh*); het belang van de *maqāsid* krijgt steeds meer aandacht van hedendaagse moslim-juristen. Voor informatie over *maqāsid ash-sharī'ah*, zie Jasser Auda, *Maqasid Al-Shariah as Philosophy of Islamic Law: A Systems Approach* (Washington, DC: International Institute of Islamic Thought, 2008) en Jasser Auda, *Maqasid Al-Shariah: A Beginner's Guide* (Washington, DC: International Institute of Islamic Thought, 2008).

174 Het welzijn van Gods schepselen omvat zowel ons welzijn van nu, als dat in het hiernamaals, want niet alles dat ons materieel voordeel oplevert is toegestaan. Ons welzijn beïnvloed immers ook

dat van de totale schepping (*masālih al-khalqī kāffah*). Geen enkele soort of generatie mag men buiten beschouwing laten, want elk atoom waarmee we goed doen en elk atoom waarmee we kwaad berokkenen, zal op de Dag des Oordeels meegewogen worden (99:7-8; zie ook 45:15, 53:31, etc.). Zie Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 7-8; "Islamic Jurisprudence and Environmental Planning," 27-28; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 17, 20, 30.

175 Het is de moeite waard om op te merken hoe de *sharī'ah* de essentiële bescherming waarborgt van andere diersoorten dan de mens. In de Koran verklaart God: "Er is geen dier op de Aarde, noch een vogel die zijn vlucht neemt, maar het is een *ummah* (gemeente, samenleving) zoals jullie" (6:38). Alle diersoorten worden erkend als deelnemers in de verheffing, dienst en aanbidding van hun gemeenschappelijke Heer. De *sharī'ah* beschermt niet alleen de diersoorten, maar ook het leven van individuele dieren tegen zinloze vernietiging. De islamitische leer bevordert zo ook de instandhouding van de biodiversiteit. Het nageslacht van dieren wordt beschermd door het voorschrift, dat gedomesticeerde dieren in het seizoen mogen voortplanten.. Daarbij komt nog dat veel *fuqahā'* tegen chirurgische sterilisatie zijn. De geestelijke gezondheid en het welzijn van dieren worden gewaarborgd door verschillende verboden. Zo is het verboden om dieren op te sluiten in te krappe of ongeschikte omstandigheden. Ook zijn er beperkingen op het houden van wilde dieren in gevangenschap. Verder is het verboden om een jong dier te slachten in het zicht van zijn moeder. Bovendien is het houden van dierengevechten voor vermaak eveneens verboden. Hoewel dieren geen eigendomsrechten hebben, worden hun rechten op adequate verzorging wel gewaarborgd. Zie Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 8. Voor een grondige studie van islamitische leerstellingen met betrekking tot dieren, zie Sarra Tlili, *Animals in the Qur'an* (Cambridge Studies in Islamic Civilization). Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

176 De termen *masālih* en *mafāsīd* zijn afgeleid van de wortels s - l - h en f - s - d. De eerste verwijst naar wat goed, voordelig, gezond, heilzaam en recht is, terwijl de tweede verwijst naar corruptie en verwoesting. Deze begrippen vertegenwoordigen het tegenovergestelde van goede daden, die de verantwoordelijke *khilāfah* (deugdzaam rentmeesterschap) op Aarde belichamen en die worden beloond met het erven van de Aarde. Het tegenovergestelde van dit rentmeesterschap, namelijk corruptie en verwoesting, wordt bestraft met verdoemenis (zie de paragrafen 2.18-2.19 van dit Verdrag). Hoewel de concepten van *masālih* en *mafāsīd* niet volledig gelijk zijn aan seculiere ideeën van voordelen en kosten, stemmen ze grotendeels overeen. Het gaat om de afweging tussen positieve en negatieve gevolgen van menselijk handelen voor wat betreft hun effect op zowel het milieu als de samenleving, met nadruk op ethische overwegingen en duurzaamheid vanuit het islamitisch perspectief. Dit idee van een afwegen van voordelen (*masālih*) tegenover nadelen (*mafāsīd*) speelt een belangrijke rol in de islamitische ethiek en het recht, vooral als het gaat om de bescherming van de Aarde en de bevordering van het algemeen welzijn.

177 Deze methodologische principes m.b.t. de wetgeving zijn essentieel voor het correct afwegen van voordelen en nadelen, en voor het vaststellen van prioriteiten, oftewel *fiqh al-muwāzanāt* (de wetenschap van het meten van voordelen en nadelen) en *fiqh al-awlawiyyāt* (de wetenschap van het vaststellen van prioriteiten). Drie van de juristen die de ontwikkeling van deze principes hebben gepionierd, zijn As-Subkī, As-Suyûtī en Ibn Nujaym. Deze principes helpen bij het beoordelen van de relatieve belangrijkheid van verschillende handelingen, en bij het vaststellen welke voordelen prioriteit zouden moeten krijgen, rekening houdend met zowel directe gevolgen als die op de lange termijn. De bijdragen van deze juristen zijn terug te vinden in hun werk *Al-Ashbâh wa 'n-Nazô'ir*, een bekend werk over juridische principes (of fundamentele regels) van de islamitische wetgeving. Ze legden de basis voor de toepassing van deze principes op bredere juridische, ethische en milieukwesties. Deze principes bieden de tools om de potentiële voordelen of schade van specifieke handelingen te evalueren, wat essentieel is bij het nemen van besluiten over milieubescherming.

Voor een gedetailleerde verkenning van de toepassing van deze principes op milieukwesties, kunnen werken zoals Bagader et al.'s *Environmental Protection in Islam* en S. Waqar Ahmed Husaini's *Islamic Environmental Systems Engineering* worden geraadpleegd. Deze teksten laten zien hoe de principes van het meten van voordelen en het vaststellen van prioriteiten zijn toegepast in de islamitische milieuwetgeving om duurzame praktijken te waarborgen, waarbij zowel de materiële als de spirituele overwegingen in balans worden gebracht. Bronnen: Subhi Mahmassani, *Falsafatal-Tashrī'ffallslōm: The Philosophy of Jurisprudence in Islam* (Leiden: E. J. Brill, 1961), 149-159. Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 13, 18-23. S. Waqar Ahmed Husaini, *Islamic Environmental Systems Engineering* (London: Macmillan, 1980), 76-79.

178 Taqī ad-Dīn Ahmad ibn 'Abd at-Halīm ibn Taymīyah (d. 728 H. / 1328 G.), *As-Siyāsah ash-Sharī'ah: al-bāb ath-thānī al-amwāl, al-fasl al-khāmis: az-zulm al-wāqī' min al-wilāt wa 'r-ra'īyah*; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 20.

179 Het universele publieke belang wordt vaak verward met privé- en nationale belangen. De nationale gemeenschap mag niet boven de wereldwijde gemeenschap worden geplaatst. Zie Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, 144.

180 Ash-Shtībī, *Al-I'tisām: al-bāb ath-thāmin fī 'l-farq bayn al-bida' wa 'l-masālih al-mursalāh wa 'l-Istihsān*; As-Suyūṭī, geciteerd in 'Uthmān ibn Fūdī (d. 1817 G.), *Bayān Wujūb al-Hijrah 'alā 'l-'l-bād*, bewerkt en vertaald door F. H. El-Masri (Khartoum: Khartoum University Press; New York: Oxford University Press, 1978), Arabische tekst, p. 82, Engelse vertaling, p. 104; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 20.

181 Het (eventueel) gedwongen opgeven van een privébelang ten behoeve van een publiek belang wordt zonder twijfel op de een of andere manier geaccepteerd door elke samenleving en binnen elk rechtssysteem, met uitzondering wellicht bij de meest extreme libertaire ideologieën. Het probleem ligt in het uitwerken van de details en het definiëren van grenzen, zodat individuele rechten niet worden weggemoffeld vanwege het publieke belang.

182 Sommige zaken moeten noodzakelijk worden gedaan (*darūrīyāt*), opdat religie, leven, nageslacht, rede en eigendom kunnen worden behouden; daarnaast bestaan er behoeften (*hājīyāt*), die, indien niet vervuld, zullen leiden tot serieuze moeilijkheden en ontberingen; en tenslotte zijn er aanvullende voordelen of verfijningen (*tahsīnīyāt*), die betrekking hebben op de perfectie van ethiek en de verbetering van het leven.

183 Dit zorgt ervoor dat prioriteiten worden geëerbiedigd, want die verwaarlozen schaadt de fundamenteën van het algemeen goed, of leidt tot minachting daarvan. Kiezen voor iets dat minder belangrijk is, kan de handeling zelfs ongeldig maken, omdat de keuze op zichzelf reeds verkeerd is.

184 Izz ad-Dīn ibn 'Abd as-Salm, *Qawā'id al-Ahkām fī Masālih al-Anām: fasl fī tanfīdh tasarrufāt al-bughāh wa a'immat al-jūr limā wāfaq al-haqq lidarūrat al-'āmmah*. Zie ook Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, p. 21.

185 Volgens dit principe kan een fabriek die niet aan de milieunormen voldoet worden gesloten, kunnen mijnbouwvergunningen worden geweigerd, of kan woningbouw in milieugevoelige gebieden worden belet. Zie Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, p. 21; Husaini, *Islamic Environmental Systems Engineering*, pp. 80-81, verwijzend naar de *Majallah*, artikel 30.

186 Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, pp. 6, 10, 23-24, 29; Llewellyn, "Islamic Environmental Law," pp. 3-4, 36; Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, p. 98; Nasr, *Islam and the Environmental Crisis*, pp. 95-96.

187 Llewellyn, "Reverence and Utmost Good."

188 Llewellyn, "Reverence and Utmost Good." Het ontbreken van een kwade intentie mag niet zonder meer worden geaccepteerd bij de verdediging tegen vervolging voor ecocide of genocide en overeenkomstige gruweldaden. Evenmin zou het vermoeden van onwetendheid in het pleidooi van

een moslim moeten worden geaccepteerd, aangezien Koran de waarde van alle geschapen wezens verkondigt.

189 'Izz ad-Dīn ibn 'Abd as-Salām, *Qawā'id al-Aḥkām fī Maṣāliḥ al-Anām: al-qism ath-thālith min aqṣām ad-darb ath-thānī min jalb al-maṣāliḥ wa dar' al-mafāsīd*; Llewellyn, "Islamic Jurisprudence and Environmental Planning," 27–30; Othman A. Llewellyn, reageert in *Journal of Research in Islamic Economics* (Jeddah) 3, no. 1 (1985): 90; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 11, 35. Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 39. Het lijkt erop dat we wilde dieren in hun natuurlijke omgeving volgens hun *fitrah* en hun *ḥaqq* moeten behandelen. Dit betekent dat we hun ontwikkeling niet mogen belemmeren. We zijn moreel verplicht hun leefgebieden in balans en veerkrachtig te behouden en hen en hun leefwijze te respecteren als individuen, vertegenwoordigers van hun soort als onderdeel van hun ecosysteem. Dit betekent dat we niet mogen ingrijpen in de door God geordende natuurlijke processen (*sunan-Allah*) die bepalend zijn voor hun leven. Deze *sunan* omvatten niet alleen samenwerking en symbiose, maar ook competitie, predatie, zelfs hongersnood en ziekte. Vanuit menselijk perspectief kunnen deze processen hard of wreed lijken, maar in de bredere context zijn ze aspecten van goddelijke genade, omdat ze in de loop van de tijd schepselen scherper, sterker, slimmer en beter maken. Islamitische juristen erkennen al lang dat het problematisch is om wilde dieren in gevangenschap te houden, en dat dit alleen voor legitieme doeleinden zou moeten worden toegestaan, als tenminste hun integriteit, *fitrah* en *ḥaqq* niet wordt aangetast. Zie ook Holmes Rolston, "Challenges in Environmental Ethics" in Zimmerman, M. E., Callicott, J. B., Warren, K. J., et al. (red.), *Environmental Philosophy: From Animal Rights to Radical Ecology*, Upper Saddle River, NJ: Pearson/Prentice Hall, 1998, pp. 124–144.

190 Wanneer we wilde dieren uit hun natuurlijke omgeving verwijderen en onder ons beheer brengen, verminderen we hun integriteit als autonome schepselen van God. Tegelijk worden wij direct verantwoordelijk voor hun welzijn. We zijn verplicht om hen dan condities te waarborgen waarin zij kunnen floreren, of op zijn minst een leven te leiden dat de moeite waard is: met adequate voeding, water, comfortabele huisvesting, sociale interactie met soortgenoten, zo nodig medische zorg en volgens veel juristen ook het recht om zich voort te planten. Zie Llewellyn, *Reverence and Utmost Good*. De kalief 'Ali ibn Abi Talib zei tegen zijn dochter: "Deze vogels kunnen niet spreken, dus zorg ervoor dat je ze te eten geeft. Als je dat niet kunt doen, moet je ze vrijlaten, zodat ze op Aarde hun voedsel kunnen vinden." (Ja'far Husayn, *Seerah Ameer al-Ma'mineen* (Ansariyan Publications, 2006), 707).

191 De overheersende opvatting binnen de Hanafitische rechtsschool, vergelijkbaar met de hedendaagse westerse wetgeving, is dat dieren niet in de rechtbank kunnen worden vertegenwoordigd omdat zij gelijkgesteld worden aan gewassen. Muwaffaq ad-Dīn ibn Qudāmāh (overleden 620 H.) stelde daarentegen, in overeenstemming met de meerderheid van de soennitische scholen, dat dieren beter te vergelijken zijn met slaven, zodat hun rechten door de rechtbanken beschermd moeten worden. Zie Ibn Qudāmāh, *Al-Mughni, Kitāb an-Nafaqah: faṣl wa man malaka bahīmah...* In 1972 betoogde Christopher Stone ¹⁴ dat natuurgebieden, rivieren en dergelijke, net zoals natuurlijke personen en rechtspersonen zoals schepen en gemeenten, in de Amerikaanse wetgeving het recht op juridische vertegenwoordiging zouden moeten hebben. Zie Christopher D. Stone, *Should Trees Have Standing? Toward Legal Rights for Natural Objects* (New York: Avon Books, 1975). Zie ook Llewellyn, *Islamic Environmental Law*, 39, en Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 39. De overheid is verplicht in te grijpen ter bescherming van dieren wanneer deze worden mishandeld; het kan het doden van dieren met illegale methoden of voor ongeoorloofde doeleinden verbieden, en moet ze beschermen tegen wreedheid en zinloze vernietiging. Wanneer een eigenaar een dier slecht

14 Een heel vroege interpretatie van 'rechten van de natuur, die in de westerse filosofie ondermeer wordt uitgewerkt door Bruno Latour.

behandelt of tekortschiet in het onderhouden (nafaqah: voedsel, water, onderdak en dergelijke), moet de overheid hem dwingen om in de behoeften van het dier te voorzien.

192 Llewellyn, "Islamic Environmental Law", 40; Llewellyn, "Reverence and Utmost Good."

193 Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 38; Llewellyn, "Reverence and Utmost Good." Wij geloven dat zuiverheid (tayyib) inhoudt dat voedsel op een ethische en circulair wordt verbouwd en geoogst, ongeacht of het afkomstig is van planten, schimmels, gewervelde dieren of ongewervelde dieren, en of het nu wordt verbouwd, verzameld of gejaagd. We moeten ervoor zorgen dat bezielde wezens de kans krijgen op een gezond, natuurlijk leven en een snelle dood, waarbij lijden zo veel mogelijk wordt vermeden. Ecologische gevolgen van het gebruik van pesticiden, kunstmest en voeder en bijvangst in de visserij zouden moeten worden vermeden, net zo als de uitbuiting van boeren en arbeiders. Over het algemeen heeft het fokken van dieren voor voedsel veel hogere ecologische kosten dan het verbouwen van planten en schimmels, hoewel de meeste graslanden van de wereld vooral liggen in half-woestijnachtige ecosystemen, die marginaal geschikt zijn voor de landbouw. Ongewervelde dieren zoals sprinkhanen vereisen veel minder land, voer, water en energie dan hoefdieren en gevogelte, en zijn daardoor veel gemakkelijker duurzaam te kweken. De profeet Moḥammed, vrede zij met hem, at maar zelden vlees en we zouden er goed aan doen om zijn voorbeeld wat dit betreft te volgen. Onethische en onhoudbare praktijken zouden moeten worden voorkomen door middel van wetgeving, regelgeving en beleid. De prijs van ons voedsel zou de volledige ecologische kosten van de productie moeten weerspiegelen. Transparante etikettering zou consumenten in staat moeten stellen om geïnformeerde ethische keuzes te maken, in overeenstemming met de waarden die zij belangrijk vinden en in het besef dat ze zich moeten kunnen verantwoorden voor de Heer van alle wezens. Uiteindelijk is iedereen zelf verantwoordelijk voor zijn daden en rekenschap verschuldigd als *khalifah* op Aarde voor de keuzes die hij of zij maakt, omdat hij of zij gelooft dat ze het beste zijn. Daarbij vraagt hij of zij om leiding aan de Heer van alle wezens, en om vergiffenis voor tekortkomingen.

194 We moeten niet alleen rekening houden met de dieren die worden geslacht en bejaagd, maar ook met de parasieten die op of in hen leven, de bijvangst van de visserij, alle insecten, vogels en zoogdieren die gedood moeten worden om een levensvatbaar gewas te verbouwen, alle kleine en microscopische wezens in de bodem die worden verpletterd door ploegen of vertrapt, en alle levens die worden beïnvloed door biologische bestrijdingsmiddelen en de chemicaliën die we gebruiken... Llewellyn, "Reverence and Utmost Good"; Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 38.

195 Wij hebben niet de bedoeling om parasitaire organismen te onderschatten of hun waarde te negeren, want zij hebben hun door God gegeven rol in het web van het leven. Echter, wij geloven ook dat de plaats van de mensen niet door parasieten bepaald zou moeten worden.

196 Zie Llewellyn, "*Letter to Aishah*"; Llewellyn, "*Islamic Environmental Law*," 38; Llewellyn, "*Reverence and Utmost Good*." Het dagelijkse brood en vlees waaruit wij onze kracht putten en waarmee we ons lichaam opbouwen, danken wij aan de dood van talloze levens. Hoe kunnen wij recht doen aan hun opoffering? Dus, als wij onze zo verkregen kracht niet benutten om méér terug te geven dan wat wij hebben genomen, hoe onderscheiden wij ons dan van parasieten? Maar als wij bij het slachten en eten Gods naam met dankbaarheid aanroepen en die dank uiten door schoonheid te scheppen, waarheid te onderwijzen, nieuw leven aan het land te schenken of te strijden voor Zijn zaak, dan kunnen wij hun levens vermenigvuldigen, betekenis geven aan hun sterven en hun dood heiligen. Op die manier wordt de daad van slachten geen ontheiliging, maar een heilig offer." Om op een ethische manier deel te nemen aan de cycli van leven en dood mogen we onze ogen niet sluiten. *Ghaflah* — achteloosheid, nalatigheid, zorgeloosheid — is geen prijzenswaardige eigenschap. Het oogsten van planten en het slachten van dieren kan het beste worden uitgevoerd door ervaren vakmensen, maar misschien is het vanuit een persoonlijk inzicht of doorleefde betrokkenheid het meest nobel om de totale verantwoordelijkheid te aanvaarden voor het vlees dat we eten. Dat houdt

in dat we zelf de dieren verzorgen en slachten of jagen, en dat we onze gewassen eigenhandig planten en verzorgen, of ze zelf in de natuur verzamelen.

197 Zie Llewellyn, "*Reverence and Utmost Good*"; voor een diepgaande verkenning van deze *ḥadīth*, zie Patrick Bensen, "*The Meaning of Ihsan: Excellence in All Things*" ¹⁵Zie ook Friedlander, Nuri. 2020. "*Sharpen Your Blade and Put Your Animal at Ease: Islamic Ethics and Rituals of Killing Non-Human Animals*". Proefschrift, Harvard University, Graduate School of Arts & Sciences, pp. 5-7

<https://nrs.harvard.edu/URN-3:HUL.INSTREPOS:37365851>

198 Authentieke *ḥadīth*, overgeleverd door Muslim en Abū Dāwūd van Shaddād ibn Aws.

199 Llewellyn, "*Reverence and Utmost Good*." We kunnen, zoals roofdieren, al dan niet edelmoedig zijn, net als consumenten van planten dat kunnen zijn. Het is niet eenvoudigweg een kwestie van ervoor kiezen om ofwel planten te eten - of te verbouwen – in plaats van dieren te houden. We moeten erkennen dat het verbouwen van gewassen minstens even veel leed, verlies van leven en milieuschade kan veroorzaken als het fokken en slachten van boerderijdieren. Zie Llewellyn, "*Reverence and Utmost Good*."

200 Llewellyn, "*Reverence and Utmost Good*". Wij beweren niet dat alle praktijken in de bio-industrie en de industriële visserij onvermijdelijk in strijd zijn met islamitische ethische principes, maar dat de meeste in hun huidige vorm, dat wel zijn.

201 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Al-Bukhāri en Muslim van 'Abd-Allah ibn 'Umar.

202 *Ḥadīth* overgeleverd door At-Tabarani in Al-Mu'jam al-Kabir, van 'Umar ibn Yazid. Zie *Majma' az-Zawâ'id: kitāb as-sayd wa 'dh-dhabā'ih, bāb fīman qatala hayawānan bi-ghayri manfa'ah*.

203 Ibn Nujaym, *Al-Ashbāh wa 'n-Nazā'ir: al-fawā'id: kitāb as-sayd wa 'dh-dhabā'ih wa 'l-udhiyah* ¹⁶.

204 Dit betreft vooral de intentie van de jager, en die is niet eenvoudig te reguleren. Vanaf welk moment verandert het legitieme plezier van de jager in zijn vaardigheden in het volgen en verbergen voor de prooi, of de opwinding die bij de jacht hoort, in een verwerpelijke moordpartij uitsluitend voor vermaak? Zie Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 40; Llewellyn, "*Reverence and Utmost Good*." Özdemir, "Muhammed".

205 Ecosystemen zijn niet statisch en iedere soort op Aarde was ooit nog niet aanwezig. In de natuur vinden introducties normaal gesproken geleidelijk plaats over lange perioden van tijd, zodat ecosystemen tijd hebben om zich aan te passen. Introducties als gevolg van menselijke interventies, hebben echter geleid tot een significante afname van de biologische diversiteit op Aarde. Het is noch mogelijk, noch wenselijk om elke introductie te voorkomen - geïntroduceerde gewassen en nutsdieren kunnen essentieel zijn voor ons overleven, hoewel er veel goede redenen zijn om inheemse gewassen en dieren te verkiezen. Zie Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 37; Llewellyn, "*Reverence and Utmost Good*."

206 Llewellyn, "*Reverence and Utmost Good*." Pesticiden zijn in wezen verbonden met de verwoesting van de Aarde. Als vergiften behoren ze tot de meest toxische verontreinigingen. Tot de onbedoelde gevolgen van hun gebruik rekenen we de sterfte en ziekten, die ontelbare aantallen landarbeiders en lokale gemeenschappen hebben getroffen, naast de onmeetbare vernietiging die zij hebben aangericht aan de populaties van niet-doelsoorten en het levensweb op Aarde. Zelfs de beoogde gevolgen van hun toepassing zijn nauwelijks onschuldig. Insecticiden, herbiciden en andere pesticiden moeten zo veel mogelijk worden vermeden. Indien dit niet mogelijk is, zijn biologisch afbreekbare stoffen en stoffen met een smal spectrum aan giftigheid beter dan hun meer destructieve alternatieven. En wanneer het gebruik van zulke biociden onvermijdelijk lijkt, laten we ze

15 Niet teruggevonden

16 Over de voordelen: boek over jacht, slachten en offers

dan terughoudend inzetten en de Heer van alle wezens om vergiffenis vragen. Zie ook Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 12, 37.

207 Authentieke *ḥadīth*, overgeleverd door Al-Bukhri en Muslim van 'Abd-Allh en Al-A'mash (*Sahīh Al-Bukhārī, abwāb al-muhsar wa jazā' as-sayd*, etc.; Sahīh Muslim, kitāb as-salōm, *ḥadīth* nrs. 5553, 5554, 5556).

208 Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 12, 37; Llewellyn, "Reverence and Utmost Good." Bijvoorbeeld, geïntegreerde plaagbestrijdingsprogramma's – die een combinatie van beheersmaatregelen gebruiken (zoals gewasdiversificatie en -rotatie, en het timen van planten en oogsten om piekperioden van plagen te vermijden), resistente of tolerante cultivars, biologische bestrijding, en selectieve en niet-persistente chemische bestrijdingsmiddelen – worden zeker ondersteund door de principes van de islamitische ethiek, die onnodig doden verbiedt.

209 Seyyed Hossein Nasr, persoonlijke communicatie (tijdens de conferentie over Islam en ecologie, Harvard Universiteit), met verwijzing naar de Koran, 2:219.

210 Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 37-38

211 De term *haram* is afgeleid van de Arabische wortel *h – r – m* en betekent een plaats die heilig, gewijd, verboden, onschendbaar of ondoordringbaar is – kortom, een toevluchtsoord. Zie Belangrijke Arabische termen.

212 Het verbod op doden en verwonden geldt voor wilde dieren en planten, maar niet voor boerderijdieren of gecultiveerde gewassen, die geslacht en geoogst mogen worden (hoewel verspilling en wreedheid in alle gevallen verboden zijn). Het *haram*-gebied van Mekka, met een oppervlakte van ongeveer 560 km², strekt zich in zijn breedste deel zo'n vijfendertig kilometer uit van oost naar west en tweeëntwintig kilometer van noord naar zuid. Naast de stad Mekka, die meer dan een miljoen inwoners telt, omvat het gebied enkele permanente en tijdelijke wetlands in Wadi 'Uranah en relatief onaangetaste granieten bergtoppen. De bekendste daarvan zijn Jabal Thawr en Jabal Hirā' (ook bekend als Jabal an-Nūr). Het Haram herbergt een opmerkelijke biodiversiteit, waaronder ongeveer 157 soorten bloeiende planten, minstens 172 soorten vogels, 20 soorten reptielen, 2 soorten amfibieën en 13 soorten zoogdieren. Tot de opmerkelijke dieren behoren de Arabische wolf, de gestreepte hyena, de mantelbaviaan, de honingdas en de rotsklipdas. Zie Llewellyn en Altasat, "The Haraman and the Hima." Zie ook Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 19-20 en Bagader, et al., *Environmental Protection in Islam*, 26.

213 Authentieke *ḥadīth*, overgeleverd door Al-Bukhārī en Muslim van 'Abd-Allah ibn 'Abbas. De *ḥadīth* vermeldt dat, toen de Profeet verklaarde dat groen gewas binnen de Haram niet gekapt mocht worden, zijn oom en metgezel Al-'Abbas een uitzondering vroeg voor het medicinale, geurige en insectenwerende inheemse citroengras *Cymbopogon schoenanthus*, in het Arabisch *idhkhir* genoemd. De mensen hadden het nodig voor hun huizen en graven, en in sommige overleveringen ook voor hun smeden of goudsmeden. De Profeet stemde vervolgens in met die uitzondering.

214 De Haram van Al-Madinah beslaat een gebied van ongeveer 230 km² en omvat het gebied tussen Jabal 'Ayr, ten zuidwesten van de stad, en Jabal Thawr, ten noordoosten ervan (niet te verwarren met de Jabal Thawr bij Mekka). In de afgelopen decennia is het gebied voor het grootste deel verstedelijkt, maar nog steeds herbergt het dadelpalmbossen, die belangrijk zijn voor een grote populatie van stand- en trekvogels. Daarnaast bevat het enkele rotsachtige formaties met inheemse plantengemeenschappen, gedomineerd door acacia's. De grootste van deze formaties is Jabal Uhud, een ruige, roodkleurige ryolietberg¹⁷, waarover de profeet Moḥammed, Gods zegeningen en vrede zij met hem, zei: "Uhud is een berg die van ons houdt, en wij houden van hem." Tot de recent

17 Ryoliet is een vulkanisch gesteente dat wordt gevormd door het stollen van silica-rijk magma. He mineraal ontstaat na heftige vulkaanuitbarstingen, waarbij het magma zeer heet werd.

waargenomen gewervelde diersoorten in de Haram van Al-Madinah behoren de Arabische wolf, de rode vos, de rotsklipdas, de woestijnegels, de Egyptische vruchtvleermuis, de Arabische pad en een grote verscheidenheid aan vogels en reptielen. Zie Llewellyn en Altasat, *The Haraman and the Hima* (In voorbereiding voor publicatie).

215 Authentieke *ḥadīth*, overgeleverd door Muslim van Jâbir ibn 'Abd-Allâh; zie Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, p. 26.

216 De Arabische *mīl* of mijl is vrijwel identiek aan de internationale zeemijl, die ervan is afgeleid.¹⁸

217 Authentieke *ḥadīth*, overgeleverd door Muslim van Abū Hurayrah; zie Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, p. 26. Zie ook Llewellyn en Altasat, *The Haraman and the Hima* (in press), evenals Llewellyn, *Islamic Environmental Law*, pp. 19-20, en Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, p. 26.

218 Llewellyn en Altasat, "The Haraman and the Hima" (in voorbereiding voor publicatie); zie ook Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 19-20.

219 Llewellyn and Altasat in voorbereiding voor publicatie; zie ook Llewellyn, *Islamic Environmental Law*, 2003.

220 Het woord *ḥimā* is afgeleid van de Arabische stam h – m – y, wat bescherming, verdediging, dekking, onderdak, schuilen, bewaken en opkomen voor iemand of iets betekent. Het is soms getranslitereerd als "*hema*", maar "*ḥimā*" weerspiegelt beter de uitspraak in de dialecten van het Arabisch schiereiland en komt overeen met de transcripties van zowel klassiek als modern standaard Arabisch, waarbij geen gebruik wordt gemaakt van de letter "e", omdat de klinker die het vertegenwoordigt niet bestaat in de Arabische taal.

221 Abū Yūsuf (d. 182 H. / 798 G.) *Kitāb al-Kharāj: fasl fī 'l-kala' wa 'l-murūj*; Ibn Qudāmah, *Al-Mughnī: kitāb ihyā' al-mawāt: fasl fī 'l-himā*; zie ook Llewellyn, *Islamic Environmental Law*, p. 22; Llewellyn en Altasat, *The Haraman and the Hima* (in voorbereiding voor uitgave). Voor meer informatie over de *ḥimā*, zie John Grainger en Othman Llewellyn, "Sustainable Use: Lessons from a Cultural Tradition in Saudi Arabia," *Parks: The International Journal for Protected Area Managers* (Gland, Zwitserland) 4, nr. 3 (1994); Hala Kilani, Assad Serhal, en Othman Llewellyn, *Al-Hima: A Way of Life* (Amman, Jordanië: IUCN West Asia Regional Office en Beiroet, Libanon: SPNL, 2007); Lutfullah Gari, "A History of the Hima Conservation System," *Environment and History* 12(3) (2006), 213-228. [DOI:10.3197/096734006776680236]; Mohammed A. Eben Saleh, "Land Management Systems in the Highlands of the Southwestern Saudi Arabia: Indigenous vs. State Experiences" (Riyad, Saoedi-Arabië: King Saud University, 1997); en Hala Kilani, *Al-Hima: A Way of Life* (Londen: University College of London, Master's thesis, 2009).

222 Met betrekking tot *Hima ash-Shajar*, zie Abdullah M. Al-Shanqiti, *Ahmad al-Madinah al-Munawwarah: Hima ash-Shajar, Hima an-Naqi', Hima ar-Rabadhah* (Al-Madinah: Almahmoudia Press, 2013), pp. 21-99 en Llewellyn en Altasat, "*The Haraman and the Hima*" (in voorbereiding voor uitgave).

223 Samen met het 230 km² grote Haram van Al-Madinah, dat het omgeeft, vormt *Hima ash-Shajar* een gebied van ongeveer 1.300 km²¹⁹, meer dan twee keer zo groot als het Haram van Makkah. *Hima ash-Shajar* is een biologisch divers en schilderachtig groen gebied, met afwisselend ruw vulkanisch lavaterrein, vulkanische en granietachtige heuvels en bergtoppen, uitbundig begroeide kloven en periodieke moerassen. De ecosystemen van Jibl Tiyyam en het aangrenzende Wadi al-Khanaq zijn relatief onverstoord, terwijl Jabal al-Mals' en de aangrenzende

18 . Waarschijnlijk al voor de islam is deze term, die uit het Latijn voortkomt, in het Arabisch opgenomen. Pas rond de 14^e eeuw vond de term zijn weg naar de westerse wereld, door de handelscontacten vanuit de Arabische wereld met Italië en Spanje.

19 Ter vergelijking: de Veluwe meet 550 km².

vulkanische kegels van Harrat Rahat in de zuidoostelijke delen van de *ḥimā* in opmerkelijke natuurlijke staat blijven, beschermd tegen overbegrazing door ruwe lavavelden. Hima ash-Shajar versterkt het Haram van Al-Madinah aanzienlijk als natuurlijk reservaat voor planten, vogels, zoogdieren, reptielen, amfibieën en ongewervelde dieren, waardoor het vergelijkbaar wordt met het Haram van Makkah in het spectrum van biodiversiteit dat het herbergt. Zie Llewellyn en Altlasat, *"The Haraman and the Hima"* (in voorbereiding voor druk).

224 De kaliefen 'Umar ibn al-Khattâb en 'Uthmân ibn 'Affân weidden in dit gebied de kamelen van de cavalerie. In de loop der tijd werd *Hima an-Naqi'* verder uitgebreid om grotere aantallen graasdieren te onderhouden; grensmarkeringen, geplaatst door een commissie van overheidsinstanties, markeren de breedste omvang van de *ḥimā*, een gebied van ongeveer 90 km² (zie Al-Shanqiti, *Ahma' al-Madinah*, 101-185). De locatie ontvangt overvloedig water van omliggende hogere gebieden en na regenval ziet het groen door een tijdelijke kruidachtige vegetatie. Zie Llewellyn en Altlasat, *"The Haraman and the Hima"* (in press).

225 Llewellyn and Altlasat, *"The Haraman and the Hima"* (in voorbereiding voor uitgave).

226 De Hima ar-Rabadhah werd uitgebreid door de kalief 'Uthmân ibn 'Affân, en de metgezel *Abû Dharr al-Ghifârî* bracht zijn laatste levensdagen door in Ar-Rabadhah. Onder latere heersers werd Hima ar-Rabadhah verder vergroot tot een oppervlakte van ongeveer 4.000 vierkante kilometer (zie Al-Shanqiti, *Ahmû' al-Madinah*, 187-313).

227 Gedurende de eeuwen na de tijd van de profeet en die van de eerste kaliefen, hebben latere regeringen, zoals de Umayyaden, Abbasiden, Ottomanen, de Ashraf en Al Sa'ud, *ḥimās* ingesteld en beheerd. Sommige *ḥimās* werden direct door centrale regeringen aangewezen en beheerd, maar de meeste werden beheerd door dorpen en stammen. Heersers delegeerden vaak de bevoegdheid aan stamhoofden om *ḥimās* in te stellen en te beheren. Tot halverwege de 20e eeuw was vrijwel elk dorp in de zuidwestelijke bergen van het Arabisch Schiereiland verbonden met een of meer *ḥimās*. Andere *ḥimās* kwamen verspreid voor in de noordelijke en centrale regio's. *Ḥimās* varieerden van 10 tot wel meer dan 1.000 hectare. De meeste *ḥimās* waren klein, maar samen vormden ze een enorm landoppervlak dat effectief werd behouden en duurzaam werd gebruikt door lokale gemeenschappen.

In de afgelopen decennia zijn de meeste van deze *ḥimās* verloren gegaan door nationalisatie van land, bevolkingsgroei en veranderend landgebruik. Misschien een dozijn *ḥimās* worden nog steeds effectief beheerd door hun traditionele beheerders. De *ḥimās* vormen een belangrijk cultureel precedent voor het beschermen en beheren van publieke gronden waarover individuen vruchtgebruik kunnen genieten, zoals recht op het weiden, oogsten en het houden van bijen. Dit is vooral belangrijk in landen waar weinig privébezit is en het meeste land wordt gebruikt voor gemeenschappelijke begrazing.

Bronnen: Grainger en Llewellyn, "Sustainable Use", Kilani et al., *Al-Hima*, Llewellyn, *Islamic Environmental Law*; Llewellyn en Altlasat, *"The Haraman and the Hima"* (in voorbereiding tot uitgave).

228 Jalâl ad-Dîn 'Abd ar-Rahmân As-Suyûtî (1445-1505) wordt geciteerd in een werk van *'tithmân ibn Fūdî*, die stierf in 1817. De *ḥimā* was een van de Sharī'ah-praktijken die werden toegepast door het Sokoto Kalifaat in de 19e eeuw, in wat nu Noord-Nigeria is. Het *ḥimā*-systeem bleef een belangrijk mechanisme voor landbeheer en duurzame benutting van natuurlijke hulpbronnen in verschillende delen van de islamitische wereld, van de late middeleeuwen tot de vroege moderne tijd. Het Sokoto Kalifaat gebruikte het als een manier om gemeenschappelijke graslanden en natuurlijke hulpbronnen te beheren.

229 Zie M. K. Suleiman et al., *Towards an Implementation Strategy for the Human Integrated Management Approach Governance System: Theories, Concepts, Methodologies, Case Studies and Action Plans*, <https://www.silene.org/en/documentation-centre/management->

[documents/proceedings-international-workshop-towards-an-implementation-strategy-for-the-human-integrated-management-approach-governance-system-theories-concepts-methodologies-case-studies-and-action-plans](#) [Geraadpleegd: 8-12-2024].

230 Het Adat-systeem (gewoonterecht) in Indonesië is genoemd naar de Arabische term *‘ādāt*, wat culturele precedents betekent, die overeenstemmen met de islamitische wet en ethiek.

231 Llewellyn, "Islamic Environmental Law"; zie ook Aishah Abdallah, "A Process to Establish Traditional Himas as Community Conserved Areas: Essential Skills Required," in M. K. Suleiman, et al. (Eds), *Human Integrated Management Approach*.

232 Llewellyn en Altasat, "The Haraman and the Hima" (in druk); zie ook doelstellingen 1 en 3 van het Globaal Biodiversiteitsraamwerk op <https://www.cbd.int/gbf/goals>.

233 Wij vinden het zeer verontrustend dat zo weinig leiders en denkers in de islamitische landen zich serieus zorgen maken over het verdwijnen van de natuurgebieden op de Aarde. Misschien hebben zij nooit ervaren hoe het is om ondergedompeld te zijn in de wilde natuur en weten ze niet wat ze missen. Of misschien denken zij, in hun enthousiasme om de Aarde te verzorgen en te beheren, dat de mens, als *khalīfah* op Aarde, in staat is om haar goed te beheren. Kunnen zij daardoor niet inzien dat menselijke pogingen om de Aarde te beheren precies hebben geleid tot haar ondergang (*fasād*, *ifsād*) en het dreigende uitsterven van levende gemeenschappen van organismen, waar ook wij een onderdeel zijn? (Zie Jack Turner, *The Abstract Wild*). Als we geloven dat, zoals in de Koran staat, de schepping in al haar details een openbaring is van Gods tekenen en eigenschappen, een manier waarop Zijn glorie zichtbaar wordt, en als de schepping God zelf prijst en aanbidt, dan is het aantasten van de Aarde een enorme zonde. De straf voor deze zonde zou zo beangstigend zijn dat we deze ten koste van alles zouden moeten vermijden. Daarom zou de waarde van ongerepte natuur groot moeten zijn en zou het behoud van de snel afnemende overblijfselen daarvan een belangrijke prioriteit moeten zijn. Zie Aishah Abdallah, "Wildlands and Wildlife."

234 Aishah Abdallah, "Wildlands and Wildlife." Ibn Qayyim Al-Jawzīyah (1292-1350 G / 691-751 H) besprak de waarde van wildernisgebieden en woestijnen als leefgebied voor wilde dieren in zijn boek *Miftāh Dār as-Sa‘ādah* (Riyadh, n.d., vol. 1, p. 223). Hij merkte de behoefte van wilde dieren op aan open ruimte op land en zee, evenals hun behoefte aan specifieke seizoensgebonden leefomgevingen, en prees Gods genade voor het voorzien in hun behoeften. Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, pp 25-26. Zie ook: Reza Shah-Kazemi, "Seeing God Everywhere".

235 Over *harīm*-zones, zie Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 26-27; Llewellyn, "Conservation in Islamic Law," 51-52; Abū Yūsuf, *Kitāb al-Kharāj*; Ibn Qudmah, *Al-Mughnī kitāb ihya' al-mawāt: fasl fī ahkām al-miyāh*; 'Uthmān ibn Fudl, *Bayān Wujūb al-Hijrah 'alā 'l-'Ibād*, Arabische tekst, pp. 40-41, Engelse vertaling, pp. 72-73.

236 In de *fiqh*-literatuur, afhankelijk van de rechtsschool, kan het *harīm* voor een rivier de helft van de breedte van de rivier langs beide oevers omvatten; voor een wel geldt daarvoor een straal van veertig ellen vanuit het centrum van de wel, met variaties afhankelijk van lokale omstandigheden; en voor een bron zijn er variaties afhankelijk van lokale omstandigheden. Zie bijvoorbeeld Ibn Qudmah, *Al-Mughnī: kitāb ihyā' al-mawāt: fasl wa mā qaruba min al-'āmir wa ta'allāqa bi-masālihihī*... Een boom die schaduw biedt en als openbaar nut wordt beschouwd, kan deel uitmaken van een *harīm*.

237 In historisch perspectief is de betekenis van giften voor goede doelen enorm geweest; *awqāf* vormden de belangrijkste financieringsbron voor moskeeën, scholen, ziekenhuizen en andere publieke werken in de islamitische wereld. Zelfs nu, nadat overheden veelal de primaire verantwoordelijkheid voor de financiering van openbare voorzieningen hebben overgenomen, wordt het belang van giften vaak onderschat, ion het bijzonder de bijdragen van vrouwen, wier financiële middelen minder vaak verbonden zijn met gezinsonderhoud. Tegenwoordig worden *awqāf* in veel islamitische landen grotendeels beheerd door overheidsinstanties, maar oorspronkelijk was dit niet het geval.

238 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Al-Bukhāri en Muslim van 'Abd-Allah ibn 'Umar. Zie Llewellyn, "Conservation in Islamic Law," 26-27; Bagader, et al., *Environmental Protection in Islam*, 27.

239 Bagader, et al., *Environmental Protection in Islam*, 27; Llewellyn, "Conservation in Islamic Law," 52-53.

240 Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 11, 31. De natuurlijke structuren en processen die het leven op Aarde ondersteunen, staan los van de door de mens opgelegde politieke grenzen. Dit komt duidelijk naar voren in het geval van migrerende diersoorten, internationale stroomgebieden, mariene ecosystemen en luchtvervuiling, inclusief de opwarming van de Aarde en zure regen. Creatieve benaderingen van conflicten zijn nodig om internationale geschillen over milieu-impact en het gebruik van gedeelde natuurlijke hulpbronnen op te lossen. Nog belangrijker is de noodzaak om het milieu en de levensbronnen van de Aarde te beschermen tegen ernstige en onomkeerbare schade door militaire acties. Zie Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 40-41.

241 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Ibn Mājah, Ad-Daraqutnī, en anderen van Abū Sa'īd al-Khudrī en door Imam Mālik in *Al-Muwatta'*.

242 Erg zwakke *ḥadīth*, overgeleverd door At-Tirmidhī van Hudhayfah (Mishkāt al-Masābih, *ḥadīth* nr. 5129); een authentieke *isnād* gaat terug tot 'Abd-Allāh ibn Mas'ūd (*mawqūf*).

243 De kalief Abū Bakr vermaande zijn generaals Zayd ibn Thabit en Abū Sufyān, zoals vermeld in de *Muwatta'*: "Ik waarschuw jullie voor tien dingen: dood geen kind, vrouw of iemand die oud en gebrekkig is; zaag geen vruchtbomen om of verwoest geen velden met groeiende gewassen (*'āmir*); verwond geen schaap of kameel behalve om het te kunnen eten; verdrink of verbrand geen bijenvolken; neem geen buit, en wees niet laf" (*Al-Muwatta'*965). Zie ook Ri'ōyat al-5ī'ah, p. 149; Gomaa, *Al-Biah wa'l-Hifōz 'alayhā*, pp. 78-79.

244 Islamitische juristen bepaalden dat de onschendbaarheid (*ḥurmah*) van Gods schepselen ook in oorlog geldt; zie paragraaf 2.13. Ibn Qudmah merkt op dat *ḥurmah* aan dieren de status geeft van niet-strijdenden, net zoals dit geldt voor vrouwen en kinderen. Zie Ibn Qudāmah, *Al-Mughni: kitāb al-jihād: mas'alah: qōla wa lō vuqhriq an-nahl*; zie ook Izzi Dien, *Environmental Dimensions of Islam*, pp. 90-91; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 11; Samarrai, "Environmental Protection and Islam," 39; en Tilili, *Animals in the Qur'an*. Het gebruik van dieren als wapens om ziektes te verspreiden of om explosieven af te leveren en te laten ontploffen, is in het bijzonder verwerpelijk.

245 Majallatal-Ahkām al-'Adliyah, article no. 58; Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 19.

246 Dit komt overeen met het precedent vastgesteld in de verbodsbepalingen voor de bouw en vestiging in overstromingsgevoelige gebieden. Onaangepast gebruik van land en idem activiteiten zouden niet toegestaan moeten worden in gebieden die van nature of potentieel gevaarlijk zijn, noch in gebieden die kwetsbaar zijn voor verstoringen van natuurlijke processen. Zie Ibn Qudmah, *Al-Mughnī: kitāb ihyā' al-mawāt: fasl wa mā nadiba 'anhū al-mā' min al-jazā' ir...* Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 24, 31; Llewellyn, "Islamic Jurisprudence and Environmental Planning," 44-46. Een allesomvattende benadering van milieubeheer wordt natuur inclusieve planning genoemd; zie de *Global Biodiversity Strategy* (n. p., WRI, IUCN, UNEP, 1992), 97-100.

247 Deze basis kan worden gerealiseerd in de visie en strategie voor duurzaam, regeneratief leven en beleid, bekend als bioregionalisme. Het stelt dat administratieve eenheden bepaald moeten worden door natuurlijke grenzen in het land, stroomgebieden en ecosystemen, samen met de gewassen die door deze entiteiten worden gevormd en zich aan hen aanpassen. In de methodologie van ontwerpen met de natuur en bioregio-planning worden bioregio's (ook wel

ecoregio's genoemd) gedefinieerd door het in kaart brengen en overlappen van natuurlijke factoren zoals de geologie, topografie, klimaat, hydrologie, bodems, plantgemeenschappen en wilde dieren van een plek. De verschillende kaarten worden over elkaar heen gelegd om de locaties te vinden die van nature geschikt of juist ongeschikt zijn voor ieder soort landgebruik. Klassieke referenties over ecologisch plannen en ontwerp zijn onder andere: Ian L. McHarg, *Design with Nature* (New York: John Wiley & Sons, 1967); Kirkpatrick Sale, *Dwellers in the Land: The Bioregional Vision*, Athens, GA: U. of Georgia Press, 2000; Bill Mollison, *Permaculture: A Designer's Manual*, Tyalgum, Australia: Tagari Publications.

248 De Islamitische tuintraditie weerspiegelt de door God gegeven patronen in de natuur, met de nadruk op geometrische irrigatiepatronen "waarbij water symbolisch en fysiek wordt weergegeven als de bron van het leven." Deze geometrie is verweven en onderworpen aan de ongebreidelde groei van planten. Daar waar dit botst met gedurfde of grillige rotsformaties (typisch voor droge gebieden) krijgen de rotsen de overhand. Esthetisch weerspiegelt het de Koranische beelden van aardse tuinen en vooral van de archetypische tuinen van het Paradijs, zoals afgebeeld in de Koran. Islamitische tuinen barsten van schoonheid voor alle zintuigen, de uiterste intensivering van weelderigheid en overvloed. Zie ook *Safei El-Deen Hamed, Paradise on Earth: Historical Gardens of the And Middle East*, And Lands Newsletters No. 36 Fall/Winter 1994. <https://repository.arizona.edu/bitstream/handle/10150/228231/arid-lands-newsletter-36.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

249 Verteld door Ibn Hibbn in his Sahīh, van Jbir ibn 'Abd-Allh.

250 Authentieke *ḥadīth*, overgeleverd door Muslim van Abū Sa'īd al-Khudrī.

251 Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 30; Llewellyn, "Islamic Environmental Law," 29.

252 *Athar* overgeleverd door Ibn al-Qasim van de Imam Malik. Zie Yūsuf ibn 'Abd-Allh ibn 'Abd al-Barr, *Tajrīd at-Tamhīd limā fī 'l-Muwatta' min al-Asānīd*, 1:118; 'Uthmn ibn Fūdī, *Bayān Wujūb al-Hijrah 'alā 'l-'Ibād*, Arabisch tekst, p. 143, Engelse vertaling, p. 163. Juristen hebben vastgesteld dat overheidsingrijpen vereist is, omdat de fundamentele verplichting om het goede te bevelen en het kwade te verbieden niet vervuld kan worden zonder uitoefening van macht met autoriteit. Zie Ibn Taymiyah, *As-Siyāsah ash-Sharī'ah*. Zie ook Erwin J. Rosenthal, *Political Thought in Middle Age Islam* (Cambridge: Cambridge University Press, 1958), 51-61; Husaini, *Islamic Environmental Systems Engineering*, 92.

253 Bagader et al., *Environmental Protection in Islam*, 21; over de *ḥisbah* en de *muḥtasib*, zie Tj ad-Dīn As-Subkī, *Mu'īd an-Ni'am wa Mubīd an-Niqam*, 'Abd ar-Rahmn ibn Nsir Ash-Shayzarī (d. 589 H / 1193 G.), *Nihāyat ar-Rutbah fī Talab al-Ḥisbah*, en Diy' ad-Dīn Muhammad ibn Muhammad ibn Al-Ukhūwah (d. 729 H / 1329 G.), *Ma'ālim al-Qurbah fī Ahkām al-Ḥisbah*. In de grotere steden zou de *muḥtasib* worden bijgestaan door een team van deskundigen op relevante gebieden. Hij of zij had ruime bevoegdheid om naar eigen inzicht de nodige maatregelen te nemen om het algemeen welzijn te waarborgen. Sommige juristen waren van mening dat de *muḥtasib* meer expertise in *ijtihād* zou moeten hebben dan vereist voor een rechter.

254 Abū' Hassan al-Mawardi (vertaling door Assadullah Yate), *Al-Ahkam As-Sultaniyyah: The Laws of Islamic Governance* (London: Ta-Ha, 1996), 337-362.

255 Layla bint 'Abd-Allh, beter bekend als Ash-Shif' vanwege haar medische expertise, was een van de meest geleerde metgezellen van de profeet Moḥammed, vrede zij met hem. Ze onderwees anderen lezen en schrijven, waaronder zijn vrouw Hafsah, de dochter van 'Umar ibn Al-Khattab. Of zij verantwoordelijk was voor de *ḥisbah* wordt betwijfeld. Zie Ibn Hajar Al-'Asqalani (1372-1449 G. / 773-852 H.), *Al-Isābah fī Tamayiz as-Sahābah*.

256 Authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Muslim van Abū Hurayrah

257 De periode van het Krijt, bekend door de dinosauriërs en pterosauriërs en het verschijnen van bloeiende planten, duurde van ongeveer 145 tot 66 miljoen jaar geleden. Men veronderstelt dat het abrupt eindigde doordat een asteroïde insloeg op Aarde, waarbij ongeveer 76 procent van de levensvormen op Aarde verdwenen. Dit was de vijfde en meest recente massa-extinctie in de geschiedenis van complex leven op Aarde.

258 Op geen enkele wijze hebben we de intentie om de gruwelen van oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid en genocides te onderschatten. Het lijden van de slachtoffers mag op geen enkele wijze worden gebagatelliseerd; het gaat om zeer abjecte wreedheden. Toch voelen we ons gedwongen erop te wijzen dat een massa-extinctie waarschijnlijk bijna alle gewervelde dieren, een groot deel van de ongewervelden en planten zou doen verdwijnen, en dus onvoorstelbaar lijden zou veroorzaken voor zowel mensen als andere levensvormen – op een schaal die de mensheid nog nooit heeft meegemaakt. Internationale juridische instanties hebben terecht oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid en genocides veroordeeld en procedures voor rechts vordering en sancties ingevoerd, hoe imperfect ze ook zijn. Desondanks heeft geen enkele van die instellingen erkend dat het veroorzaken van een massa-extinctie een misdaad is!

259 Authentieke *ḥadīth* overgedragen door Ahmad from Anas ibn Malik (no. 12902); eveneens door Al-Bukhrī in Al-Adab al-Mufrad (no. 479), en door At-Bazzr (no. 7408).

260 Indachtig de bede die de profeet Moḥammed, vrede zij met hem en de zegeningen van God, ons heeft aanbevolen na elk formeel dagelijks gebed te vragen: O God, help mij om U te herinneren, U te bedanken en U op de mooiste wijze te dienen (authentieke *ḥadīth* overgeleverd door Abū Dwūd (nr. 1522) en An-Nas'i (nr. 9937) van Mu'dh ibn Jabal).

GECITEERDE WERKEN:

Nederlandse vertalingen van de Koran

In veel gevallen is vertaald uit de Engelse tekst.

Daarnaast is gebruikgemaakt van verschillende Nederlandse Koranvertalingen, waaronder de vertaling van Malak Faris Abdalsalaam

Andere literatuur:

A.R. Agwan, (Ed.), *Islam and the Environment*, (New Delhi, India: Institute of Objective Studies, 1997).

Abdal Hamid Fitzwilliam Hall, *An Introductory Survey of the Arabic Books of Filāha and Farming Almanacs*, (2010). <http://www.filaha.org/introduction.html> (20.02.2022).

Abdullah M. Al-Shanqiti, *Ahmad al-Madinah al-Munawwarah: Hima ash-Shajar, Hima an-Naqi', Hima ar-Rabadhah*, (AlMadinah: Almahmoudia Press), 2013, 21-99.

Abū Dāwūd, <https://sunnah.com/abudawud>

Abū'l Hassan al-Māwardī (Translation by Assadullah Yate), *Al-Ahkam As Sultaniyyah: The Laws of Islamic Governance* (London: Ta-Ha, 1996).

Ahmad ibn Hanbal, <https://sunnah.com/ahmad>

Aishah Abdallah, "A Process to Establish Traditional Himas as Community Conserved Areas: Essential Skills Required," in M. K. Suleiman, et al. (Eds), *Human Integrated Management Approach*.

Al- 'Izz ad-Dīn ibn 'Abd as-Salām, *Qawā'id al-Ahkām fī Masālih al-Anām*.

Ali Gomaa, *Al-Bī'ah wa'l-Hifāz 'alayhā min Manzūr Islāmī* (Cairo: Al-Wābil As-Sayyib, 2009).

Alphonse de Lamartine, *Travels in the East, Including A Journey in The Holy Land*, vol. 2. Edinburgh: William and Robert Chambers, 1850, 160.

An-Nasā'ī, <https://sunnah.com/nasai>

At-Tirmidhī, <https://sunnah.com/tirmidhi>

Bill Mollison, *Permaculture: A Designer's Manual*, Tyalgum, Australia: Tagari Publications.
Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living (Gland, Switzerland: IUCN, UNEP, and WWF, 1991).

Christopher D. Stone, *Should Trees Have Standing? Toward Legal Rights for Natural Objects* (New York: Avon Books, 1975).

Clive Ponting, *A New Green History of the World: The Environment and Collapse of Great Civilisations* (London: Vintage Books, 2007).

David Orr, *Earth in Mind: On Education, Environment, and the Human Prospect* (Washington, DC: Island Press, 2004).

Edward William Lane, *An Account of the Manners and of the Customs of the Modern Egyptians*, edited by Jason Thompson. Cairo: American University in Cairo Press, 2003.

Erwin I. J. Rosenthal, *Political Thought in Medieval Islam* (Cambridge: Cambridge University Press, 1958), 51–61.

Fazlun Khalid, *Signs on the Earth: Islam, Modernity and the Climate Crisis* (Leicester, UK: Kube, 2019).

Graham Child and John Grainger, *A System Plan for Protected Areas for Wildlife Conservation and Sustainable Rural Development in Saudi Arabia* (Gland, Switzerland: National Commission for Wildlife Conservation and Development and IUCN, 1990).

Hala Kilani, Al-Hima: *A Way of Being* (London: University College of London, Master's thesis, 2009).

Hala Kilani, Assad Serhal, and Othman Llewellyn, Al-Hima: *A Way of Life* (Amman, Jordan: IUCN West Asia Regional Office and Beirut, Lebanon: SPNL, 2007).

Ian L. McHarg, *Design with Nature* (New York: John Wiley & Sons, 1967).

Ibn Kathīr, *Al-Bidāyah wa 'n-Nihāyah: khilāfat 'Uthmān*, ed. 'Abd al-Hamīd Hindāwī (Sidon; Beirut: Al-Maktabat al-'Asrīyah, 2001).

Ibn Mājah, Sunan, <https://sunnah.com/ibnmajah>

Ibn Taymiyah, Ahmad. *Kutub wa Rasa'il wa Fatwa*, ed. Abdul-Rahman al-Najdi, 2nd ed. (Riyadh: Maktabah ibn Taymiyah, no date).

Ibrahim Ozdemir, "Towards an Understanding of Environmental Ethics from a Qur'anic Perspective," in Foltz, Denny and Baharuddin (Eds), *Islam and Ecology*, 2003).

Ibrahim Ozdemir. "Muhammad", in *Encyclopedia of Religion and Nature*, ed. Bron Taylor and Jeffrey Kaplan (New York: Continuum, 2003), pp. 1124-1125.

Imam Bukhārī Sahīh al-Bukhārī, <https://sunnah.com/bukhari/43/5>

Imam Mālik, Muwatta, <https://sunnah.com/malik>

J. C. Wilkinson, "Islamic Water Law with special Reference to Oasis Settlement," *Journal of Arid Environments* (London) 1 (1978): 95.

Ja'far Husayn, *Seerah Ameer al-Mo'mineen* (Ansariyan Publications, 2006).

Jack Turner, *The Abstract Wild* (Tucson, AZ: U. of Arizona Press, 1996).

Jasser Auda, *Maqasid Al-Shariah as Philosophy of Islamic Law: A Systems Approach* (Washington, DC: International Institute of Islamic Thought, 2008)

Jasser Auda, *Maqasid Al-Shariah: A Beginner's Guide* (Washington, DC: International Institute of Islamic Thought, 2008).

Joel Kurtzman, *The Death of Money: How the Electronic Economy Has Destabilised the World's Markets and Created Financial Chaos* (Toronto: Little Brown & Co., 1993)

John Grainger and Othman Llewellyn, "Sustainable Use: Lessons from a Cultural Tradition in Saudi Arabia," *Parks: The International Journal for Protected Area Managers* (Gland, Switzerland) 4, no. 3 (1994).

Kirkpatrick Sale, *Dwellers in the Land: The Bioregional Vision*, Athens, GA: U. of Georgia Press, 2000.

Lutfullah Gari, "A History of the Hima Conservation System," *Environment and History* 12(3) (2006), 213-228. [DOI:10.3197/096734006776680236].

Majallat al-Ahkām al-'Adliyah (the Ottoman Corpus of Judicial Rules, compiled on the basis of major Hanafi legal works and enacted in 1293 H. / 1876 G.)

[http://legal.pipa.ps/files/server/ENG%20Ottoman%20Majalle%20\(Civil%20Law\).pdf](http://legal.pipa.ps/files/server/ENG%20Ottoman%20Majalle%20(Civil%20Law).pdf) (20.02.2022).

M. K. Suleiman, et al, Towards an Implementation Strategy for the Human Integrated Management Approach Governance System: Theories, Concepts, Methodologies, Case Studies and Action Plans, <https://manualzz.com/doc/18375749/proceedings-towards-an-implementation-strategy-for-thehu...> [Retrieved: 12.08.2022]

Walī ad-Dīn Muhammad ibn 'Abd-Allāh Al-Khatīb at-Tabrizī, *Mishkāt al-Masābīh*. Date and publisher is missing

Mawil Izzi Dien, *The Environmental Dimensions of Islam* (Cambridge: The Lutterworth Press, 2000).

Mehmet Asutay, "Islamic Moral Economy as the Foundation of Islamic Finance." . 2013, pp. 55–68.

Mohammed A. Eben Saleh, "Land Management Systems in the Highlands of the Southwestern Saudi Arabia: Indigenous vs. State Experiences" (Riyadh, Saudi Arabia: King Saud University, 1997).

Mohammed Rustom, *The Triumph of Mercy: Philosophy and Scripture in Mullā Ṣadrā*, SUNY Press, 2015.

Muhammad Asad, *The Road to Mecca*, (Gibraltar: Dar al-Andalus, 1980).

Muslim, <https://sunnah.com/muslim>

Nomanul Haq, "Islam and Ecology: Toward Retrieval and Reconstruction" in Foltz, Denny and Baharuddin (Eds), *Islam and Ecology*, 2003).

Nuri Friedlander, "Sharpen Your Blade and Put Your Animal at Ease": Islamic Ethics and Rituals of Killing Non-Human Animals. Doctoral dissertation, Harvard University, Graduate School of Arts & Sciences, 2020. <https://nrs.harvard.edu/URN3:HUL.INSTREPOS:37365851> (20.02.2022).

OECD Environmental Outlook to 2050: *The Consequences of Inaction - Key Facts and Figures*. <https://www.oecd.org/env/indicators-modellingoutlooks/oecdenvironmentaloutlookto2050theconsequencesofinactionkeyfactsandfigures.htm>. 12.08.2021.

Othman Llewellyn, "Shari'ah-Values Pertaining to Landscape Planning and Design," in *Islamic Architecture and Urbanism* (Dammam, Saudi Arabia: King Faisal University, 1983)

Othman Llewellyn, "The Basis for a Discipline of Islamic Environmental Law." *Islam and Ecology: A Bestowed Trust*, edited by Richard C. Foltz et al. (Cambridge, Mass.: Center for the Study of World Religions, Harvard Divinity School, 2003).

Othman A. Llewellyn, "Islamic Jurisprudence and Environmental Planning," *Journal of Research in Islamic Economics* (Jeddah) 1, no. 2 (1984).

Patrick Bensen, "The Meaning of Ihsan: Excellence in All Things" <https://beyondhalal.org/meaning-of-ihsan/>

Reza Shah-Kazemi, "Seeing God Everywhere Qur'anic Perspectives on the Sanctity of Virgin Nature", (Cambridge Central Mosque, 2019).

Ri'āyat al-Bī'ah fī Shari'ati 'l-Islām (Cairo: Dār ash-Shurūq, 2006).

Richard C Foltz, Frederick M Denny and Azizan Baharuddin (Eds), *Islam and Ecology: A Bestowed Trust* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003).

Richard Leakey and Roger Lewin, *The Sixth Extinction: Biodiversity and its Survival* (London: Widenfeld and Nicolson, 1996).

Safei El-Deen Hamed, Paradise on Earth: Historical Gardens of the Arid Middle East, *Arid Lands Newsletter* No. 36 Fall/Winter 1994. <https://cals.arizona.edu/OALS/ALN/aln36/Hamed.html> Retrieved 12.08.2021

Safei-Eldin A. Hamed, "Capacity Building for Sustainable Development: The Dilemma of Islamisation of Environmental Institutions," in Foltz, Denny and Baharuddin (Eds), *Islam and Ecology*, 2003).

Said Nursi, *The Supreme Sign* (trans. Hamid Algar), Berkeley, California, 1979.

Samarrai, "Environmental Protection and Islam," *Journal of the Faculty of Arts and Humanities*, King Abdulaziz University (Jeddah) 5 (1985).

Sarra Tlili, *Animals in the Qur'an*. (Cambridge Studies in Islamic Civilization). Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Seyyed Hossein Nasr, "Islam, the Contemporary Islamic World, and the Environmental Crisis." In *Islam and Ecology: A Bestowed Trust*, edited by Richard C. Foltz, Frederick M. Denny and Azizan Baharuddin, 85-105. Cambridge, Mass.: Harvard University Center for the Study of World Religions [Harvard Divinity School] with Harvard University Press, 2003.

Seyyed Hossein Nasr. *Man and Nature: The Spiritual Crisis of Modern Man*. London: Unwin, 1990.

Seyyed Hossein Nasr, *The Need for a Sacred Science*. Albany: State University of New York Press, 1993.

Sayed Ali Reza. Imam Ali Bin Abi-Taalib's Sermons, Letters & Sayings as Compiled by Sayyid Shareef Ar-Razi in NahjolBalaagha, Peak of Eloquence (PDF). Translated by World Organization for Islamic Services. 1987.

Subhi Mahmassani, *Falsafat al-Tashrī' fī al Islām: The Philosophy of Jurisprudence in Islam*, tr. Farhat J. Ziadeh (Leiden: E. J. Brill, 1961).

Taqī ad-Dīn Ahmad ibn 'Abd al-Halīm ibn Taymīyah, *As-Siyāsah ash-Sharī'ah: al-bāb ath-thānī: al-amwāl, al-fasl al-khāmis: az-zulm al-wāqī' min al-wilāt wa 'r-ra'īyah*. Date and publisher is missing

the Global Biodiversity Strategy (n. p., WRI, IUCN, UNEP, 1992), 97-100.

Umar Faruq Abd-Allah, "Mercy: The Stamp of Creation" (Nawawi Foundation, 2004).

UNESCO, Tbilisi Declaration, 1978.

Valentino Cattelan, *Islamic Finance in Europe: Towards a Plural Financial System*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. Cheltenham: Edward Elgar.

World Scientists 'Warning to Humanity: A Second Notice. *BioScience*, Volume 67, Issue 12, 1 December 2017, Pages 1026–1028. American Institute of Biological Sciences, 13.11.17. HTML <https://academic.oup.com/bioscience/article/67/12/1026/4605229> . Accessed January 2018.

Websites:

<https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> Retrieved 12.08.2021

<https://inequality.org/facts/global-inequality/> Retrieved 12.08.2021

<https://www.oxfam.org/en/press-releases/worlds-billionaires-have-more-wealth-46-billion-people> Retrieved 12.08.2021

<http://www.bbc.co.uk/education/guides/z3bbb9q/revision/6> . 12.08.2021

<https://public.wmo.int/en/media/press-release/greenhouse-gas-concentrations-surge-new-record>. 12.08.2021

<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> 12.08.2021

https://library.wmo.int/index.php?lvl=notice_display&id=21778#.X7YSIS-l3s2 Retrieved 12.08.2021

<https://unfccc.int/news/climate-change-is-an-increasing-threat-to-africa> Retrieved 12.08.2021

<https://www.wri.org/blog/2020/02/greenhouse-gas-emissions-by-country-sector>

Retrieved 12.08.2021

<https://www.theguardian.com/news/2018/mar/12/what-is-biodiversity-and-why-does-it-matter-to-us> Retrieved 12.08.2021

<https://www.cbd.int/gbo/gbo5/publication/gbo-5-en.pdf> 12.08.2021

https://www.jstor.org/stable/26392968?seq=1#metadata_info_tab_contents 12.08.2021

<https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sgspeech-the-state-of-planet.pdf> Retrieved 12.08.2021

<https://www.cbd.int/gbf/goals/>

VERDER LEZEN over de ethiek van de islam en islamitische leerstof over het milieu

Islam, the Contemporary World, and the Environmental Crisis Seyyed Hossein Nasr. From R. Foltz, et al. (Eds.). ***Islam and Ecology: A Bestowed Trust***. (2003). Cambridge, MA: Harvard Divinity School Center for the Study of World Religions. Een heldere beoordeling van de praktische stappen die moslims moeten nemen om de milieuproblemen het hoofd te bieden, met een samenvatting van filosofische beschouwingen over de relatie tussen God, de mensheid en de natuur. [Zie of download PDF](#).

Islam and Ecology: Toward Retrieval and Reconstruction by Syed Nomanul Haq. From R. Foltz, et al. (Eds.). ***Islam and Ecology: A Bestowed Trust***. (2003). Cambridge, MA: Harvard Divinity School Center for the Study of World Religions. Richt zich op belangrijke leerstellige concepten uit de Koran en imperatieven uit de profetische *sunnah* en herinterpreteert deze om hedendaagse milieukwesties te verhelderen. [Zie of download PDF](#).

Metaphysical Dimensions of Muslim Environmental Consciousness, Jihad Hashim Brown. (2013). Tabah Foundation. Introduceert een breed spectrum aan metafysische concepten die ten grondslag liggen aan de islamitische discours over de theofanie van de natuur, dat wil zeggen de zichtbaarheid van de goddelijke aanwezigheid of eigenschappen in de natuurlijke wereld. Engels en Arabisch. [Zie of download PDF](#).

Toward an Understanding of Islamic Environmental Ethics from a Qur'anic Perspective, Ibrahim Ozdemir. From R. Foltz, et al. (Eds.). ***Islam and Ecology: A Bestowed Trust***. (2003). Cambridge, MA: Harvard Divinity School Center for the Study of World Religions. Onderzoekt de metafysische fundamenteën voor een milieubewuste ethiek zoals uitgedrukt in de Koran, met verwijzingen naar Rumi, Al-Ghazali, Yunus Emre, en Sa'id Nursi. [Zie of download PDF](#).

Exploring the Islamic Environmental Ethics, Abdal Hamid Fitzwilliam-Hall. A.R. Agwan, (Ed.), ***Islam and the Environment***, (1997). New Delhi, India: Institute of Objective Studies. Een weinig bekend maar goed geïnformeerd en aansprekend onderzoek naar het concept van het ons toevertrouwde 'stewardship' of rentmeesterschap in de islam, met een kritische beschouwing over de onhoudbare economische groei en het huidige ontwikkelingsmodel, evenals een waarschuwing voor goddelijke vergelding tegen degenen die verderf op Aarde veroorzaken. [Zie of download PDF](#).

The Basis for a Discipline of Islamic Environmental Law, Othman Llewellyn. R. Foltz, et al. (Eds.). ***Islam and Ecology: A Bestowed Trust***. (2003). Cambridge, MA: Harvard Divinity School Center for the Study of World Religions. Een overzicht van de shari'ah (islamitische ethiek en wetgeving, inclusief

haar filosofie en doelen) zoals die betrekking heeft op het milieu. Het stelt vragen en kwesties aan de orde om islamitische denkers en mensen uit de praktijk te stimuleren om milieuproblemen in al hun complexiteit en paradoxen aan te pakken. [Zie of download PDF.](#)

Reverence and Utmost Good: Merciful Harvests, Othman Llewellyn. Een voordracht gehouden aan het Zaytuna College Center for Ethical Living en de Learning conference on Halal and Tayyib: Rethinking the Ethical, in 2019. Ethische leerstellingen en kwesties die betrekking hebben op het verbouwen, fokken en oogsten van de voedingsmiddelen die we eten. [Zie of download PDF.](#)

Letter to Aishah, Othman Llewellyn. Opdrachten of aansporingen over hoe goed te leven. [Zie of download PDF.](#)

Seeing God Everywhere: Qur'anic Perspectives on the Sanctity of Virgin Nature, Reza Shah-Kazemi. Cambridge Central Mosque. Overpeinzingen over de heiligheid van de natuurlijke omgeving, de spirituele wortels van de milieucrisis, die het besef van persoonlijke verantwoordelijkheid, en de praktische ethiek verdiepen. [Zie of download PDF.](#)

Mercy: The Stamp of Creation, Umar Faruq Abd-Allah. (2004). Chicago, IL: Nawawi Foundation. [Zie of download PDF.](#)

Restoring the Amanah through Earth Repair: Islam, Permaculture, & Ecosystem Restoration Work, Rhamis Kent. Een introductie in de praktische handelingen die we individueel kunnen ondernemen om onze manier van leven en het land waarop we leven te helen. [Zie of download PDF.](#)

Aanbevolen literatuur in het Arabisch

Ri'āyat al-Bī'ah fī Sharī'ati 'l-Islām (Zorg voor het milieu in de *sharī'ah* van de islam) (2006). Cairo, Egypte: Dār ashShurūq. Een uitgebreid overzicht van de islamitische theologie, ethiek, *tasawwuf*, *fiqh*, *usūl al-fiqh*, en *maqāsid ash-sharī'ah* met betrekking tot het milieu. [Zie of download PDF.](#)

Al-Bī'ah wa'l-Hifāz 'alayhā min Manzūr Islāmī (Het milieu en haar behoud vanuit een islamitisch perspectief), Ali Gomaa. (2009). Cairo, Egypte: Al-Wābil As-Sayyib. Een traktaat dat zich richt op de metafysica en de filosofische concepten, die de islamitische theologie en rechtsgeleerdheid ondersteunen met betrekking tot het milieu. [Zie of download PDF.](#)

Aanvullende literatuur over ethiek, filosofie en landbouw in het kader van het milieu:

Revolution and American Indians: "Marxism is as Alien to My Culture as Capitalism", Russel Means: Een aanklacht tegen de eurocentrische beschaving die de wereldwijde milieuproblematiek heeft veroorzaakt. [Zie en download PDF.](#)

The Land Ethic, from ***A Sand County Almanac and Sketches Here and There***, Aldo Leopold: Het klassieke essay dat ecologische ethiek verwoordt. [Zie en download PDF.](#)

Challenges in Environmental Ethics, Holmes Rolston III. From Zimmerman, M. E., Callicott, J. B., Warren, K. J., Klaver, I., and Clark, J., (Eds.). **Environmental Philosophy: From Animal Rights to Radical Ecology** (4th ed.). (2005). Upper Saddle River, NJ: Pearson.: Een waardetheorie over de natuur, geschreven door een van de belangrijkste hedendaagse milieufilosofen, wiens benaderingen goed aansluiten bij de Abrahamitische tradities. [Zie en download PDF](#).

The Abstract Wild: A Rant en **Wildness and the Defense of Nature** uit **The Abstract Wild**, Jack Turner. (1996). Tucson, AZ: University of Arizona Press. Een welsprekende uitdaging aan de manier waarop natuurbehoudsorganisaties wilde gebieden beheren, tot het punt waarop ze niet langer wild zijn:. [Zie en download PDF](#).

Ethiek van de islam en de islamitische milieu-ethiek

Khaled Abou El Fadl, **The Search for Beauty in Islam: A Conference of the Books**. (2006). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Khaled Abou El Fadl, **Reasoning with God: Reclaiming Shari'ah in the Modern Age**. (2014). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

A. A., Bagader, A. T. E., El-Sabbagh, M.A., Al-Ghayand, & M. Y. I. Samarrai, in samenwerking met Othman A. Llewellyn, **Environmental Protection in Islam**, 2^e herziene ed., IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 20 Rev (1994). (Gland, Switzerland: IUCN). (In Arabisch, Engels, en Frans). Syed Nomanul Haq, (with T. Peters en M. Iqbal) **God, Life, and the Cosmos: Theistic Perspectives**, (2002). Aldershot: Ashgate, 2002.

Mawil Y. Izzi Dien, **The Environmental Dimensions of Islam**. (2000). Cambridge, UK: Lutterworth.

Odeh Rashed Al-Jayyousi, **Islam and Sustainable Development: New Worldviews**. (2016). London & New York: Routledge.

Fazlun M. Khalid, Islam and the Environment. In T. Munn (Ed.-in-Chief), **Encyclopedia of Global Environmental Change**, (Vol. 5: Social and economic dimensions of global environmental change), (2002). Chichester, UK: John Wiley & Sons.

Fazlun M. Khalid, **Signs on the Earth: Islam, Modernity, and the Climate Crisis**. (2019). Markfield, UK: Kube Publishing.

Azizah Al-Hibri, **The Islamic Worldview: Islamic Jurisprudence – An American Muslim Perspective**. (2015). American Bar Association.

Sarra Tlili, **Animals in the Qur'an**. (Cambridge Studies in Islamic Civilization). (2012) Cambridge: Cambridge University Press.

Musa Furber, **Rights and Duties Pertaining to Kept Animals**. (2016). Tabah Foundation. Engels en Arabisch.

Nawal H. Ammar, **Islam and Deep Ecology. In Deep Ecology and World Religions: New Essays on Sacred Ground**, Eds. D. L. Barnhill and R. S. Gottlieb. (2001). Albany, NY: State University of New York Press. 193-211.

Nadeem Haque, **Animals in Islam: Masri's Book and Scholarly Reflections on His Work**. 2022. Lantern Publishing & Media (2022).

Seyyed Hossein Nasr, **The Need for a Sacred Science**. (1993). Albany, NY: State University of New York Press.

Ali Ahmad en Carl Bruch, "Maintaining Mizan : protecting biodiversity in Muslim communities" Environmental Law Institute, [Washington, D.C.], 2000.

Mustafa Abu-Sway, "Towards an Islamic Jurisprudence of the Environment" in *Islam: the Environment and Health* (Islamic Medical Association of South Africa: Qualbert, 1999).

Safei-Eldin A. Hamed, Capacity Building for Sustainable Development: The Dilemma of Islamization of Environmental Institutions. In R. Foltz, et al. (Eds.). *Islam and Ecology: A Bestowed Trust*. (2003). Cambridge, MA: Harvard Divinity School Center for the Study of World Religions.

Safei El-Deen Hamed, Paradise on Earth: Historical Gardens of the Arid Middle East, *Arid Lands Newsletter* No. 36 Fall/Winter 1994.

Ibrahim Ozdemir, *The Ethical Dimension of Human Attitude towards Nature: A Muslim Perspective*. (2008). Istanbul, Turkije: Insan Publications.

Algemene milieu-ethiek, filosofie en landbouwbeheer

J. Baird Callicott, *Thinking like a Planet: The Land Ethic and the Earth Ethic* (2013). Oxford, UK: Oxford University Press.

Erazim V. Kohak, The Green Halo: *A Bird's-eye View of Ecological Ethics*. (2000). Chicago, IL: Open Court / Carus.

Aldo Leopold, *A Sand County Almanac and Sketches Here and There*. (1949/1989). New York, NY: Oxford University Press.

Ian L. McHarg, *Design With Nature*: 25th anniversary ed. (1992). New York: J. Wiley & Sons.

Bill Mollison, *Permaculture: A Designer's Manual*. (1988). Tyalgum, Australië: Tagari.

David W. Orr, *Earth in Mind: On Education, Environment and the Human Prospect*. (2004). Washington, D.C.: Island Press.

Tom Regan, *The Case for Animal Rights*. (1983). Berkeley, CA: University of California Press.

Bernard E. Rollin, *Animal Rights and Human Morality* (3rd ed.). (2006). Amherst, NY: Prometheus Books.

Holmes Rolston, III, *Environmental Ethics: Duties to and Values in the Natural World*. (1988). Philadelphia, PA: Temple University Press.

Holmes Rolston, III, *Genes, Genesis, and God*. (1999) Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Holmes Rolston, III, *Conserving Natural Value*. (1994). New York, NY: Columbia University Press.

Kirkpatrick Sale, *Dwellers in the Land: The Bioregional Vision*, (2000). Athens, GA: U. of Georgia Press.

Albert Schweitzer, *Albert Schweitzer: An Anthology*. Ed. C. Joy. (1947). New York, NY: Harper.

Peter Singer, *Animal Liberation* (4th ed.). (2009). New York, NY: Harper Collins.

Paul W. Taylor, *Respect for Nature: A Theory of Environmental Ethics*. (1986). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Jack Turner, *The Abstract Wild*. (1996). Tucson, AZ: University of Arizona Press.

Op de (toekomstige) website van de Stichting Al-Mizan Nederland zal een literatuurlijst worden opgenomen met ook Nederlandse bronnen, die van tijd tot tijd geactualiseerd zal worden.

AL-MIZAN: Pact voor de Aarde" is een diepgaande verkenning van de islamitische leer over de interactie van de mensheid met de aarde. Het belicht een breed scala aan ethische principes, rechtsregels en culturele gebruiken uit dit erfgoed, allemaal vanuit een milieuperspectief. Gebaseerd op verzen uit de Heilige Koran en de uitspraken en daden van de Profeet Mohammed (vrede en zegeningen zij met hem), bevestigt het de essentiële waarde van de gehele schepping van de Schepper en de rampzalige gevolgen van de aantasting ervan. Het legt uit dat aantasting van de aarde leidt tot vernietiging en roept daarom op tot voorspoed door goede daden, terwijl het tegelijkertijd waarschuwt voor de noodzaak van herstel.

Het pact over de milieubewustheid van de islam: Alles wat God heeft geschapen is een wonder, een teken van de wijsheid, barmhartigheid en leiding van onze Schepper, de Heer der Werelden. Elk schepsel is met elkaar verbonden en God heeft het op een evenwichtige manier geschapen, elk met zijn eigen rol. Elk schepsel heeft een recht op ons: we moeten er zorg voor dragen. "Van haar, met vroomheid jegens God, met onfeilbare barmhartigheid en met vriendelijkheid jegens Hem. De verering van God, de Schepper van alle schepselen, door vriendelijkheid jegens Zijn schepping is het ultieme doel van ons bestaan."

"Het pact behandelt de crises die het leven op aarde bedreigen, zoals klimaatverandering, verlies van biodiversiteit en milieuvervuiling, in het licht van de waarden van de islam – een religie voor een kwart van de mensheid. Het stelt concrete actieplannen voor, zowel collectief als individueel, op mondiaal en lokaal niveau. Het roept moslims – en alle mensen – op om in overeenstemming met deze waarden te leven, het goede te gebieden, het kwade te verbieden en met nederigheid over de aarde te wandelen.

